

Miasta dobrego życia 2030

Program rozwoju miast sieci Cittaslow województwa warmińsko-mazurskiego

Olsztyn, 06.października 2025 r.

Program został przygotowany przez samorządy lokalne miast należących do Sieci Cittaslow na terenie województwa warmińsko-mazurskiego przy zaangażowaniu społeczności lokalnych oraz przedstawicieli różnych instytucji.

Proces tworzenia programu wspierany był przez zespół ekspercki: dr hab. Wojciech Dziemianowicz, dr Magdalena Cybulska, Izabella Jurkiewicz oraz Jan Goliński z firmy Geoprofit.

SPIS TREŚCI:

1. MISJA PROGRAMU	6
2. WIZJA ROZWOJU SIECI MIAST CITTASLOW	7
3. DIAGNOZA	9
3.1. POTENCJAŁ LUDNOŚCIOWY I WARUNKI ŻYCIA	9
3.2. PRZESTRZEŃ I UWARUNKOWANIA TERYTORIALNE	17
3.3. POTENCJAŁ GOSPODARCZY	25
3.4. ZAMOŻNOŚĆ MIAST I FUNDUSZE EUROPEJSKIE	34
4. ANALIZA SWOT	36
5. CELE PROGRAMU	38
5.1. CEL GŁÓWNY	38
5.2. CELE OPERACYJNE I KIERUNKI DZIAŁAŃ	39
5.2.1. <i>COP A. INTEGRACJA I MOBILIZACJA ZASOBÓW</i>	39
5.2.1.1. Kierunek działań A1. Aktywizacja i integracja społeczności lokalnej	39
5.2.1.2. Kierunek działań A2. Wzrost kompetencji administracji lokalnej	40
5.2.2. <i>COP B. PROMOCJA I EKSPANSJA WSPÓŁPRACY</i>	41
5.2.2.1. Kierunek działań B1. Kreacja i rozwój marki Cittaslow	41
5.2.2.2. Kierunek działań B2. Promocja gospodarcza	42
5.2.2.3. Kierunek działań B3. Rozwój współpracy z otoczeniem sieci Cittaslow	43
5.2.3. <i>COP C. WYSOKIEJ JAKOŚCI NOWOCZESNE USŁUGI</i>	44
5.2.3.1. Kierunek działań C1. Rozwój usług dla społeczeństwa w oparciu o nowoczesne rozwiązania	44
5.2.4. <i>COP D. AKTYWNA GOSPODARKA</i>	46
5.2.4.1. Kierunek działań D1. Rozwój kapitału ludzkiego	46
5.2.4.2. Kierunek działań D2. Kreowanie oferty inwestycyjnej	47
5.2.4.3. Kierunek działań D3. Współpraca na rzecz rozwoju turystyki	48
5.2.5. <i>COP E. WYSOKIEJ JAKOŚCI PRZESTRZEŃ</i>	49
5.2.5.1. Kierunek działań E1. Poprawa dostępności komunikacyjnej	49
5.2.5.2. Kierunek działań E2. Rozwój atrakcyjnych i bezpiecznych przestrzeni publicznych	50
5.2.5.3. Kierunek działań E3. Rozwój infrastruktury turystycznej	51
5.2.5.4. Kierunek działań E4. Ochrona środowiska przyrodniczego	52
5.2.5.5. Kierunek działań E5. Czysta energia	53
6. SYSTEM WDRAŻANIA	54
6.1. SYSTEM ORGANIZACYJNY	54
6.2. RAMY FINANSOWE I PRZEWIDYWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA	55
6.3. ZAŁOŻENIA MONITOROWANIA I AKTUALIZACJI PROGRAMU	56
7. SPÓJNOŚĆ Z REGIONALNYMI I KRAJOWYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI	58
7.1. STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU I KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO 2030	58
7.2. WARMIŃSKO-MAZURSKIE 2030	60
8. PARTYCYPACYJNE TWORZENIE DOKUMENTU	63
9. UZGODNIONA LISTA PROJEKTÓW	666
10. LISTA PROJEKTÓW REZERWOWYCH	75

11.	LISTA PROJEKTÓW ISTOTNYCH DLA REALIZACJI CELÓW PROGRAMU	73
12.	WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA	88
13.	SPISY	90

Skróty używane w dokumencie:

Skrót	Rozwinięcie
BDL	Bank Danych Lokalnych
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IS	Inteligentne specjalizacje regionalne
KSRR	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030
MPZP	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego
NGO	Organizacje pozarządowe (ang. <i>Non-Governmental Organisations</i>)
OSI	Obszar strategicznej interwencji
OZE	Odnawialne źródła energii
SOR	Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju
SRWW-M	Warmińsko-Mazurskie 2030. Strategia rozwoju województwa
UE	Unia Europejska
W-M	Warmia i Mazury

1. MISJA PROGRAMU

Historia sieci miast dobrego życia Cittaslow w Polsce sięga 2004 roku. Obecnie w Polsce pod szyldem ślimaka, który odzwierciedla kulturę dobrego życia, funkcjonuje 35 samorządów, z czego 26 zlokalizowanych jest w województwie warmińsko-mazurskim. Stowarzyszenie „Polskie Miasta Cittaslow”, które zrzesza miasta należące do Międzynarodowej sieci Cittaslow położone na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, zostało założone w 2015 roku. Idea Cittaslow ma na celu poprawę warunków życia w małych miastach poprzez realizację działań na rzecz społeczeństwa i środowiska oraz utrzymanie wyjątkowego charakteru miast m.in. poprzez dbałość o ich dziedzictwo i tożsamość kulturową. Zgodnie z ideą ruchu:

Miasta zrzeszone w sieci dążą do zrównoważonego rozwoju, czyli świadomej polityki miejskiej zapewniającej odpowiednie relacje między wzrostem gospodarczym, dbałością o środowisko i poprawą jakości życia mieszkańców (...)

a sam zrównoważony rozwój miast ma być oparty o:

„(...) wykorzystywanie nowoczesnych technologii i nowatorskich sposobów organizacji miasta, tak aby spokojne tempo życia nie stało w sprzeczności z ciągłym i przemyślanym rozwojem”.

Biorąc pod uwagę zarówno założenia będące podstawą istnienia sieci Cittaslow, jak i fakt, iż miasta sieci Cittaslow stanowią Obszar Strategicznej Interwencji w Strategii rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego **misję** niniejszego Programu można określić następująco:

wykorzystanie istniejącego partnerstwa i wypracowanej platformy współpracy dla zacieśnienia relacji między miastami należącymi do sieci poprzez efektywne wykorzystanie zasobów wewnętrznych i uwarunkowań zewnętrznych na rzecz wzrostu jakości życia mieszkańców miast i okolicznych gmin.

Z tak określoną misją Program powinna stanowić narzędzie strategicznego zarządzania działaniami sieci wpisującymi się w szerszy kontekst wojewódzki, krajowy i europejski.

2. WIZJA ROZWOJU SIECI MIAST CITTASLOW

Partnerzy tworzący Program formułują następującą wizję rozwoju sieci miast:

Cittaslow 2030 – oparta o bogatą współpracę sieć wyjątkowych pod względem jakości życia miast realizujących politykę zrównoważonego rozwoju i oferujących:

- ✓ **połączenie spokoju i dynamiki;**
- ✓ **szacunek dla tradycji i otwartość na innowacyjne wyzwania przyszłości;**
- ✓ **troskę o potrzebujących i wspieranie przedsiębiorczości;**
- ✓ **wzmacnianie integracji i możliwości rozwoju indywidualnego.**

W tak sformułowanej wizji celowo wymienione zostały istotne cechy miast Cittaslow. Cechy te będą decydowały o obecnej i przyszłej jakości życia w miastach:

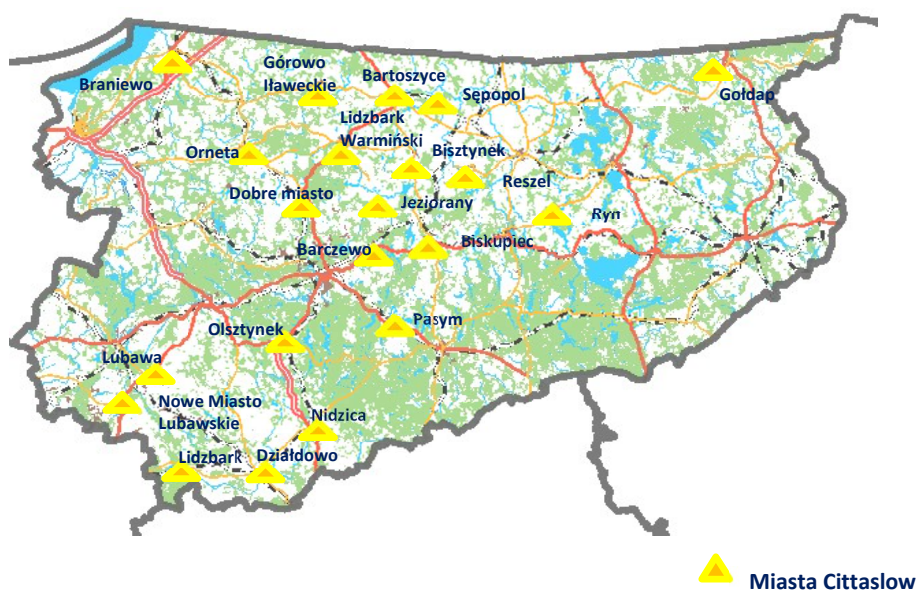
- ✓ **zrównoważony rozwój** – oznacza poszanowanie i troskę o środowisko przyrodnicze, które nie tylko jest istotnym czynnikiem jakości życia obecnych mieszkańców, ale powinno być również wyznacznikiem jakości życia przyszłych pokoleń. W duchu idei Cittaslow będzie propagowany „europejski zielony ład” będący jednocześnie jednym z fundamentów myślenia strategicznego Unii Europejskiej;
- ✓ **spokój** – odnosi się do stylu życia w miastach Cittaslow, które będą enklawą spokoju dla mieszkańców i turystów, dzięki dostępowi do wysokiej jakości usług społecznych, szczególnej trosce o środowisko kulturowe i przyrodnicze oraz dobrym warunkom wypoczynku i spędzania wolnego czasu, a także wysokiemu poziomowi bezpieczeństwa publicznego;
- ✓ **dynamika** – ta cecha miast sieci Cittaslow odnosi się bezpośrednio do procesu przemian społeczno-gospodarczych oraz stylu funkcjonowania sieci. Odważne decyzje włączające miasta w nowatorskie rozwiązania z dziedziny gospodarki, realizacja inwestycji służących wysokiej jakości życia oraz wspieranie zachowania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego muszą zachodzić możliwie szybko;
- ✓ **tradycja** – unikalność miast sieci wynika w dużej mierze z uwarunkowań historycznych. Każde z miast sieci będzie podejmować starania o zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz walorów przyrodniczych, a także wspierać rozwój lokalnej twórczości;
- ✓ **nowoczesność** – miasta sieci Cittaslow będą otwarte na innowacje i kreatywność. W planowanych procesach rozwojowych wykorzystywane będą inteligentne rozwiązania, zarówno w zakresie funkcji społecznych i gospodarczych, jak i organizacji samych miast – nowoczesna administracja, nowoczesne usługi dla mieszkańców i turystów;
- ✓ **troska o potrzebujących** – oznacza intensyfikację procesów włączenia społecznego osób będących w trudnej sytuacji życiowej. Wzmacnianie aktywnych zachowań mieszkańców na rzecz rozwoju miast będzie przyczyniało się do ograniczania zjawiska wykluczenia społecznego;
- ✓ **wspieranie przedsiębiorczości** – miasta sieci Cittaslow położą nacisk na wspieranie producentów lokalnych i rozwój lokalnej wytwórczości. W obszarze przedsiębiorczości szczególnie istotne będzie tworzenie korzystnego środowiska dla prowadzenia działalności gospodarczej przez ludzi młodych;

-
- ✓ **integracja** – wszelkie działania podejmowane w ramach realizacji Programu powinny przyczyniać się do budowania coraz lepszego klimatu współpracy oraz wzmacnianiu kapitału społecznego. Integracja potrzebna będzie zarówno na płaszczyźnie współpracy samorządów, jak i w relacjach między różnymi organizacjami wewnątrz miast, a także w relacjach między organizacjami działającymi w różnych miastach sieci Cittaslow;
 - ✓ **rozwój indywidualny** – wysoka jakość życia oznacza również możliwości realizowania pasji, ambicji i planów życiowych każdego z mieszkańców. Sieciowa współpraca miast umożliwi wzbogacenie oferty dla takiego indywidualnego rozwoju od najmłodszych lat życia.

3. DIAGNOZA

Do sieci miast Cittaslow przynależą małe miasta, których liczba ludności wynosi poniżej 50 tys. Członkami Stowarzyszenia „Polskie Miasta Sieci Cittaslow” (wg stanu na dzień przystąpienia do opracowywania Programu) są miasta Barczewo, Bartoszyce, Biskupiec, Bisztynek, Braniewo, Dobre Miasto, Działdowo, Gołdap, Górowo Iławeckie, Jeziorany, Lidzbark, Lidzbark Warmiński, Lubawa, Nidzica, Nowe Miasto Lubawskie, Olsztynek, Orneta, Pasym, Reszel, Ryn, Sępól (Mapa 1).

Mapa 1. Sieć miast Cittaslow w województwie warmińsko-mazurskim

Źródło: opracowanie własne na podkładzie <http://atlas.warmia.mazury.pl> (dostęp 17.09.2019).

Diagnoza miast sieci Cittaslow (należących do Stowarzyszenia „Polskie Miasta Cittaslow” na moment przystąpienia do opracowywania Programu) stanowi analizę wybranych zagadnień tematycznych, istotnych z punktu widzenia celów statutowych stowarzyszenia miast Cittaslow i obejmuje nie tylko obszary miejskie, ale także (przy wybranych zagadnieniach tematycznych) ich najbliższe sąsiedztwo, które w istotnym zakresie warunkuje procesy rozwojowe w nich zachodzące.¹

3.1. POTENCJAŁ LUDNOŚCIOWY I WARUNKI ŻYCIA

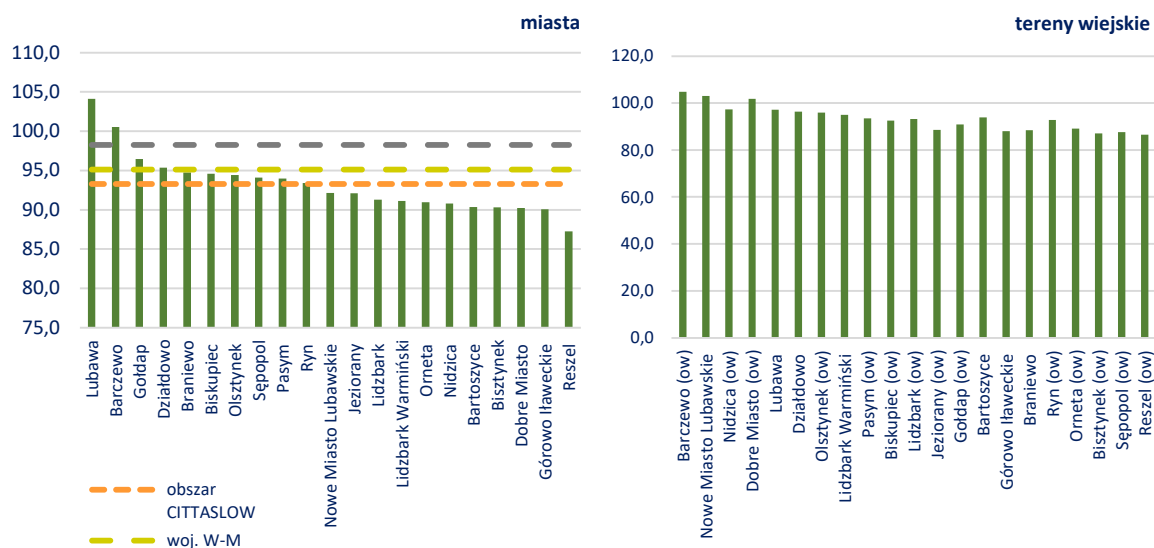
POTENCJAŁ LUDNOŚCIOWY

Obszar miast sieci Cittaslow objętych Programem zajmuje łącznie powierzchnię prawie 18 000 ha i zamieszkuje go blisko 190 tys. osób. Największymi miastami są: Bartoszyce, Działdowo i Braniewo (łącznie prawie 60 tys. ludności). Liczba ludności względem 2016 roku spadła łącznie we wszystkich miastach sieci o ponad 13 300 osób. Spadek liczby ludności był większy niż średnio dla województwa i kraju (Wykres 1). Wzrost liczby ludności zanotowano jedynie w miastach Lubawa oraz Barczewo.

¹ W przypadku wskaźników dotyczących obszarów chronionych i wskaźników finansowych (dochody własne per capita, dotacje z UE oraz wydatki na pomoc społeczną) dane dla gmin miejsko-wiejskich podawane są wyłącznie dla całego obszaru gminy, bez możliwości wydzielenia miasta i części wiejskiej.

Jednocześnie analiza stanu ludności sąsiednich obszarów wiejskich wskazuje na wzrost liczby mieszkańców części z nich, co może świadczyć o tym, że spadek liczby w miastach wynikał z procesów suburbanizacyjnych (o czym w dalszej części rozdziału).

Wykres 1. Zmiana liczby ludności w latach 2016-2022, 2016=100

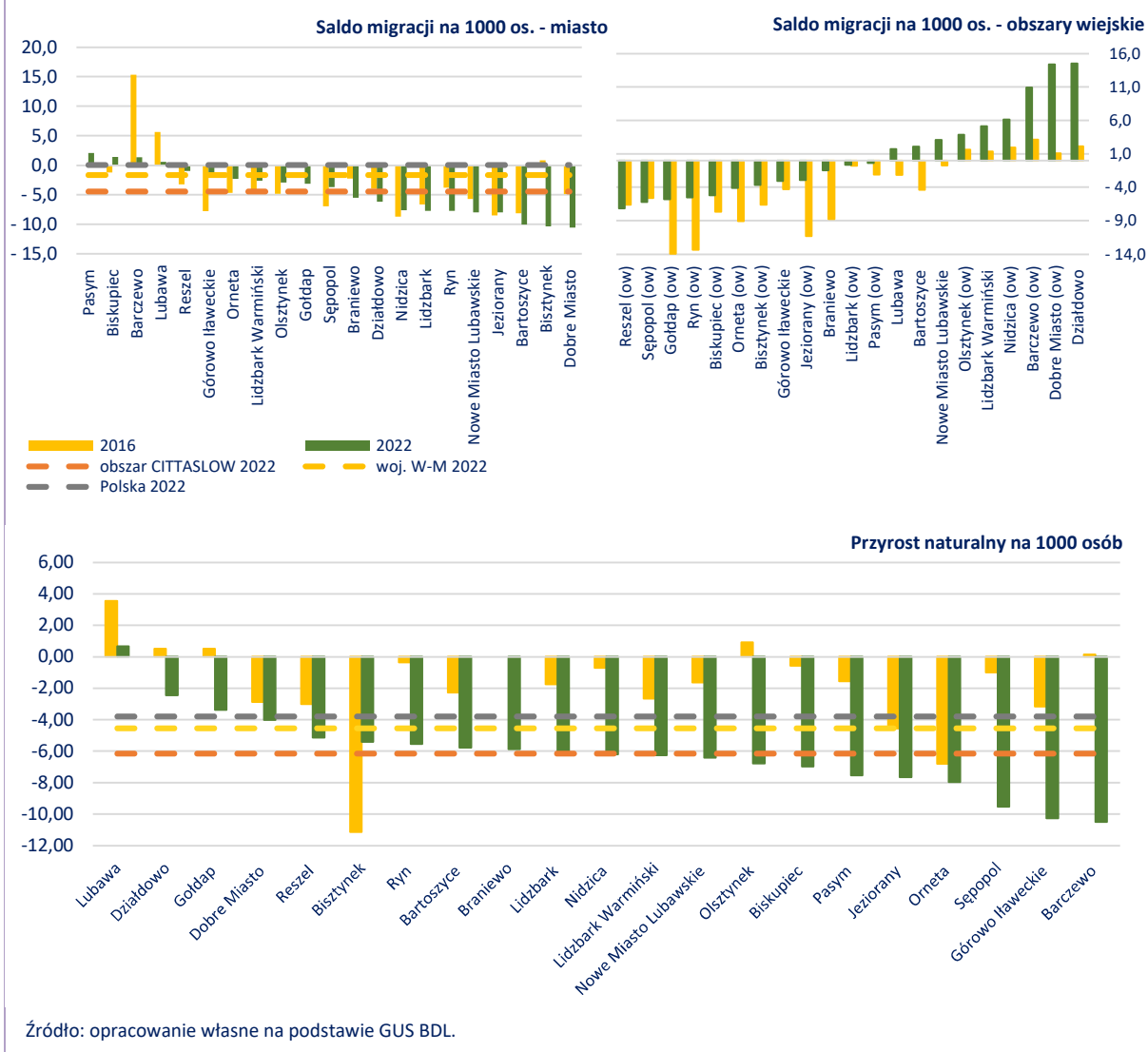
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Zmiany liczby ludności mogą wynikać z procesów migracyjnych lub z wartości przyrostu naturalnego. Ujemne saldo migracji w miastach sieci Cittaslow objętych Programem w 2022 roku było na wyższym poziomie niż średnio w kraju i województwie. Jedynie w miastach Pasym, Barczewo, Biskupiec i Lubawa odnotowano dodatnie saldo. Analiza salda migracji równoległe dla miast sieci Cittaslow objętych Programem oraz sąsiednich obszarów wiejskich pozwala postawić wniosek, że procesy suburbanizacyjne mogły zajść zwłaszcza w obszarze takich miast, jak: Dobre Miasto, Barczewo i Nidzica (Wykres 2).

Ogółem przyrost naturalny dla miast sieci Cittaslow objętych Programem jest ujemny i osiąga wartość przekraczającą średnią krajową i wojewódzką. Tylko w mieście Lubawa przyrost naturalny w 2022 roku był dodatni.

Mając na uwadze wszystkie dotychczas przedstawione wskaźniki opisujące stan ludności, pozytywne zjawiska demograficzne w największym stopniu widoczne są w miastach Lubawa oraz Barczewo. W przypadku miasta Lubawa wzrost liczby ludności wynika zarówno z dodatniego salda migracji, jak i przyrostu naturalnego. Zmiana liczby ludności w mieście Barczewo wiąże się wyłącznie z migracjami (najwyższy spośród miast ujemny przyrost naturalny). Najbardziej dotknięte problemem depopulacji jest miasto Reszel (ujemny przyrost naturalny i saldo migracji, największy spośród w wszystkich miast spadek liczby ludności).

Wykres 2. Saldo migracji i przyrost naturalny w latach 2016-2022 na 1000 osób

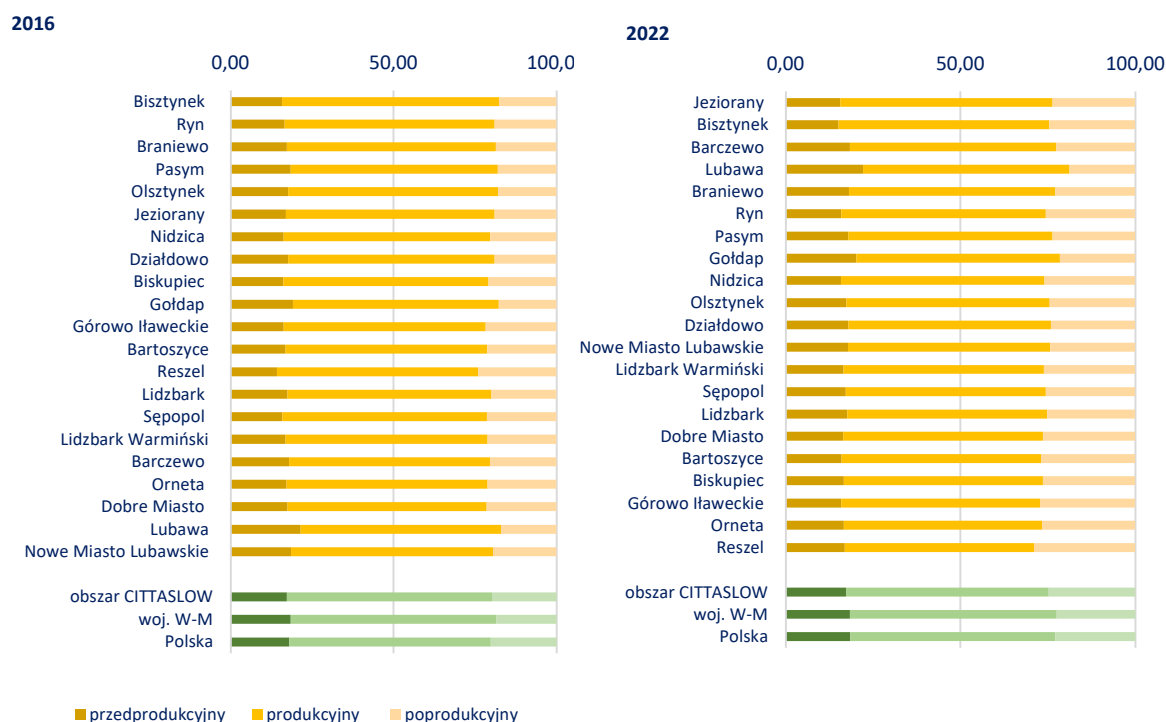

Proces starzenia się społeczeństwa jest zjawiskiem obecnym w całym kraju. Mając na uwadze cele statutowe Stowarzyszenia Cittaslow oraz Międzynarodowej Sieci Cittaslow zagadnienie to jest niezwykle ważne w procesie planowania rozwoju miast, przede wszystkim w kontekście tworzenia odpowiednich warunków życia dla osób starszych. Analiza ludności według ekonomicznych grup wieku wykazała, że we wszystkich miastach sieci Cittaslow proces ten jest widoczny (Wykres 3). Udział osób w wieku poprodukcyjnym w badanym obszarze ogółem jest wyższy od średniej krajowej i wojewódzkiej (w 19 miastach większy od średniej wojewódzkiej, a w 18 od średniej krajowej). Największy udział odnotowano w mieście Reszel, Górowo Iławeckie i Bartoszyce, a najmniejszy w miastach Lubawa i Gołdap (jedyne miasta, które osiągnęły wskaźnik niższy od średniej wojewódzkiej). Ponadto w badanym obszarze tempo zachodzącego procesu starzenia się społeczeństwa (zmiana 2016-2022) jest znacznie szybsze od średniej dla kraju i województwa.

W dalszej części rozdziału przeprowadzona zostanie diagnoza kapitału ludzkiego miast, dlatego w tym miejscu warto także przedstawić stan ludności w wieku produkcyjnym. W miastach sieci Cittaslow udział osób w wieku produkcyjnym jest niższy niż w kraju i województwie. Dwa miasta osiągnęły wartość wskaźnika wyższą od średniej dla województwa (Bisztyn oraz Jeziorany), a pięć wyższą od

średniej krajowej. Najniższy udział osób w wieku produkcyjnym odnotowano w mieście Reszel (jako jedyne osiągnęło wartość poniżej 55%).

Wykres 3. Ludność według ekonomicznych grup wieku w latach 2016 i 2022 (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

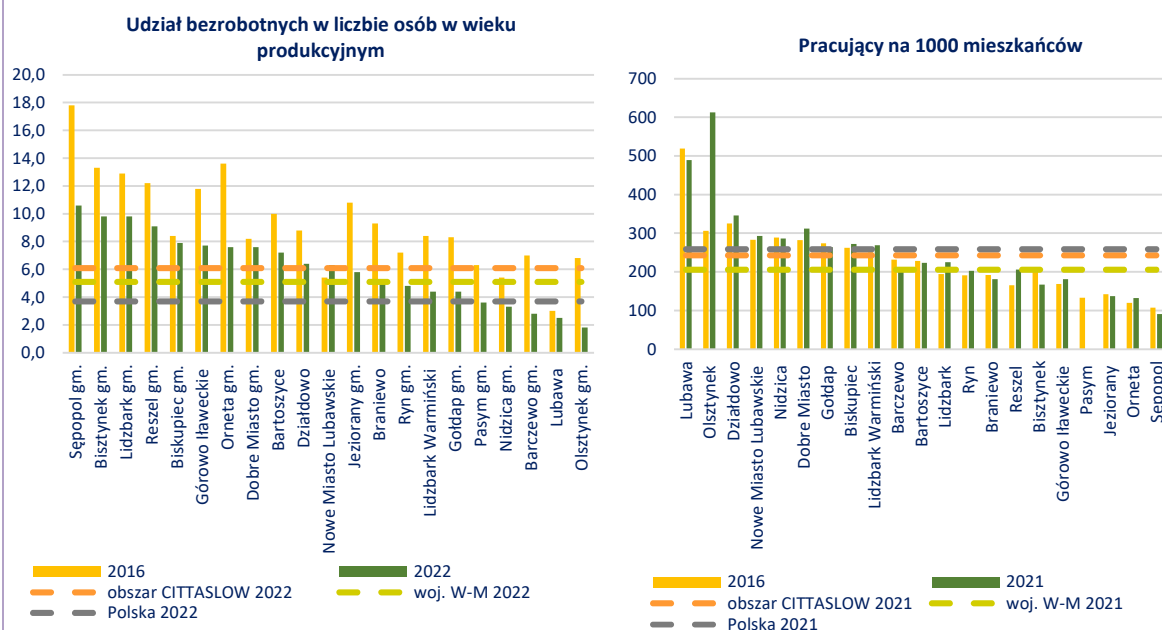
KAPITAŁ LUDZKI

Miasta sieci Cittaslow objęte Programem charakteryzują się wysokim względem województwa i kraju udziałem bezrobotnych przy jednocześnie wysokiej liczbie pracujących na 1000 osób (Wykres 4)². Największa liczba pracujących zamieszkuje miasta Lubawa i Olsztynek (jednocześnie w ośrodkach tych udział bezrobotnych jest najniższy). Najmniej pracujących na 1000 osób odnotowano w mieście Orneta i Sępól, analogicznie w gminach tych udział bezrobotnych jest ponadprzeciętnie wysoki. Taka zależność występuje w większości miast, choć nie we wszystkich (np. w przypadku miasta Pasym³ – relatywnie niskie bezrobocie i liczba pracujących). Połowa zrzeszonych miast cechuje się aktywnymi zawodowo mieszkańcami, a połowa ponadprzeciętnym udziałem bezrobotnych. W przypadku obu wskaźników zidentyfikowano pozytywne tendencje zmian (w latach 2016-2021/2022).

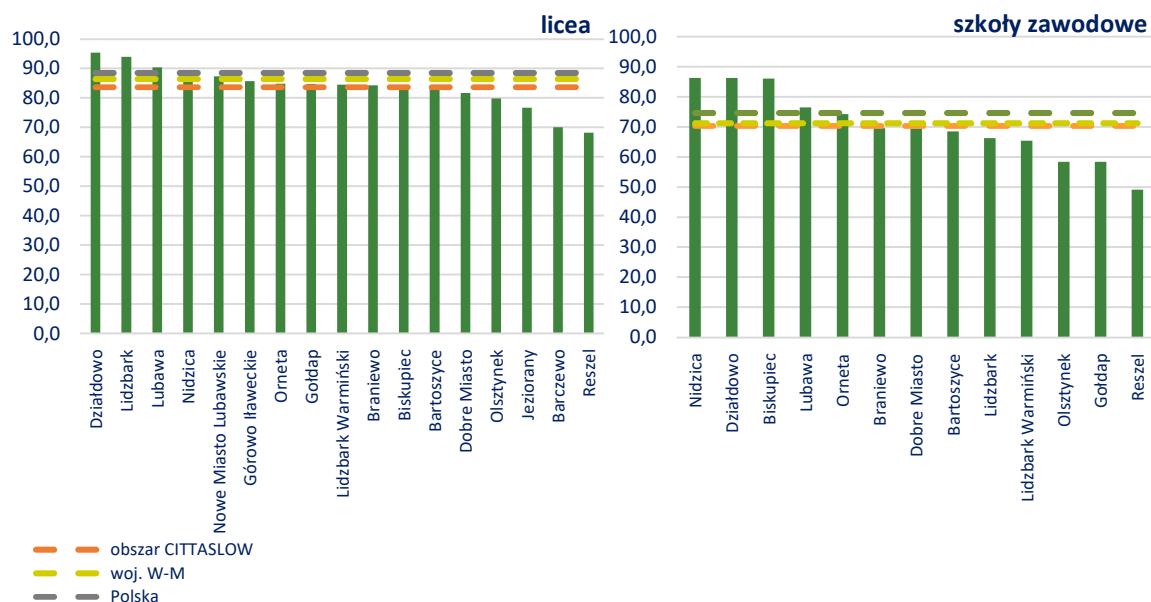
² Dane o bezrobotnych dostępne wyłącznie dla poziomu gmin.

³ Od 2019 roku brak danych dotyczących liczby pracujących w tej gminie.

Wykres 4. Aktywność ekonomiczna w latach 2016-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Wykres 5. Zdawalność egzaminów maturalnych średnia dla lat 2013-2018⁴

*szkoły zawodowe – Biskupiec – dostępne dane za 2017 i 2018 r.

**licea – Reszel – brak danych za lata 2016-2018, Jeziorany – brak danych za 2017 rok, Barczewo – dane wyłącznie za 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

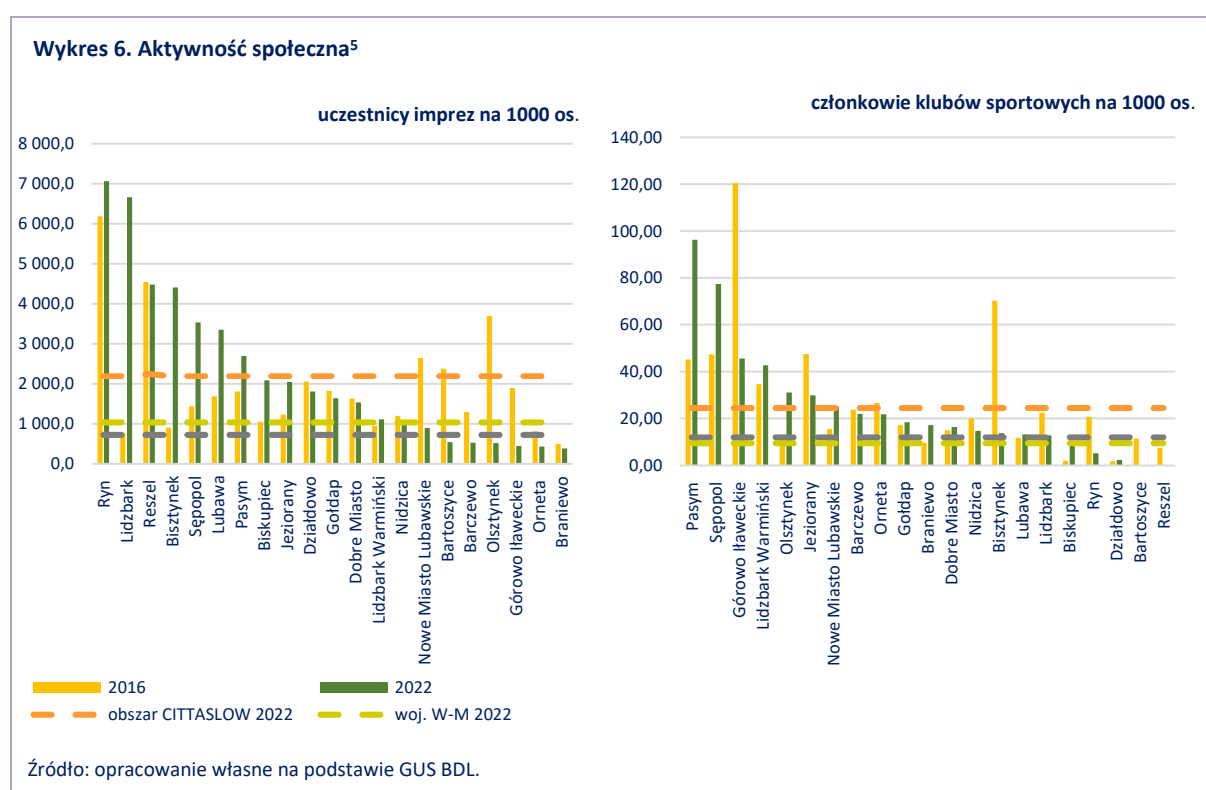
Zdawalność egzaminów maturalnych w miastach sieci Cittaslow jest na podobnym poziomie jak ma to miejsce w województwie i nieznacznie poniżej średniej krajowej (Wykres 5). Najwyższa zdawalność w

⁴ Dane dostępne do 2018 roku.

liceach odnotowana została w mieście Działdowo, Lidzbark, Lubawa, Nidzica, a w szkołach zawodowych w miastach Nidzica, Działdowo, Biskupiec i Lubawa. Silnymi ośrodkami edukacji wydają się więc miasta Działdowo, Nidzica i Lubawa (wysoka zdawalność w liceach i szkołach zawodowych). Zdawalność w liceach ogólnokształcących jest wyższa niż w szkołach zawodowych.

KAPITAŁ SPOŁECZNY

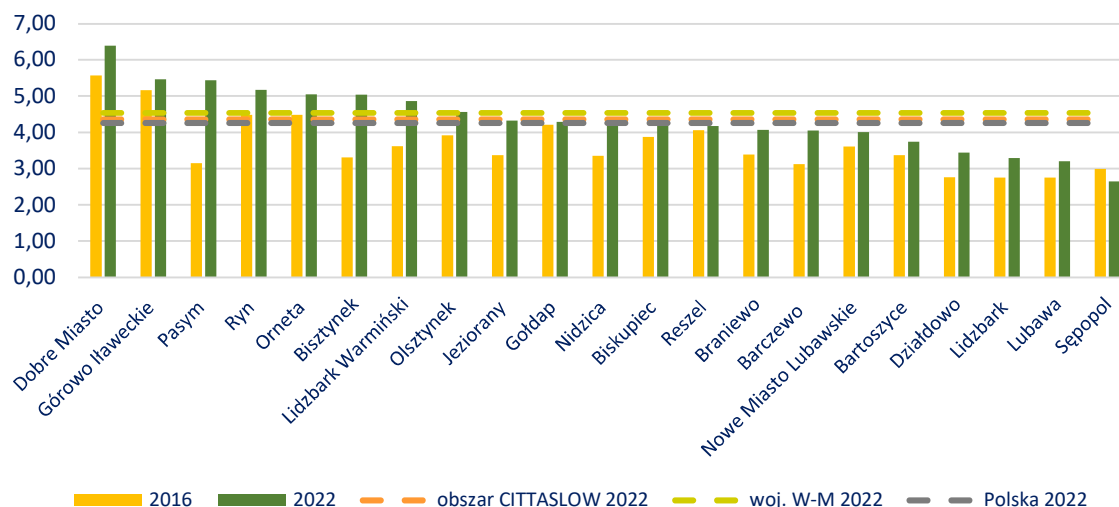
Poziom kapitału społecznego w miastach sieci Cittaslow mierzony aktywnością mieszkańców w sferze kultury i sportu jest na ponadprzeciętnym poziomie (Wykres 6). Liczba uczestników imprez oraz członków klubów sportowych przypadających na 1000 osób jest znacznie wyższa od średniej dla kraju i województwa. Ponad 60% miast osiągnęło wartość wskaźnika uczestników imprez powyżej średniej wojewódzkiej (największy w mieście Ryn, Lidzbark i Reszel). W przypadku wskaźnika członków klubów sportowych wartość ta wynosiła ponad 70% (największa w miastach Pasym, Sępól, Górowo Iławeckie).

Miasta wypadają słabiej pod względem kapitału społecznego mierzonego aktywnością NGO (Wykres 7). Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 1000 osób w 2022 roku była niższa od średniej dla województwa i nieznacznie wyższa od średniej dla kraju. W tym zakresie najbardziej aktywne są miasta Dobre Miasto, Górowo Iławeckie, Pasym, Ryn, Orneta, Biszynek, Lidzbark Warmiński, Olsztyn (wszystkie powyżej średniej wojewódzkiej). W prawie wszystkich miastach (poza miastem Sępól) widoczna jest tendencja wzrostowa wskaźnika.

⁵ W przypadku Górowa Iławeckiego dane dotyczące członków klubów sportowych w 2018 roku zostały uzupełnione bezpośrednio w Górowskim Klubie Sportowym „CRESOVIA”.

Wykres 7. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 1000 osób

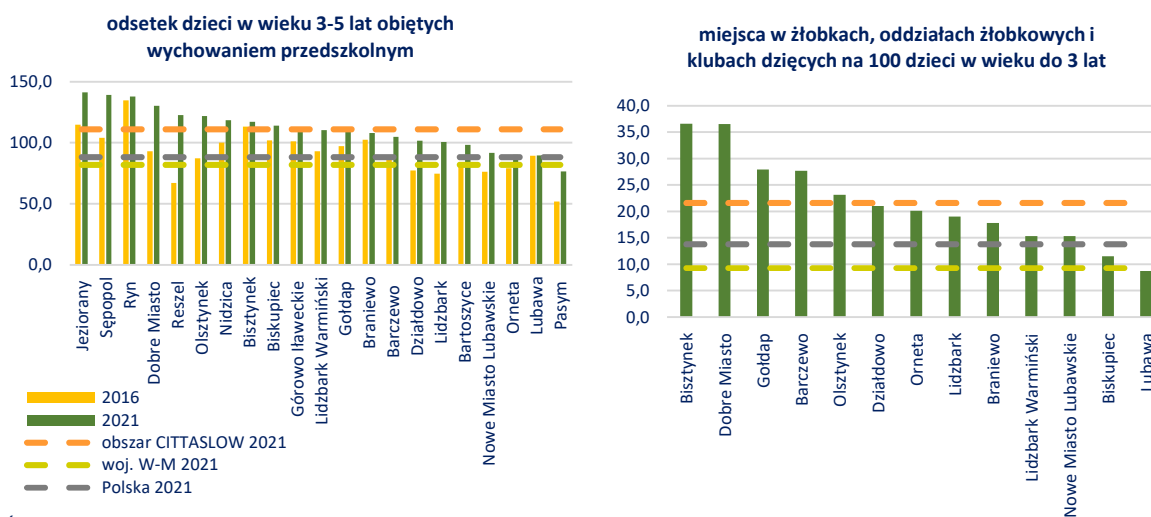

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

USŁUGI SPOŁECZNE

Miasta sieci Cittaslow zgodnie z ideą ruchu kładą duży nacisk na dbałość o dobre warunki życia. Przejawem wysokiej jakości życia jest m.in. dostęp do usług publicznych. Dostęp do opieki żłobkowej oraz opieki przedszkolnej w miastach jest na poziomie wyższym niż przeciętnie w województwie i w kraju⁶. We wszystkich miastach widoczny jest wzrost wskaźnika dzieci objętych opieką przedszkolną w latach 2016-2022 (Wykres 8).

Wykres 8. Opieka przedszkolna i żłobki 2016-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

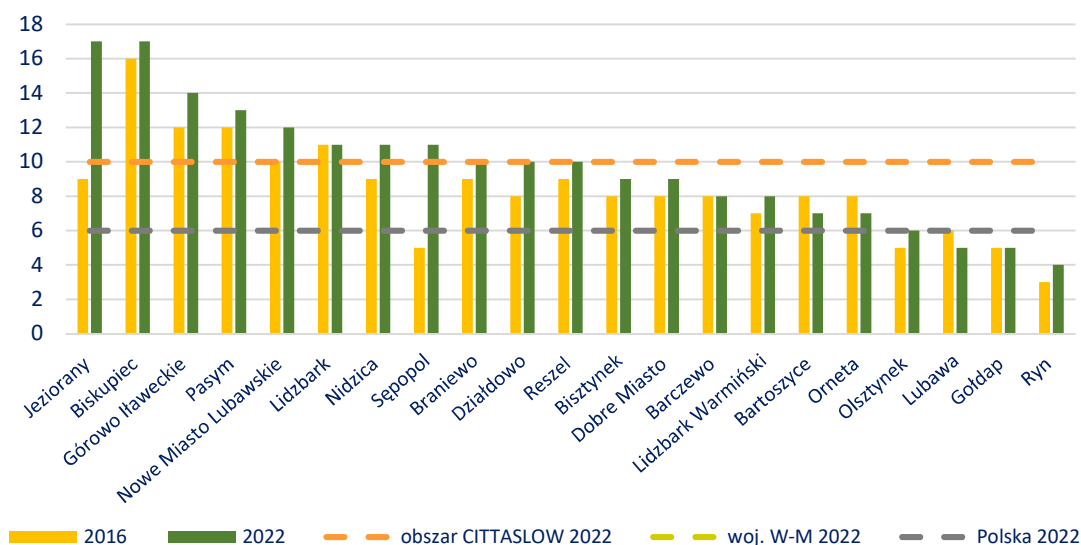
Pod względem dostępności miejsc żłobkowych poniżej średniej wojewódzkiej plasuje się miasto Lubawa. Miasta Biskupiec osiąga wartość wyższą od średniej dla województwa, ale niższą od średniej krajowej. Rozwój usług z zakresu opieki nad dziećmi do lat 3 postępuje jednak bardzo dynamicznie – w

⁶ Warto w tym miejscu zauważyć że wartości wskaźnika opieki przedszkolnej sięga w przypadku połowy gmin ponad 100% (w większości dotyczy to gmin miejsko-wiejskich) co oznacza, że z usług tych korzystają także dzieci zamieszkałe na sąsiednich obszarach wiejskich.

2013 roku spośród badanych jednostek w zaledwie 2 miastach zidentyfikowano takie miejsca, w 2017 roku w 9 miastach, a już rok później w 13 miastach.

Dostęp do opieki zdrowotnej w miastach sieci Cittaslow, mierzony liczbą przychodni na 10000 osób jest także wysoki względem średniej dla kraju i województwa (Wykres 9). Prawie wszystkie miasta (poza 3 – Lubawa, Gołdap, Ryn) osiągają wartość wskaźnika powyżej średniej wojewódzkiej i krajowej (równowartość). Dynamika zmian wskaźnika jest jednak zróżnicowana (widoczne zarówno zmiany dodatnie, jak i ujemne).

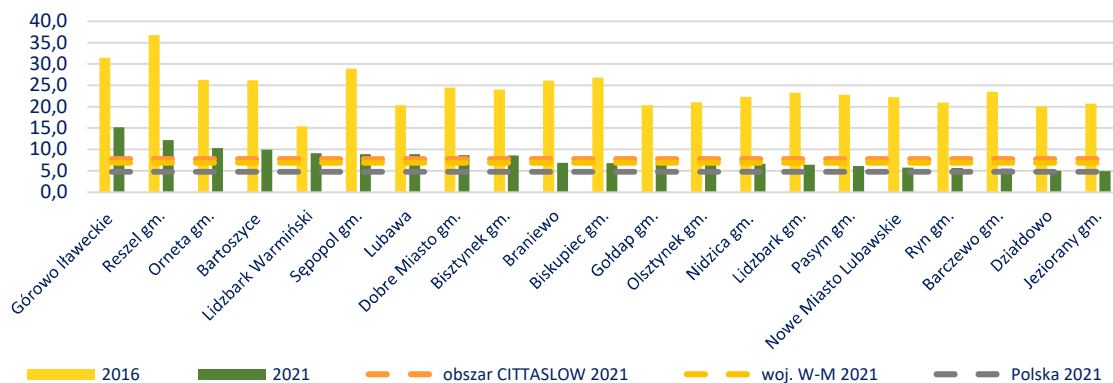
Wykres 9. Przychodnie na 10 tys. w latach 2016-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

O poziomie życia w miastach świadczy również dział wydatków na pomoc społeczną – im wydatki te są niższe tym sytuacja mieszkańców jest lepsza. Poziom wydatków na pomoc społeczną w miastach sieci Cittaslow ogółem jest wyższy od średniej dla kraju i średniej w województwie (Wykres 10). W latach 2016-2022 odnotowano znaczący spadek wydatków we wszystkich gminach – co należy uznać za zjawisko pozytywne.

Wykres 10. Wydatki na pomoc społeczną w wydatkach ogółem (%)

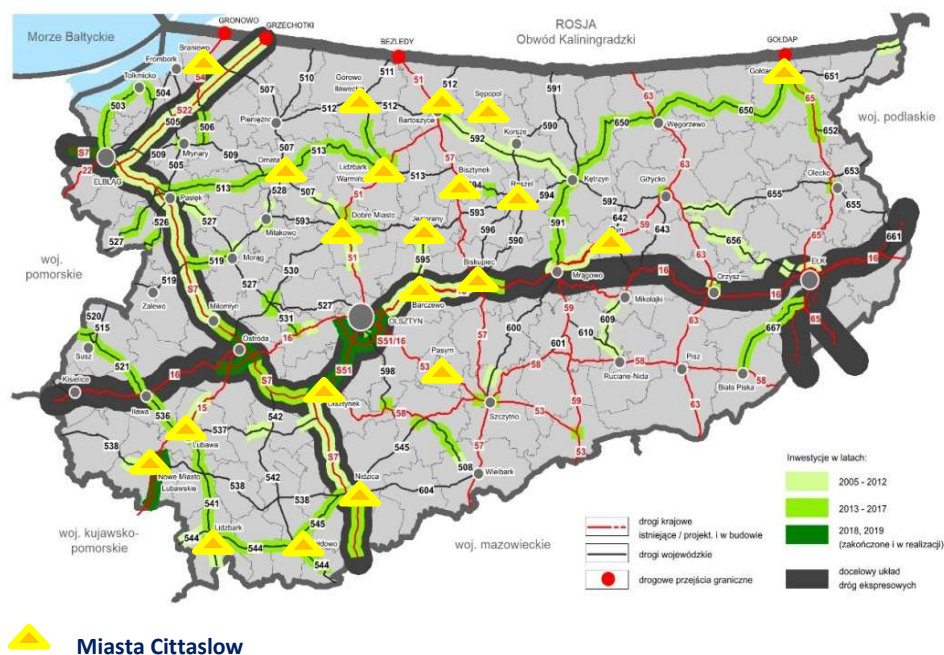
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

3.2. PRZESTRZEŃ I UWARUNKOWANIA TERYTORIALNE

DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA

Spośród 21 miast sieci Cittaslow objętych programem 14 zlokalizowanych jest przy drogach krajowych (Mapa 2). Pozostałe 7 miast zlokalizowanych jest w niewielkiej odległości od dróg krajowych, z którymi skomunikowane są drogami wojewódzkimi. Można zatem ocenić, że dostępność komunikacyjna miast ze względu na powyższy wskaźnik miast jest wystarczająca.

Mapa 2. Infrastruktura komunikacyjna – inwestycje drogowe

Źródło: Warmińsko-Mazurskie Biuro Planowania Przestrzennego w Olsztynie.

Poziom dostępności mierzony czasem dojazdu do Olsztyna transportem indywidualnym potwierdza relatywnie dobrze rozbudowaną sieć dróg. Najdłuższe czasy dojazdu odnotowano w najbardziej oddalonych od stolicy województwa miastach (Gołdap i Braniewo). W pozostałych miastach czas dojazdu zamyka się w przedziale 20-80 minut (Tabela 1.) Dużo gorzej dostępność komunikacyjna przedstawia się w przypadku analizy transportu zbiorowego. Czas dojazdu transportem zbiorowym jest znacznie dłuższy niż w przypadku transportu indywidualnego. Takie rozbieżności widoczne są w wielu miastach, m.in. w Braniewie, Bisztynku, Gołdapi, Lidzbarku czy Sępopolu. Największą liczbę połączeń odnotowano w takich miastach, jak: Dobrze Miasto, Bartoszyce czy Jeziorany, a najmniejszą w miastach zlokalizowanych w południowej części województwa (Lubawa, Nowe Miasto Lubawskie, Działdowo, Lidzbark, Nidzica) oraz w miastach najbardziej oddalonych od Olsztyna (Braniewo, Orneta i Gołdap). Podobny problem dotyczy połączeń środkami transportu zbiorowego z ośrodkami subregionalnymi (Elbląg, Ełk), które są siedzibami szpitali, sądów i innych instytucji istotnych z punktu widzenia codziennego funkcjonowania mieszkańców.

Znacznie lepiej prezentuje się sytuacja pod względem czasu dojazdu samochodem do miast powiatowych (w większości ok. 20-30 minut). Także różnica między czasem dojazdu transportem indywidualnym, a transportem zbiorowym nie jest już tak widoczna (wyjątek stanowi miasto Lidzbark). W tym przypadku największa liczba połączeń występuje w Dobrym Mieście i Jezioranach, a najmniejsza

w miastach Lidzbark, Sępól i Orneta. Miasto Lidzbark jako jedyne nie posiada bezpośredniego połączenia z siedzibą powiatu, do którego przynależy. (Tabela 2).

Tabela 1. Czas dojazdu i liczba połączeń do Olsztyna*

GMINY	Czas dojazdu do Olsztyna - transport indywidualny [minuty]	Czas dojazdu do Olsztyna - transport zbiorowy (bus, kolej) [minuty]	Liczba połączeń do Olsztyna w ciągu jednego dnia – autobus, bus [liczba]	Liczba połączeń do Olsztyna w ciągu jednego dnia - kolej [liczba]
Barczewo	21	15	18	6
Bartoszyce	66	80	25	0
Biskupiec	34	45	17	0
Bisztynek	54	115	11	0
Braniewo	82	175	6	0
Dobre Miasto	27	25	28	0
Działdowo	57	60	2	16
Gołdap	148	226	3	0
Górowo Iławeckie	63	80	16	0
Jeziorany	34	52	24	0
Lidzbark	75	135	3	0
Lidzbark Warmiński	46	45	21	0
Lubawa	56	85	3	0
Nidzica	43	45	2	13
Nowe Miasto Lubawskie	71	104	4	0
Olsztyn	25	30	15	11
Orneta	46	60	5	0
Pasym	34	25	18	10
Reszel	63	120	1	0
Ryn	70	82	13	0
Sępól	77	115	11	0

* uwzględnione zostały także połączenia z przesiadkami, wyróżnione w tabeli miasta nie mają bezpośredniego połączenia transportem zbiorowym

Źródło: opracowanie własne na podstawie map Google i portalu e-podróżnik, stan na koniec 2022r;

Tabela 2. Czas dojazdu i liczba połączeń do miasta powiatowego^{7*}

GMINA	Czas dojazdu do miasta powiatowego - transport indywidualny [minuty]	Czas dojazdu do miasta powiatowego - transport zbiorowy (bus, kolej) [minuty]	Liczba połączeń do miasta powiatowego w ciągu jednego dnia - bus [liczba]	Liczba połączeń do miasta powiatowego w ciągu jednego dnia - kolej [liczba]
Barczewo	21	15	18	6
Bartoszyce	nie dotyczy			
Biskupiec	34	45	17	0
Bisztynek	20	30	15	0
Braniewo	nie dotyczy			
Dobre Miasto	27	25	28	0
Działdowo	nie dotyczy			
Gołdap	nie dotyczy			
Górowo Iławeckie	22	32	12	0
Jeziorany	34	52	24	0
Lidzbark	24	57	4	0
Lidzbark Warmiński	nie dotyczy			
Lubawa	21	-	0	0
Nidzica	nie dotyczy			
Nowe Miasto Lubawskie	nie dotyczy			
Olsztyn	25	30	15	11
Orneta	34	35	5	0
Pasym	21	15	19	8
Reszel	23	-	0	0
Ryn	24	25	12	0
Sępól	19	23	5	0

⁷ Czas dojazdu do siedziby powiatu, do której przynależy dana gmina.

* uwzględnione zostały także połączenia z przesiadkami, wyróżnione w tabeli miasta nie mają bezpośredniego połączenia transportem zbiorowym

Źródło: opracowanie własne na podstawie map Google i portalu e-podróżnik, stan na koniec 2022r.

Biorąc pod uwagę dostępność komunikacyjną całych gmin, na terenie których leżą miasta sieci Cittaslow, należy zauważyć, że gęstość sieci dróg lokalnych (gminnych i powiatowych) oraz ponadlokalnych (wojewódzkich i krajowych) jest bardzo zróżnicowana. Najwyższą gęstością dróg lokalnych charakteryzuje się miasto Działdowo, a najniższą Pasym⁸. W przypadku sieci dróg ponadlokalnych wyróżnia się gmina miejska Górowo Iławeckie, która jest również dobrze skomunikowana lokalnie.

W kontekście dostępności komunikacyjnej z zachowaniem niskiej emisyjności transportu oraz bezpieczeństwa podróży problemem większości miast Cittaslow jest słabo rozwinięta sieć dróg rowerowych służących do celów komunikacyjnych (nie turystycznych) lub nawet jej brak. W gronie Cittaslow są miasta z wysoką gęstością dróg rowerowych (Działdowo: 112 km/100km²), jak i znacznie niższą (Braniewo – 40,3 km/100 km²). Wskaźnik ten jest bardzo niski w przypadku gmin miejsko-wiejskich (brak możliwości wydzielenia statystyk dla samych miast). Specyfiką małych miast jest wysoka gęstość zabudowy historycznej oraz zwarty układ urbanistyczny, który powoduje, że trudne, a nawet niemożliwe jest często wydzielenie bezpiecznych dróg rowerowych czy też pieszo-rowerowych bez możliwości pozostawienia w bardzo ograniczonym stopniu ruchu samochodowego (dojazdy do posesji).

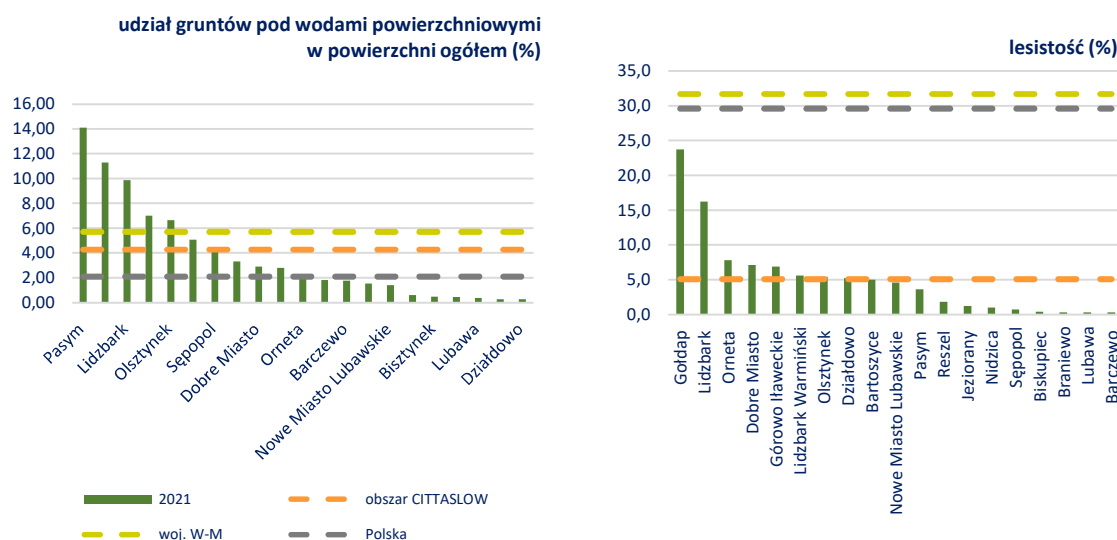
Na kolejny problem w sferze dostępności komunikacyjnej zwracają uwagę mieszkańcy w swoich postulatach. Dotyczą one potrzeby tworzenia komunikacji publicznej na terenie małych miast. Coraz częstsze są sygnały mieszkańców w tym zakresie, którzy oczekują od administracji samorządowej organizacji tego rodzaju przewozów. Z pewnością przyczyniłoby się to nie tylko do poprawy dostępności komunikacyjnej ale również ograniczenia emisyjności transportu.

⁸ Brak danych dla gminy Bartoszyce oraz Olsztyniek.

WALORY ŚRODOWISKOWE I KRAJOBRAZOWE MIAST CITTASLOW

Zasoby przyrodniczo-krajobrazowe na obszarach miejskich są zwykle mniejsze niż w gminach wiejskich. Z tego też względu poziom lesistości miast sieci Cittaslow jest poniżej średniej wojewódzkiej i krajowej. Ponadprzeciętny udział lasów znajduje się w mieście Gołdap (23,7 %) i Lidzbark (16,2 %). W kolejnych 9 miastach udział ten waha się od prawie 8% (Orneta) do 3,6 % (Pasym). W 8 miastach udział ten jest marginalny.

Wykres 11. Stan środowiska miasta sieci Cittaslow w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

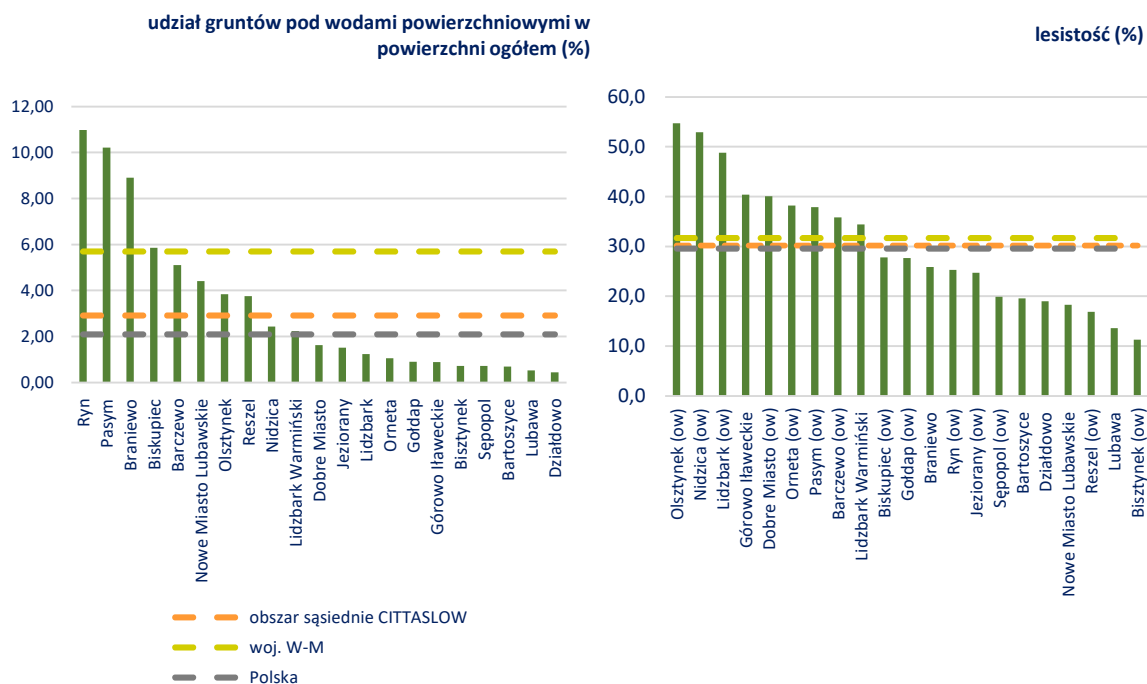
W miastach sieci Cittaslow widoczny jest za to relatywnie duży udział wód powierzchniowych (najczęściej jeziora i cieki wodne). Choć średnia dla miast Cittaslow jest poniżej średniej wojewódzkiej, to znacząco przewyższa ona średnią krajową. Największy udział (powyżej średnie wojewódzkiej) wód odnotowano w mieście Pasym (14,1%), Gołdap (11,3%), Lidzbark (9,9%), Biskupiec (7%) i Olsztynek (6,6%). W kolejnych 10 miastach udział ten sięga od 5,1% (Ryn) do 1,41 % (Nowe Miasto Lubawskie). W 6 miastach powierzchnia wód jest marginalna.

Zgodnie z mapami zagrożenia powodziowego (2020 r.) na terenie miast: Bartoszyce, Sępole, Lidzbark Warmiński, Dobre Miasto i Gołdap występują obszary szczególnego zagrożenia powodzią (zagrożenie wodą powodziową raz na 100 lat oraz wodą powodziową raz na 10 lat), na których gospodarowanie jest ograniczone przepisami prawa wodnego.

Cześć terenu miast sieci Cittaslow jest zagrożona skutkami suszy. Mapa łącznego zagrożenia suszą 1987 – 2018 (suma klas zagrożenia suszą rolniczą, hydrologiczną i hydrogeologiczną) opracowana w ramach „Planu przeciwdziałania skutkom suszy” (2021 r.) wskazuje, że na terenie miast: Barczewo, Biskupiec, Bisztynek, Jeziorany, Reszel i Pasym przeważa klasa silnego zagrożenia suszą.

Walory przyrodnicze niewątpliwie są jedną z największych atrakcji turystycznych województwa warmińsko-mazurskiego. Z tego względu warto przyrzeć się też obszarom sąsiadującym z miastami sieci Cittaslow, które bez wątpienia wpływają na rozwój turystyki w miastach, a także przyczyniają się do wzrostu jakości życia mieszkańców (Wykres 12). Analizie poddane zostały obszary wiejskie gmin miejsko-wiejskich oraz gminy wiejskie sąsiadujące z gminami miejskimi.

Wykres 12. Stan środowiska – obszary wiejskie w 2021 roku

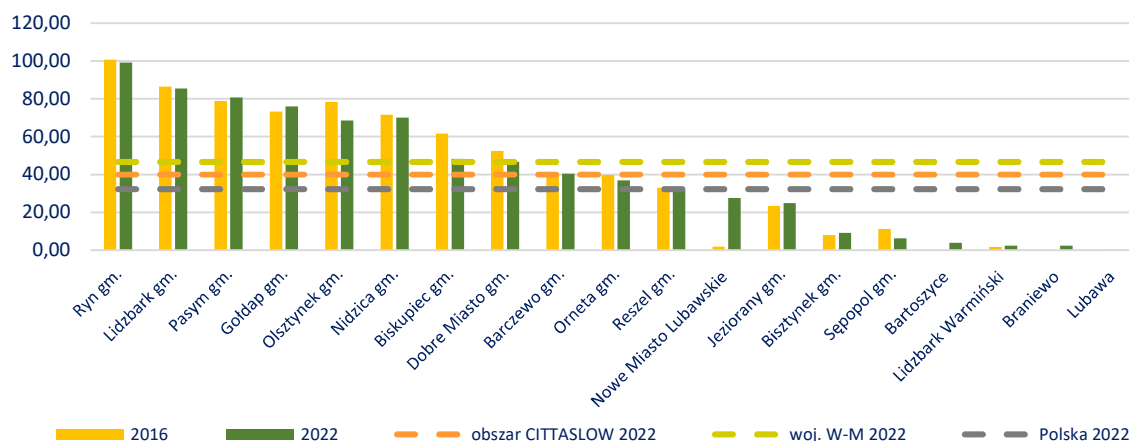
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Poziom lesistości na obszarach wiejskich jest zdecydowanie wyższy niż w miastach. Przekracza również średnią dla kraju i jest nieznacznie niższy od średniej wojewódzkiej. W każdej gminie/obszarze wiejskim udział lasów jest widoczny – najniższy 11,3% w Bisztynku, a najwyższy 54,7% w Olsztynku.

Udział wód powierzchniowych na obszarach wiejskich jest ogółem niższy niż w miastach. Warto jednak zwrócić uwagę na te miasta, w których udział ten jest znikomy, np. miasta Braniewo, Barczewo, Nidzica czy Reszel. Położone w ich bezpośrednim sąsiedztwie cieki i zbiorniki wodne wzmacniają ich atrakcyjność jako miejsc wypoczynku.

Szczególne walory przyrodnicze miast i gmin miejsko-wiejskich (brak danych dla samej części miejskiej) objęte są specjalną ochroną prawną (Wykres 13). Średni udział tych obszarów w miastach sieci Cittaslow jest wyższy niż w województwie i kraju. W siedmiu gminach odsetek obszarów chronionych przekracza średnią wojewódzką. W gminie Ryn stanowi 99%, a w gminie Lidzbark ponad 80%. W najmniejszym stopniu ochroną prawną są objęte obszary gmin Lubawa, Braniewo, Lidzbark Warmiński, Bartoszyce oraz Sępól.

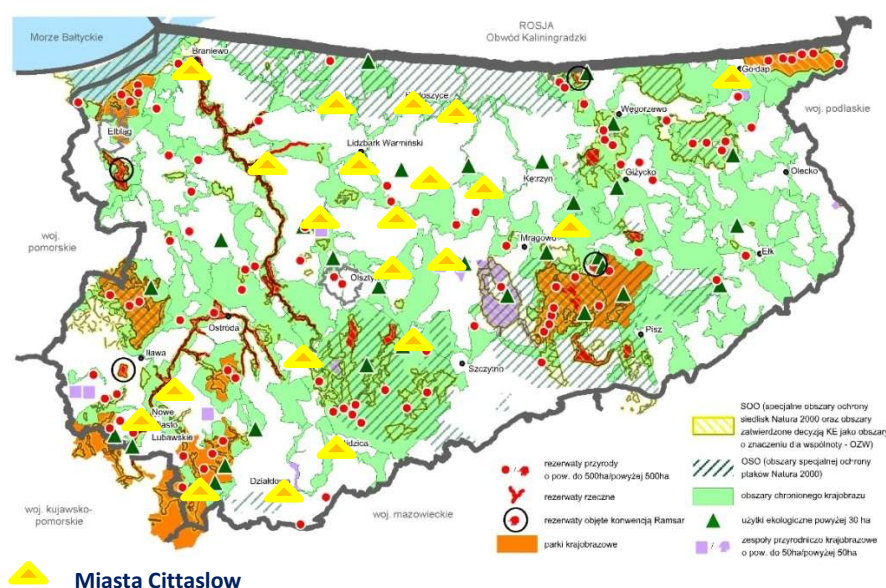
Wykres 13. Udział obszarów chronionych w powierzchni ogółem (dane dla gmin)

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W badanych miastach oraz ich najbliższym sąsiedztwie występują różne formy ochrony przyrody. Najbardziej powszechną jest obszar chronionego krajobrazu, ale widoczne są także rezerваты przyrody, rezerваты rzeczne oraz użytki ekologiczne. W okolicach Lidzbarka znajdują się dwa parki krajobrazowe (Welski oraz Górznieńsko-Lidzbarski), a w okolicach Gołdapi Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej. W miastach sieci Cittaslow występują także obszary objęte siecią NATURA 2000 (Mapa 3).

Mapa 3. Regionalny system obszarów chronionych

Źródło: Warmińsko-Mazurskie Biuro Planowania Przestrzennego w Olsztynie.

POTENCJAŁ UZDROWISKOWY

Walory środowiskowe stanowią często główną przesłankę do uruchomienia działalności uzdrowiskowej. Obecnie na terenie województwa warmińsko-mazurskiego zlokalizowane jest jedno uzdrowisko i znajduje się ono w obszarze gminy Gołdap, której część miejska przynależy do sieci miast Cittaslow.

Gołdap jest znana z najczystszej powietrza w Polsce, borowin, wód mineralnych i leczniczych. Uzdrowisko o profilu borowinowo-klimatycznym specjalizuje się w chorobach: ortopedyczno-urazowych, reumatologicznych, dolnych dróg oddechowych, układu nerwowego, kardiologicznych, układu trawienia oraz kobiecych. Na terenie uzdrowiska znajduje się m.in. sanatorium, tężnie i pijalnia wód mineralnych⁹. Istniejąca infrastruktura wymaga nakładów remontowych ze względu na zużycie się niektórych elementów. Konieczne są również dalsze nakłady na rozbudowę bazy lecznictwa uzdrowiskowego dostosowujące ją do rosnących oczekiwań kuracjuszy i wymagań nowoczesnej balneologii.

Cztery gminy na terenie województwa warmińsko-mazurskiego posiadają status obszarów ochrony uzdrowiskowej (Frombork, gmina wiejska Górowo Iławeckie, Lidzbark Warmiński oraz Miłomłyn). Do sieci Cittaslow przynależy z tej grupy miasto Lidzbark Warmiński. Status obszaru ochrony uzdrowiskowej został nadany Osiedlu Uzdrowiskowemu znajdującemu się na terenie miasta oraz dwóm sołectwom położonym w części gminy wiejskiej (*Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 17 maja 2016 r.*). Obszar specjalizuje się w leczeniu chorób układu krążenia, chorób układu narządów ruchu, zaburzeń neurologicznych, zaburzeń przemiany materii. W obszarze gminy Lidzbark Warmiński zidentyfikowano tereny o zróżnicowanym potencjalnie uzdrowiskowym. Największy z nich występuje w lasach położonych na południe od miasta (*Właściwości lecznicze klimatu Lidzbarka Warmińskiego*, 2013). Biorąc pod uwagę lokalizację uzdrowiska w Lidzbarku Warmińskim oraz aspekty właściwości klimatycznych, zakłada się, iż na terenie uzdrowiska prowadzone będą następujące formy leczenia klimatycznego (klimatoterapii) za pomocą poszczególnych urządzeń leczniczych – projektowanych obiektów budowlanych: baleoterapia, kinezyterapia, krioterapia, fizykoterapia, aeroterapia, helioterapia. Lidzbark Warmiński jest miastem, które obecnie posiada tężnie solankowe oraz park uzdrowiskowy Doliny Symsarny. Konieczny jest dalszy rozwój infrastruktury umożliwiający lepsze wykorzystanie walorów środowiskowych Lidzbarka mających potencjał leczniczy. Dotyczy to przede wszystkim zagospodarowania przestrzeni w obszarze ochrony uzdrowiskowej.

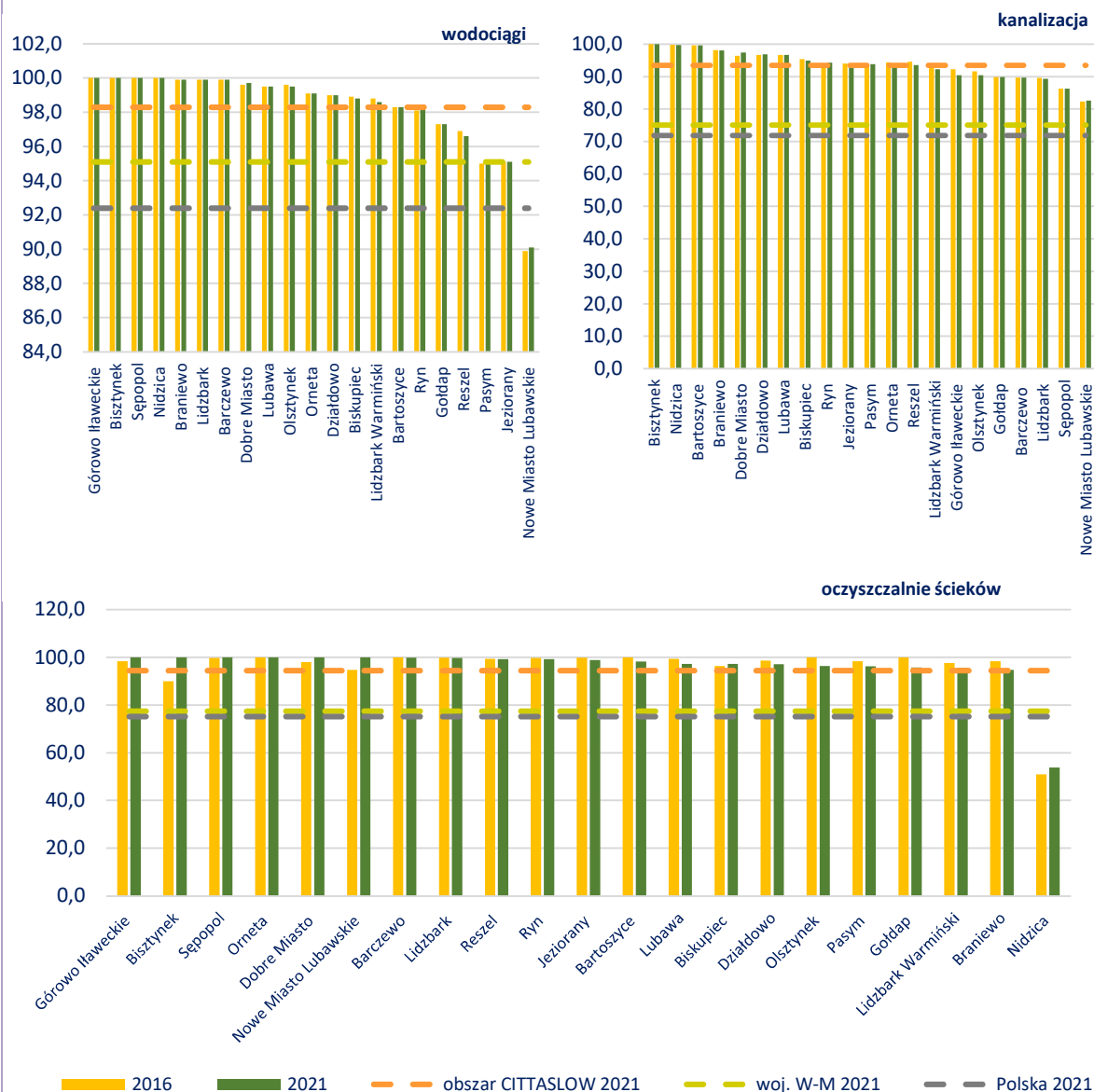
W 2016 r. Nowa Wieś Iławecka leżąca w gminie wiejskiej Górowo Iławeckie została objęta obszarem ochrony uzdrowiskowej, co otwiera szerokie perspektywy dla rozwoju usług zdrowotnych i turystycznych również w oddalonym o niespełna 10 km mieście Górowo Iławeckie.

OCHRONA ŚRODOWISKA

Na stan środowiska wpływa także odpowiednio rozbudowana infrastruktura komunalna. Na obszarach miejskich jest ona zwykle na znacznie wyższym poziomie, z tego też względu średnia dla całego województwa i kraju jest niższa we wszystkich wskaźnikach opisujących jej użytkowanie (odsetek osób korzystających z wodociągów, kanalizacji, oczyszczalni ścieków) w miastach sieci Cittaslow. Widoczne są jednak braki w części miast, największe w zakresie kanalizacji – m.in. w Sępopolu, Lidzbarku, Barczewie i Gołdapi (dla wszystkich miast odsetek korzystających sięga poniżej 90%). Pod względem dostępności sieci wodociągowej oraz oczyszczalni ścieków sytuacja prezentuje się znacznie lepiej. Wyjątek stanowi Nidzica, w której odnotowano znaczny spadek korzystających z oczyszczalni ścieków na przestrzeni ostatnich lat (Wykres 14). Jednak zaopatrzenie w wodę i stan oczyszczanych ścieków stanowi nadal istotny problem w kilku miastach (zwłaszcza Nidzica). Konieczna jest poprawa parametrów oczyszczanych ścieków oraz jakości wody dostarczanej mieszkańcom.

⁹ <https://uzdrowiskogoldap.pl/informacje-o-uzdrowisku-goldap-oraz-sanatorium/>

Wykres 14. Ludność korzystająca z infrastruktury technicznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Jakość powietrza

Na obszarze części miast sieci Cittaslow notowane są przekroczenia średniodobowego poziomu dopuszczalnego PM₁₀ oraz średniorocznego poziomu docelowego B(a)P (Tabela 3). Źródłem emisji zanieczyszczeń są najczęściej indywidualne źródła ogrzewania budynków. W 10 miastach¹⁰ sieci przekroczenia dopuszczalnych stężeń dotyczyły obu rodzajów monitorowanych substancji. W przypadku PM₁₀ najwyższe maksymalne stężenie na m³ wystąpiło w mieście Działdowo, zaś B(a)P na obszarze miasta Bartoszyce (*Program ochrony powietrza dla strefy warmińsko-mazurskiej*, 2020).

W miastach sieci Cittaslow występują również przekroczenia stężenia ozonu (O₃). W 2021 roku poziom średniej z 8 godzin tej toksycznej odmiany tlenu był na zbyt wysokim poziomie prawie we wszystkich

¹⁰ W przypadku niektórych miast, analizowane strefy obejmują zakres szerszy niż wyznaczony przez granice administracyjne miasta.

miastach (lub ich gminach) sieci. Wyjątkiem było miasto Jeziorany (*Roczna ocena jakości powietrza w województwie warmińsko-mazurskim, 2022*).

Tabela 3. Obszary przekroczeń emisji zanieczyszczeń powietrza w miastach (lub gminach) sieci Cittaslow w 2018 roku

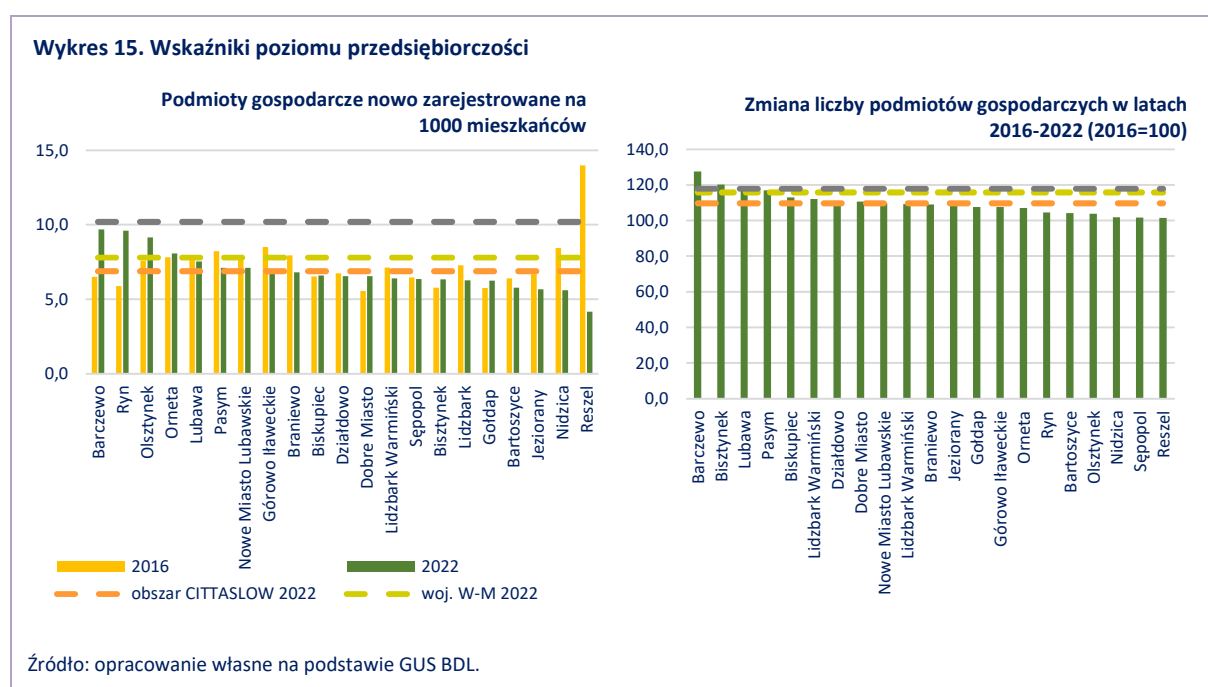
Substancja / Gmina	Barczewo	Bartoszyce	Biskupiec	Biszynek	Braniewo	Dobre Miasto	Działdowo	Gołdap	Lidzbark	Lidzbark Warmiński	Lubawa	Nidzica	Nowe Miasto Lubawskie	Olsztyn	Orneta	Pasym	Reszel	Sępól
PM10	+	+	+		+	+	+	+			+	+	+					
B(a)P	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Programu ochrony powietrza dla strefy warmińsko-mazurskiej...* 2020.

3.3. POTENCJAŁ GOSPODARCZY

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

Przedsiębiorczość w miastach sieci Cittaslow jest na relatywnie niskim poziomie (Wykres 15). Dodatnią zmianę liczby podmiotów gospodarczych (względem roku 2016) zanotowano w większości miast, jednak tylko 4 miasta osiągnęły zmianę powyżej średniej wojewódzkiej i jedynie 2 powyżej średniej krajowej.

W przypadku wskaźnika nowo zarejestrowanych podmiotów na 1000 osób, w ponad połowie miast odnotowano spadek wskaźnika. W 4 miastach odnotowano wartość wskaźnika większą od średniej wojewódzkiej, a w żadnym mieście nie przekroczyła ona średniej krajowej.

Miasto, które prezentuje relatywnie wysoki poziom przedsiębiorczości (wartości dla obu analizowanych wskaźników powyżej średniej wojewódzkiej) to Barczewo. Miasta, które zostały zdiagnozowane jako najmniej przedsiębiorcze (niskie wartości obu wskaźników) to Reszel i Nidzica.

Zaprezentowane wskaźniki statystyczne oparte na liczbie podmiotów gospodarczych nie przedstawiają jednak pełnego potencjału gospodarczego miast sieci Cittaslow. Analizując poszczególne gminy przez

pryzmat obecności dużych podmiotów (kluczowych pracodawców), należy stwierdzić, że największe zakłady występują licznie w większych i średnich ośrodkach, a w przypadku najmniejszych miast są to przeważnie pojedyncze firmy (Tabela 4)¹¹.

Zidentyfikowane (w poniższym zestawieniu) podmioty w znacznym stopniu wpisują się w regionalne inteligentne specjalizacje (zob. rozdz. Inteligentne Specjalizacje), zarówno w większych, jak i małych miastach.

Tabela 4. Największe podmioty gospodarcze w ośrodkach sieci Cittaslow

GMINY	FIRMY
Barczewo	Primavera Furniture Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski), Gospodarstwo Ogrodnicze Łęgajny Sp. z o.o. (sektor spożywczy), Tewes-Bis Sp. z o.o. (maszyny i urządzenia dla przemysłu spożywczego), Kamal Sp. z o.o. (produkcja wyrobów betonowych), Przedsiębiorstwo Badawczo-Wdrożeniowe Olmex S.A. (sektor elektroenergetyczny), MP Group Sp. z o.o. (sektor motoryzacyjny), Piekarnia Tyrolska (sektor spożywczy)
Bartoszyce	BRW COMFORT Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski), Przedsiębiorstwo Produkcyjne Infinity Group Sp. z o.o. (produkcja odzieży), Stalmot & Wolmet Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski), Corab Sp. z o.o. (produkcja systemów fotowoltaicznych), Nova Mazur Design. Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski), Karos (pomosty pływające)
Biskupiec	Zakłady Mięsne Warmia Sp. z o.o. (sektor spożywczy), Telmex Sp. z o.o. Zakład MMI Sleeping (sektor drzewny/meblarski), Zakład Doświadczalny BISKUPIEC Sp. z o.o. (maszyny i urządzenia dla przemysłu), P.P.U.H. POMAROL S.A. (produkcja maszyn i urządzeń rolniczych), Egger Biskupiec Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski)
Bisztyniek	Gminna Spółdzielnia Samopomoc Chłopska w Bisztynku (sektor spożywczy), DAN-MAR Sp. z o.o. (sektor rolno-spożywczy), Stan-Rol Sp. z o.o. (sektor rolno-spożywczy), Pakart Sp. z o.o. (sektor drzewny, rolno-spożywczy, handel, budownictwo), Grupa Producentów Rolplon Sp. z o.o. (sektor rolno-spożywczy), Wasdrog Sp. z o.o. (konserwacja budynków), Grupa producentów nasion oleistych Olplon Sp. z o.o. (sektor rolno-spożywczy), Hiponika Sp. z o.o. (chów i hodowla zwierząt), Metalkon (sektor drzewny/meblarski)
Braniewo	ARA Przedsiębiorstwo Automatyki Przemysłowej Sp. z o.o. (automatyka przemysłowa), Browar Braniewo (sektor spożywczy), CARGOSPED Terminal Braniewo Sp. z o.o. (transport, spedycja), Chemikals Sp. z o.o. (transport, spedycja), Gontarz Jacek Jak-Bud (budownictwo), Ins-Rod S.C. (instalacje hydrauliczne), Janpol Export Import (przemysł skórzany), Meble Okmed Demko Sp. J. (sektor drzewny/meblarski), Piekarnia Warmińska Sp. z o.o. (sektor spożywczy), Polsfrost Internationale Spedition Sp. z o.o. (transport, spedycja), Stalbet Projekt (produkcja konstrukcji stalowych)
Dobre Miasto	DFM Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski), Zakłady Cukiernicze Jutrzenka Dobre Miasto Sp. z o.o. (sektor spożywczy), Ursus S.A. (sektor motoryzacyjny, maszyny dla rolnictwa), De Laval Sp. z o.o. (maszyny dla rolnictwa), Cefetra Polska Sp. z o.o. (sektor rolnictwa), Superior-Strefa Żuraw Józef i Wspólnicy Sp. J. (sektor rolno-spożywczy), Suszarnia Warzyw Jaworski Sp. J. (sektor rolno-spożywczy), Stagrol-Warmia Sp. J. (maszyny dla rolnictwa), Agrokompleks - Giers Sp. J. (budownictwo, sektor rolniczy), NOW – MET S.C. (produkcja konstrukcji stalowych), Inter – Trans (transport, motoryzacja), Przedsiębiorstwo Budowlane Leszczyński (budownictwo), PBT Trokowski Sp. z o.o. (budownictwo), Amis Farby Proszkowe Sp. z o.o. (produkcja farb proszkowych)
Działdowo	Heinz Glas Działdowo (produkcja/obróbka szkła), Heinz Plastics Polska Sp. z o.o. (produkcja opakowań z tworzyw sztucznych), Dekorglass Działdowo S.A. (produkcja/obróbka szkła), Spółdzielnia Mleczarska Mlekovita Oddział Działdowo (sektor spożywczy), Vi-GGa-Mi (produkcja obuwi), Kaj Sp. z o.o. (produkcja opakowań z tworzyw sztucznych)
Gołdap	Iryd Sp. z o.o. (produkcja wyrobów metalowych), A&G Gołdapska Fabryka Kopert Sp. z o.o. (produkcja kopert), NC Koperty Sp. z o.o. (produkcja kopert), Przedsiębiorstwo Wielobranżowe Nord Ost Sp. z o.o. (produkcja opakowań tekturowych), Budomex Sp. K. (produkcja okien), Sanatorium Uzdrowskie Wital (ochrona zdrowia), Przedsiębiorstwo Wielobranżowe Wital (produkcja profili okiennych)
Górowo Iławeckie	Nova Mazur Design. Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski), Parmet Sp. z o.o. (produkcja konstrukcji stalowych, Agromeg Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski)
Jeziorany	Royal Sp. z o.o. (produkcja środków czystości), Super Smak Sp. z o.o. (sektor spożywczy), P.H.P.U. DOMDREV (sektor drzewny/meblarski)
Lidzbark	SE-DA Sp. z o.o. (produkcja i dystrybucja tekstyliów), Karwel S.C. (produkcja karniszy i rolet), H+H CELCON Polska Sp. z o.o. (produkcja betonu komórkowego), 3 F Sp. z o.o. (przedsiębiorstwo wielobranżowe), Relax S.J. (sektor drzewny/meblarski), Wolność Meblarska Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski), Spółdzielnia Mleczarska (sektor spożywczy), Poldrew Trading Company Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski), ARTRYB Sp. z o.o. Zakład Produkcyjny (sektor spożywczy), Classic Sofa Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski)
Lidzbark Warmiński	Polmlek Sp. z o.o. (sektor spożywczy), Warmińska Spółka z o.o. (produkcja odzieży medycznej), Wenglorz Sp. z o.o. (konstrukcje, maszyny i urządzenia dla sektora rolno-spożywczego), Szkło Spółka z o.o. (produkcja/obróbka szkła), Fabryka Opakowań Foliowych Rossoplast Sp. J. (produkcja opakowań foliowych), P.P.U. Mieczkowski (sektor drzewny/meblarski), Tahami Fish Zakład Przetwórstwa Ryb Sp. z o.o. (sektor spożywczy), Budokop Beton Sp. z o.o. (budownictwo), Przedsiębiorstwo Transportowo-Sprzętowe Budownictwa Pyzak (budownictwo), Firma Budowlana A. Mackiewicz J. Sokołowski Sp. J. (budownictwo), HML Nosewicz Sp. J. (produkcja ze stali)
Lubawa	Ikea Industry Poland Sp. z o.o. w Lubawie (sektor drzewny/meblarski), Szynaka Meble Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski), Libro Marek Liberacki (sektor drzewny/meblarski), Intek Sp. z o.o. (automatyka przemysłowa), Spółdzielnia Mleczarska Mlekovita o. w Lubawie (sektor spożywczy), Lubawskie Przedsiębiorstwo Budowlane

¹¹ W zestawieniu uwzględniono cały obszar gmin miejsko-wiejskich

	Wierzbowski (budownictwo), FHU Szklomał (produkcja/obróbka szkła), LUBAWA S.A. (produkcja tkanin, produkcja wyposażenia dla służb mundurowych), ISABELLA PL (produkcja przedśionków i akcesoriów do przyczep kempingowych) Herbatol Lublin S.A. Oddział w Lubawie (sektor spożywczy)
Nidzica	KAMET Sp. z o.o. (produkcja mebli metalowych), Wiejak Sp. z o.o. (produkcja urządzeń dla przemysłu spożywczego), Stalmot & Wolmet Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski), GHG Spółka z o.o. (sektor drzewny/meblarski), Konsmetal s.a. (produkcja mechanicznych zabezpieczeń), Katko Poland Sp. z o.o. (produkcja wyłączników bezpieczeństwa), PUR Sp. z o.o. (produkcja poduszek, sektor meblarski), MP Meble Sp. z o.o. SP.K. (sektor drzewny/meblarski), Michna Food Sp. z o.o. Sp. K. (sektor spożywczy), MK Design Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski)
Nowe Miasto Lubawskie	Fabryka Mebli Szynaka Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski), MM Szynaka-Interline Sp. z o.o. (sektor drzewny/meblarski), Finishparkiet Fabryka Parkietu Z. Dąbrowski (sektor drzewny/meblarski), Przedsiębiorstwo Drzewne Jawor A. Gawiński (sektor drzewny/meblarski), OiKO Fabryka Mebli M. Gierszyński (sektor drzewny/meblarski), Gal-Drew S.C. Zakład Przemysłu Drzewnego (sektor drzewny/meblarski), Zakład Produkcyjno-Usługowo-Stolarski R. Sonnenfeld (sektor drzewny/meblarski), F.P.H.U Paspol (sektor drzewny/meblarski), Haber Yachts Sp. z o.o. (stocznia jachtowa), Wistpol Sp. J. (branża spożywcza), Zakład Produkcyjny Elit Sp. J. (motoryzacja, produkcja z metalu i tworzyw sztucznych), IWMAR (produkcja materiałów ściernych), Dawo Opakowania (produkcja opakowań)
Olsztynek	Tymbark S.A. (branża spożywcza), Nutripol Sp. z o.o. (branża spożywcza), OCTIM Wytwórnia Octu i Musztardy w Olsztynku Sp. z o.o. (branża spożywcza), Transped-Las Sp. z o.o. (motoryzacja), Gospodarstwo Rybackie Szwarderki (branża spożywcza), Zalando Lounge (branża logistyczna)
Orneta	Gunnebo Baltic Sp. z o.o. (produkcja zamocowań do budownictwa i przemysłu), Przedsiębiorstwo Handlowo-Usługowe Staldrut (produkcja wyrobów metalowych), Piekarnia An-Ter (branża spożywcza), Polcotex Sp. z o.o. (produkcja odzieży), PPHU MIRPOL (materiały rolne i budowlane), Porkon (produkcja taśm przenośnikowych), Budokar (budownictwo), Radex Sp. J. (transport), KARBO-HURT (produkty i urządzenia dla rolnictwa i budownictwa), Etanco Sp. z o.o. (produkty dla sektora budownictwa)
Pasym	Folipak (produkcja folii i opakowań), QUERCUS SP. z o.o. (Usługi związane z leśnictwem, produkcja biomasy leśnej,) WARMIA – MAZURY akwakultura sp. z o.o. (wylegarnia ryb)
Reszel	Rema S.A. (sektor drzewny/meblarski), DFM o. Reszel (sektor drzewny/meblarski), „Młynomag” (produkcja i sprzedaż mąki w jednym z najstarszych działających polskich młynów), ROMIX (sprzedaż opału, skup złomu)
Ryn	Firma JOCZ (produkcja okien z PCV i aluminium), Spółdzielnia Inwalidów "POKÓJ" (produkcja urządzeń elektrycznych), Gminna Spółdzielnia SCH (handel spożywczy)
Sępólno	Zgodnie ze strategią rozwoju duże znaczenie odgrywa rolnictwo oraz mikro firmy w sektorze handlu, budownictwa i nieruchomości (nie zidentyfikowano większych podmiotów)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ponadlokalnego programu rewitalizacji sieci miast Cittaslow* (2015), strategii rozwoju miast i gmin, stron internetowych gmin, wyszukiwarek KRS oraz wyszukiwarek firm (bisonode, egospodarka).

TURYSTYKA¹²

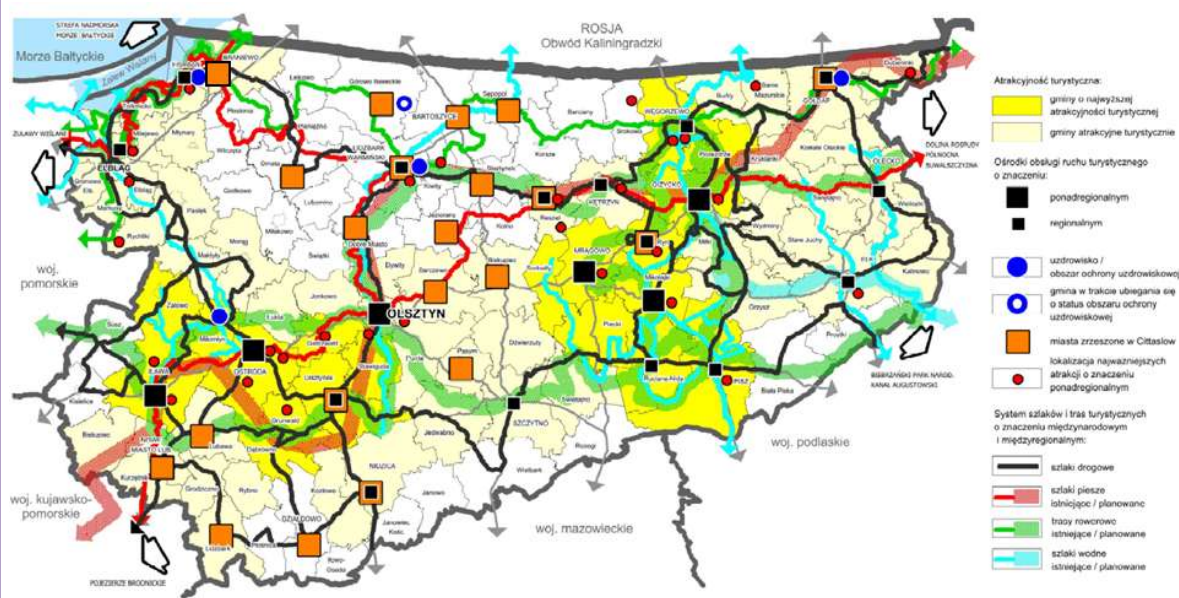
Obszar miast należących do Stowarzyszenia „Polskie Miasta Cittaslow” jest zróżnicowany pod względem potencjału do rozwoju różnych form turystyki. Część z jednostek zalicza się do terenów atrakcyjnych turystycznie (Mapa 4). Kilka z miast to ośrodki obsługi ruchu turystycznego o znaczeniu regionalnym (Gołdap, Ryn, Reszel, Nidzica, Olsztynek, Lidzbark Warmiński).

W kontekście aktywizacji turystycznej należy wziąć pod uwagę możliwość wykorzystania przekopu Mierzei Wiślanej i rozwijania różnych form turystyki wodnej (Braniewo).

Istotnym elementem w kontekście oceny potencjału turystycznego miast sieci Cittaslow są walory uzdrowiskowe (Gołdap, Lidzbark Warmiński, gmina wiejska Górowo Iławeckie).

¹² Informacje jakościowe na temat turystyki pozyskane zostały ze strategii rozwoju miast (lub gmin) oraz stron internetowych i ankiet wśród samorządów.

Mapa 4. Turystyka – uwarunkowania wewnętrzne

Źródło: Warmińsko-Mazurskie Biuro Planowania Przestrzennego w Olsztynie.

Każde z miast zrzeszonych w sieci Cittaslow charakteryzuje odrębna specyfika wynikająca z unikatowych dla tego miasta zasobów kulturowych i historycznych, walorów przyrodniczych czy odbywających się wydarzeń (Tabela 5). Miasta te nie charakteryzują się w większości bardzo bogatą ofertą i bazą turystyczną, co wynika również z ich niewielkiego potencjału powierzchniowego i ludnościowego. Warto jednak podkreślić, że istniejący potencjał przyrodniczy czy kulturowy stwarza możliwość do rozwoju różnych form turystyki. Zaliczyć do nich można zarówno turystykę tradycyjną o charakterze eksploracyjnym, jak i inne specyficzne formy, takie jak np. **turystyka wędkarska** (Braniewo, Pasy, Nidzica), **turystyka kajakowa** (np. Sępólno, Nowe Miasto Lubawskie, Lidzbark, Bartoszyce, Lidzbark Warmiński, Dobrze Miasto, Nidzica), **turystyka uzdrowiskowa** (Gołdap, Lidzbark Warmiński), **turystyka pielgrzymkowa** (Dobrze Miasto, Bisztynek, Lubawa, Nowe Miasto Lub.), czy **turystyka biznesowa** (Działdowo, Bartoszyce). Wspólnym dla całej sieci miast wydarzeniem jest odbywający się cyklicznie we wrześniu „Tydzień Cittaslow”. W ramach wydarzenia odbywają się inicjatywy mające na celu promocję idei ruchu¹³.

Tabela 5. Wybrane atrakcje turystyczne na obszarze miast sieci Cittaslow

Miasto	Atrakcje turystyczne* (przykłady)	... w tym cykliczne wydarzenia (przykłady)
Barczewo	Salon Muzyczny im. Feliksa Nowowiejskiego / Szlak św. Jakuba, zabytkowe centrum miasta, Centrum Wielu Kultur	Festiwal Muzyki Chóralnej im. Feliksa Nowowiejskiego, Ogólnopolski Przegląd Rockowy ERROR, Ogólnopolskie Mistrzostwa w Ratownictwie w Ramach Kwalifikowanej Pierwszej Pomocy
Bartoszyce	miejskie jeziora, rzeka Łyna, Brama Lidzbarska, obiekty sakralne	Międzynarodowe Dni Regionu Bartoszyce
Biskupiec	obiekty sakralne, grodziska, unikalny układ przestrzenny	Rajd Pieszy, Międzynarodowe Święto Folkloru
Bisztynek	Brama Lidzbarska (dawne obwarowania miasta), obiekty sakralne (Sanktuarium Krwi Chrystusa)	b.d.
Braniewo	liczne szlaki piesze i rowerowe (m.in. Wschodni Szlak Rowerowy – Green Velo); Wieża Bramna Zamku Biskupiego, Urząd Miasta, Dawne Kolegium	Braniewska Jesień Organowa

¹³ <https://cittaslowpolska.pl/index.php/pl/wydarzenia/50-inne/1324-tydzien-pod-znakiem-pomaranzczowego-slimaka>

	Jezuickie, hospicjum dla Konwertytów, Spichlerz tzw. Mariacki, Budynek Sądu XIX w., dworzec kolejowy, Klasztor św. Katarzyny	
Dobre Miasto	Jezioro Limajno, liczne szlaki piesze i rowerowe, położenie na szlaku Świętej Warmii, „bociania” baszta, Skansen Miejski, Pałac Biskupi	Festival Sun Dies, Dobromiejskie Lato, Memoriał im. Piotra Karpiniaka
Działdowo	średniowieczny układ uliczek, Zamek Krzyżacki / Stowarzyszenie Polskie Zamki Gotyckie, Muzeum Pogranicza i Interaktywna Wystawa Zakonu Krzyżackiego	Działdowski Jarmark Antyków, Rękodzieła i Zdrowej Żywności
Gołdap	Park Zdrojowy z Promenadą Zdrojową, Pijalnią Wód oraz Mazurskimi Tężniami Solankowymi, ośrodek narciarski Piękna Góra	Regionalny Festiwal Pogranicza Kartaczewo, Festiwal Zdrowia, Bieg Jaćwingów, Garmin Iron Triathlon
Górowo Iławeckie	obiekty sakralne Kościoła rzymsko-katolicki, cerkiew grecko-katolicka (polichromia sufitowa z XVII w., ikonostas prof. Nowosielskiego), cerkiew prawosławna, Muzeum Gazownictwa, Muzeum Miejskie	Dni Górowa Iławeckiego,
Jeziorany	4 szlaki rowerowe	b.d.
Lidzbark	szlaki piesze i rowerowe, kajakarstwo, wędkarstwo	Weltrack MTB Maraton Festiwal Biegowy Lidzbarska 10-tka Festiwal Swojskiego Jadła Rowerowy Maj
Lidzbark Warmiński	Zamek biskupów warmińskich, Oranżeria Kultury, Termy Warmińskie, tężnie solankowe, pawilon zdrowia, szlaki turystyczne (np. Szlak Kopernikowski, szlak rzeki Łyny)	Lidzbarski Bieg Przełajowy, Kaziuki Wilniuki, Lidzbarskie Wieczory Humoru i Satyry
Lubawa	obiekt Zamku Biskupów Chełmińskich, układ urbanistyczny centrum miasta,	Regionalne Święto Jabłka, Dni Lubawy, Soundela Festiwal,
Nidzica	Zamek Krzyżacki, obiekty sakralne, rezerwat przyrody (Źródła Rzeki Łyny, Rezerwat Żółwia Błotnego, Koniuszanka I i II), Kamień Tatarski,	Dni Nidzicy, Nidzickie Targi Rzemiosła, Rap Festiwal, Cykliczne Koncerty Muzyczne
Nowe Miasto Lubawskie	szlaki rowerowe i kajakowe (gmina); Szlak Camino de Santiago (Europejski Szlak Pielgrzymkowy),	b.d.
Olsztyn	Szlak Kopernikowski, Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej – Dziedzictwo historyczne I Wojny Światowej, Skansen Budownictwa ludowego	Regionalne Święto Ziół
Orneta	szlaki turystyczne (np. Szlak Kopernikowski), miejsca związane z kręceniem licznych filmów	Kaziuki Wiliniuki (festiwal kultury wileńskiej), Baba Fest (Ornecki Festiwal Kobiet), Orneckie Dni Dziedzictwa
Pasym	liczne jeziora (teren miasta i gminy), średniowieczne mury obronne	Pasymskie Koncerty Muzyki Organowej i Kameralnej
Reszel	gotyckie mosty, Zamek Reszelski w tym jego związki z Franciszkiem Starowiejskim, zespół staromiejski, historia o spaleniu na stosie ostatniej czarownicy w Europie, Barbary Zdunk	Dni Reszla,
Ryn	obiekty sakralne, architektura obronna, zabytkowa zieleni, przystań jachtowa	Festiwal Kultury Średniowiecza Masuria
Sępól	Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo	Odyseja Historyczna „Dawno temu w Barcji”

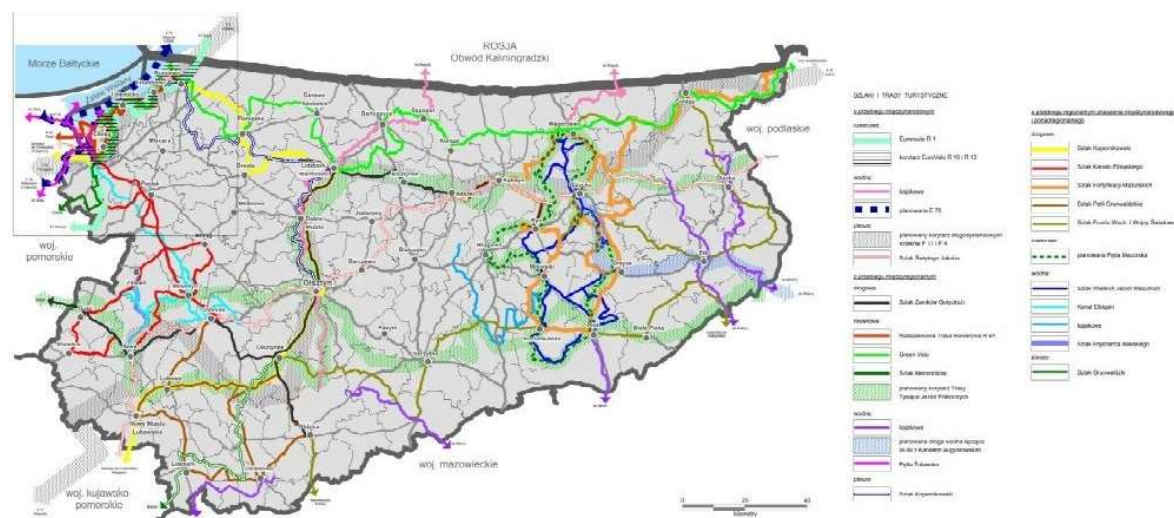
*podane w tabeli informacje dotyczą miasta lub w niektórych przypadkach miasta i jego gminy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiet/strategii rozwoju gmin/miast oraz stron internetowych.

Jedną z cech łączących znaczną część miast należących do sieci Cittaslow jest rozwój **turystyki pieszej i rowerowej**, których uprawianie możliwe jest dzięki rozbudowanej sieci szlaków rowerowych i pieszych (Mapa 5). Oprócz występujących na terenie miast szlaków lokalnych i regionalnych, warto zwrócić uwagę na długodystansowe trasy, włączające miasta do ponadregionalnej sieci obszarów turystycznych. Są to np.:

- ✓ **Green Velo Wschodni Szlak Rowerowy** – przebiegający m.in. przez Sępól, Braniewo, Górowo Iławeckie, Ornetę, Gołdap czy Bartoszyce;
- ✓ **Szlak Kopernikowski** – łączący takie miasta jak Braniewo, Orneta, Lidzbark Warmiński, Dobre Miasto, Olsztyn, Lubawa, Nowe Miasto Lubawskie;

- ### Mapa 5. Szlaki i trasy turystyczne

Prawdopodobnie specyfika omówionych wyżej typów turystyki (i ich forma weekendowa) powoduje, że ilościowe wskaźniki rozwoju turystyki w miastach sieci Cittaslow są na relatywnie niskim poziomie. Analiza¹⁴ dostępnych danych dotyczących turystyki pokazuje, że noclegi udzielone turystom zagranicznym w przeliczeniu na 1000 osób w miastach sieci Cittaslow są niższe, niż przeciętnie w województwie i kraju. Spośród wszystkich miast znacząco wyróżnia się miasto Ryn, które w przypadku obu wskaźników, tj. dostępnych miejsc noclegowych i noclegów udzielanych turystom zagranicznym, osiągnęło wartość znacznie powyżej średniej krajowej i wojewódzkiej. Dla wskaźnika miejsc noclegowych wysoką wartość odnotowano także w miastach Orneta, Pasym, Barczewo, Lidzbark i Gołdap, a w przypadku noclegów udzielonych turystom zagranicznym wyróżnia się także miasto Lidzbark Warmiński oraz Reszel. Dynamika zmian wskaźników jest wewnętrznie zróżnicowana (Wykres 16).

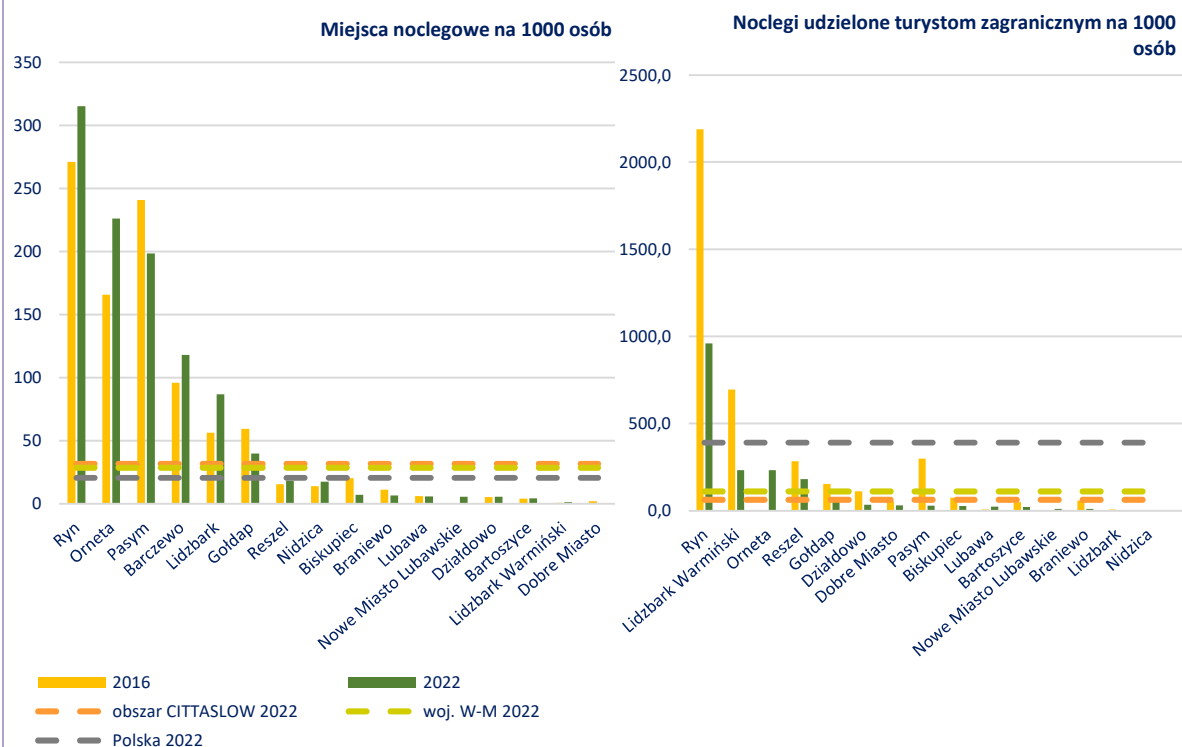
Miasta sieci Cittaslow charakteryzują się również zróżnicowaną dostępnością do różnego rodzaju obiektów rekreacyjnych przeznaczonych zarówno dla turystów, jak i mieszkańców (w tym basenów, boisk, parków linowych, parków rozrywki czy innych obiektów sportowych). Największa dostępność do takich obiektów wystąpiła w mieście Pasym (na poziomie 31 obiektów na 10 tys. mieszkańców), zaś najniższa w mieście Braniewo, gdzie zanotowano 4 takie obiekty w przeliczeniu na 10 tys. osób¹⁵.

¹⁴ Analizując wskaźniki ze statystyki publicznej dotyczące turystyki należy mieć na uwadze, że nie obejmują one pełnych danych z zakresu obiektów i miejsc noclegowych, ponieważ dotyczą obiektów, w których liczba miejsc noclegowych przekracza 10 (dodatkowo występują braki danych dla miast: Jeziorany, Górowo Iławskie, Olsztynek, Bisztynek, Sępólno). Obecnie również na poziomie gmin nie są dostępne dane dotyczące liczby turystów ogółem, a dane dotyczące turystów zagranicznych nie obrazują w pełni sytuacji na rynku turystycznym.

¹⁵ Brak danych dla miasta Barczewo (dane zbierane w ankietach).

Generalnie, na podstawie powyższych danych i informacji, można wysnuć wniosek, że turystyka w miastach (poza miastami Ryn i Pasym) jest na poziomie wymagającym poprawy.

Wykres 16. Wskaźniki rozwoju turystyki w miastach sieci Cittaslow w latach 2016-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

INTELENTNE SPECJALIZACJE

Szansą na rozwój gospodarczy w regionie jest wspieranie branż dominujących – regionalnych inteligentnych specjalizacji (IS). W województwie mazurskim wytypowano cztery specjalizacje – Ekonomia wody (powiązana m.in. z turystyką i produkcją jachtów, pomostów, technologiami wykorzystującymi wodę w procesie technologicznym np. produkcja szkła), Drewno i meblarstwo – wynikająca z zasobów leśnych regionu oraz rozwiniętego przemysłu meblarskiego), Żywność wysokiej jakości (ukierunkowana na produkcję żywności i przetwórstwo spożywcze, bazująca na silnym sektorze rolnictwa w województwie) oraz Zdrowe życie (związana m.in. z sektorem ochrony zdrowia w tym lecznictwo uzdrowiskowe, ochrony środowiska przyrodniczego czy produkcji sprzętu medycznego)¹⁶.

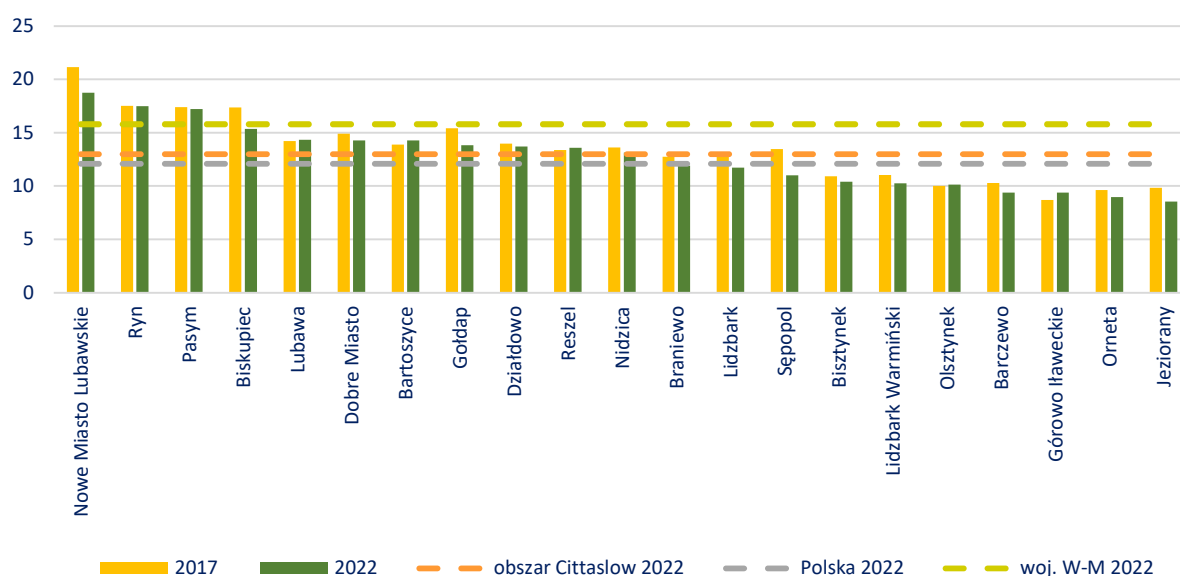
Udział podmiotów należących do regionalnych inteligentnych specjalizacji (IS) w liczbie wszystkich podmiotów zarejestrowanych w miastach sieci Cittaslow jest niższy od średniej dla województwa, ale

¹⁶ W analizie IS wzięto pod uwagę następujące sekcje i działy PKD: sekcję A dział 02, sekcję C dział 16, sekcję C dział 31 (Drewno i meblarstwo), sekcję A dział 01, sekcję A dział 03, sekcję C dział 10, sekcję C dział 11, sekcję M dział 75 (Żywność wysokiej jakości) oraz sekcję C dział 30, sekcję C dział 33, sekcję E dział 36, sekcję E dział 38, sekcję E dział 39, sekcję H dział 50, sekcję I dział 55, sekcję N dział 79 (Ekonomia wody), sekcję C dział 21, sekcję Q dział 86, sekcję R dział 91 (Zdrowe życie). W przypadku ostatniej ze specjalizacji (Zdrowe życie), ze względu na jej rozdrobnienie w strukturze PKD, wybrane do wyliczeń kody PKD zostały zawężone do tych działów, które obejmowały wszystkie sekcje zaliczone do tej IS. Należy zatem pamiętać, że wykazane wartości stanowią jedynie przybliżenie rzeczywistego potencjału, bowiem po pierwsze nie jest to pełny wykaz branż, a jednocześnie zakres danych częściowo jest szerszy (dane dostępne na poziomie działów PKD), a po drugie wadą jest niedostateczna aktualizacja rejestru REGON.

wyższy niż przeciętnie w kraju (Wykres 17)¹⁷. Jedynie w miastach Ryn, Pasym oraz Nowe Miasto Lubawskie odnotowano wartości wyższe od średniej dla województwa. W latach 2017-2022 odnotowano spadek wskaźnika w większości miast.

W tym miejscu warto podkreślić, że podmioty wpisujące się w IS ze względu na specyfikę branż rozwijają się często poza obszarami miejskimi. Ponadto miasta ze względu na pełnione funkcje charakteryzują się gospodarką wielobranżową – udział podmiotów IS w pewnym stopniu zanika. Jest to zjawisko powszechne, charakterystyczne nie tylko dla miast sieci Cittaslow. Jednak ze względu na tkwiący w specjalizacjach regionalnych potencjał oraz ukierunkowanie polityki regionalnej na wsparcie przedsiębiorstw wpisujących się w IS, jest to niewątpliwie duża szansa na ożywienie gospodarcze także obszarów miejskich.

Wykres 17. Udział podmiotów zaliczanych do IS w liczbie podmiotów ogółem (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Pogłębiona analiza poszczególnych inteligentnych specjalizacji (przy wykorzystaniu współczynnika lokalizacji podmiotów LQ) wskazuje na następujące fakty dotyczące miast sieci Cittaslow (Wykres 18)¹⁸:

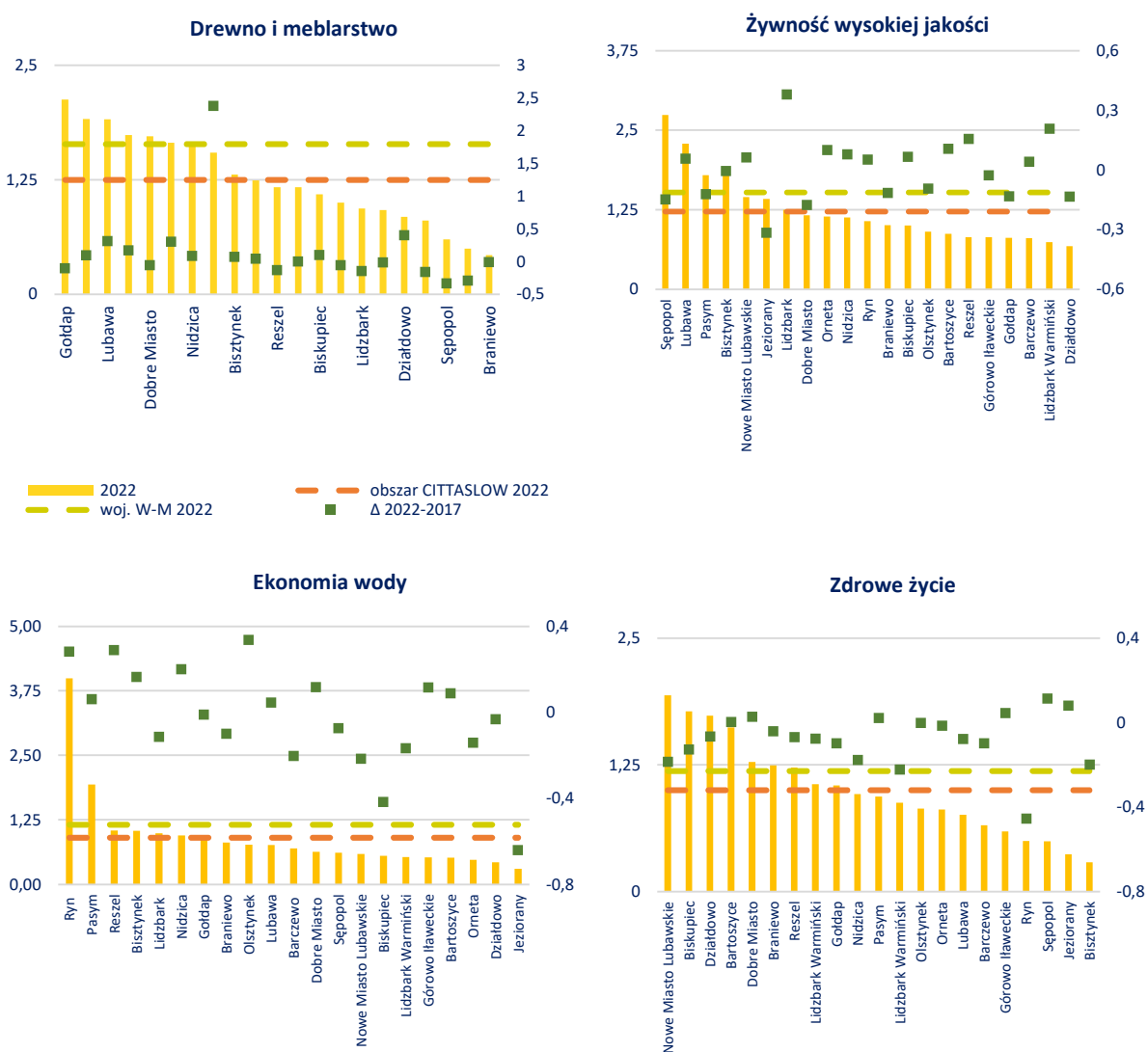
- ❖ **Drewno i meblarstwo** – miasta sieci Cittaslow wspólnie osiągają współczynnik lokalizacji na poziomie 1,25, jednocześnie jest on niższy od średniej dla województwa. Szczególnie, w tym obszarze wyróżniają się miasta Gołdap, Nowe Miasto Lubawskie, Lubawa, Pasym, Dobre Miasto, Górowo Iławeckie. Miasta te osiągnęły wskaźnik LQ powyżej 1,25 i wyższy od średniej dla województwa. Poza nimi jeszcze 4 miasta osiągnęły wskaźnik LQ wyższy od 1,25, jednak niższy od średniej wojewódzkiej. W większości miast sieci Cittaslow zmiana współczynnika w latach 2017-2022 była ujemna.

¹⁷ Należy pamiętać, że średnie dla Polski i województwa uwzględniają wszystkie gminy w tym miejsko-wiejskie i wiejskie, w których udział tych podmiotów jest znacznie wyższy.

¹⁸ LQ – wskaźnik koncentracji działalności gospodarczej, liczony poprzez odniesienie liczby podmiotów danej branży do liczby podmiotów ogółem, a następnie odniesienie tej wartości do takiego samego ilorazu wyliczonego w skali kraju. Wartość LQ>1,25 świadczy o lokalnej specjalizacji miast w danym sektorze.

- ❖ **Żywność wysokiej jakości** – miasta sieci Cittaslow osiągają współczynnik lokalizacji poniżej 1,25, jednocześnie jest on niższy od średniej dla województwa. W sześciu miastach odnotowano wartość współczynnika LQ powyżej 1,25, w tym w miastach: Sępól, Lubawa, Pasym i Bisztynek był on powyżej średniej dla województwa. W ponad połowie miast odnotowano dodatnią dynamikę zmian wskaźnika.

Wykres 18. Iloraz lokalizacji podmiotów gospodarczych (lewa oś) dla inteligentnych specjalizacji Warmii i Mazur oraz jego zmiana w latach 2017-2022 (prawa oś) Źródło:

opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

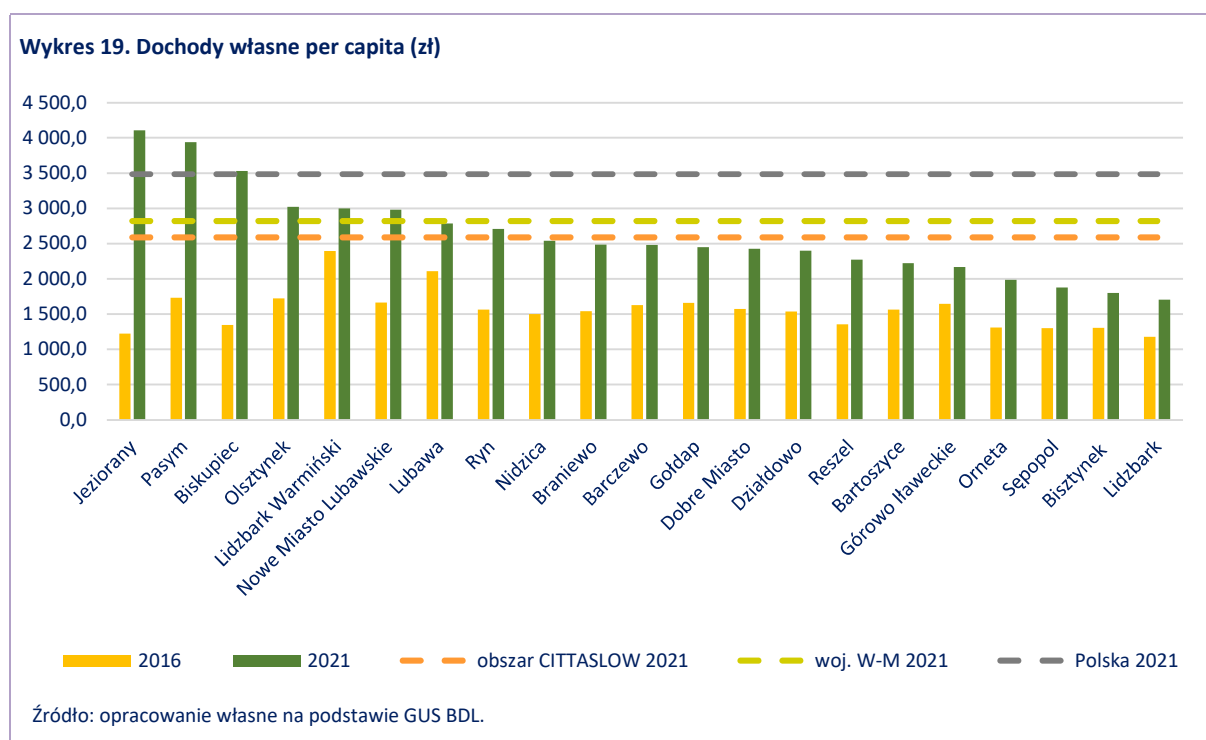
- ❖ **Ekonomia Wody** – miasta sieci Cittaslow osiągają współczynnik lokalizacji poniżej 1,25, jednocześnie jest on niższy od średniej dla województwa. Wartość wyższą od średniej wojewódzkiej i jednocześnie powyżej wartości 1,25 osiągnęły zaledwie dwa miasta: Ryn i Pasym (miasto o największym potencjale wodnym). Pozostałe miasta osiągnęły wartość współczynnika LQ poniżej 1,25. W prawie połowie miast odnotowano dodatnią dynamikę zmian wskaźnika.
- ❖ **Zdrowe życie** – miasta Cittaslow osiągają współczynnik lokalizacji na poziomie 1, a pięciu spośród nich udało się osiągnąć wartość powyżej 1,25 i jednocześnie wyższą od średniej wojewódzkiej. Szczególnie wysoką wartością LQ wyróżniają się: Nowe Miasto Lubawskie, Biskupiec, Dziąldowo,

Bartoszyce i Dobre Miasto. W znacznej części miast zmiana wskaźnika w latach 2017-2022 była ujemna.

3.4. ZAMOŻNOŚĆ MIAST I FUNDUSZE EUROPEJSKIE

Miasta należące do sieci Cittaslow (i ich gminy w przypadku gmin miejsko-wiejskich) charakteryzują się niewielką samodzielnością finansową. Charakteryzują je niższe od średnich w Polsce dochody własne per capita, a tylko w przypadku sześciu gmin (Jeziorany, Pasym, Biskupiec, Olsztynek, Lidzbark Warmiski i Nowe Miasto Lubawskie) przekroczona została przeciętna wartość wojewódzka. Wartość dla całego obszaru była wyraźnie niższa niż w regionie¹⁹ (Wykres 19).

Dochody własne per capita charakteryzuje duże zróżnicowanie wewnątrz obszaru. Różnica pomiędzy gminą o najwyższych dochodach (Jeziorany) a najniższych (Lidzbark) wyniosła ponad 2300 zł per capita.

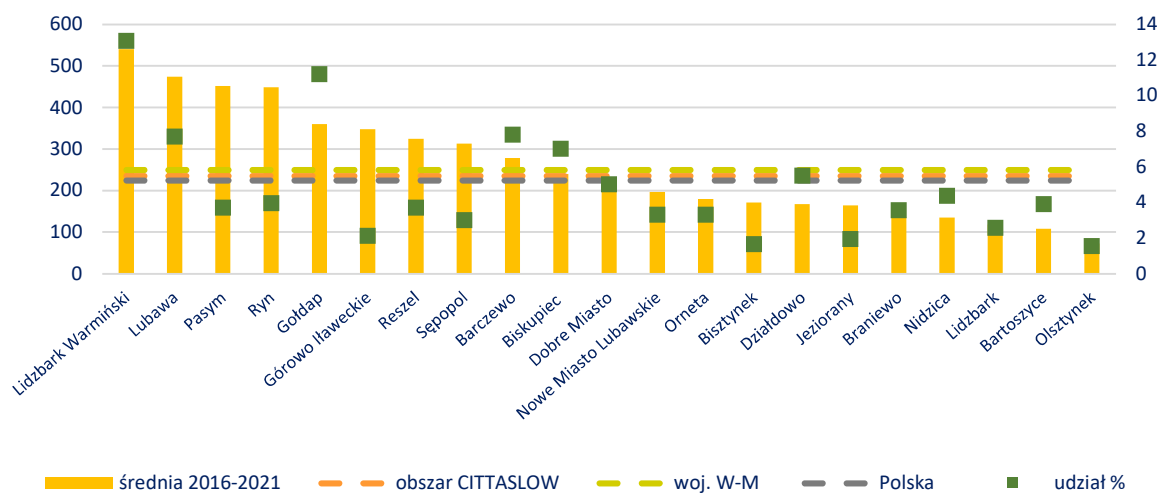

Jednocześnie należy podkreślić, że miasta sieci Cittaslow (lub ich gminy miejsko-wiejskie) wypadają relatywnie dobrze w zakresie zdolności do pozyskiwania środków na finansowanie przedsięwzięć unijnych²⁰. Dziewięć gmin charakteryzowało się wyższą od krajowej i wojewódzkiej średnią wartością dochodów (na mieszkańca) z funduszy UE na finansowanie projektów i programów w latach 2016-2021, jednak wartość dla całego obszaru Cittaslow była niższa od wartości dla średniej dla województwa (Wykres 20). Wskaźnik ten wykazał się bowiem dużym zróżnicowaniem wewnętrznym, a w przypadku niektórych gmin pozyskane środki unijne były na poziomie wręcz marginalnym.

¹⁹ Analizując wskaźniki dotyczące budżetów samorządów gminnych, należy mieć na uwadze, że w wartości ogólne dla województwa i dla Polski wliczone są także budżety miast na prawach powiatu. Niemniej jednak, w przypadku Cittaslow, bez uwzględnienia tych jednostek, dochody własne per capita nadal pozostają poniżej średnich dla wymienionych obszarów referencyjnych, co świadczy o ich dużej zależności finansowej od państwa.

²⁰ Na wartość wskaźnika składają się: środki z UE na finansowanie projektów, środki z budżetu państwa (lub inne) na współfinansowanie projektów z UE oraz płatności w zakresie budżetów europejskich. Podobnie, jak w przypadku innych wskaźników dotyczących finansów gmin, średnie wartości dla Polski oraz dla województwa wyliczone są łącznie z budżetami miast na prawach powiatu, co oznacza, że ich przekroczenie w niektórych gminach miast Cittaslow można uznać za bardzo wartościowe w kontekście analizy aktywności i zdolności do absorpcji środków zewnętrznych.

Wykres 20. Fundusze UE – średnia wartość dochodów w zł per capita (lewa oś) w latach 2016-2021 oraz udział poszczególnych gmin (%) w środkach sieci Cittaslow w latach 2016-2021 (prawa oś)

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

4. ANALIZA SWOT

Kluczowe z punktu widzenia dalszego rozwoju cechy obszaru miast Cittaslow (mocne i słabe strony) oraz szanse i zagrożenia w ich otoczeniu przedstawione zostały w układzie tradycyjnym dla analizy SWOT (Tabela). W analizie SWOT odniesiono się do cech wspólnych dla wszystkich miast sieci Cittaslow lub dla części z nich, ale stanowiących istotne czynniki rozwojowe. Analiza SWOT została przygotowana w oparciu o diagnozę i wyniki przeprowadzonych ankiet. Zaprezentowana poniżej wersja analizy została skonsultowana z przedstawicielami administracji samorządowej z poszczególnych gmin podczas wspólnych warsztatów. Pod uwagę wzięto również ogólnokrajowe i regionalne trendy rozwojowe.

Tabela 6. Analiza SWOT – mocne i słabe strony

Mocne strony	Słabe strony
- Wzrastająca aktywność zawodowa mieszkańców (na względnie wysokim poziomie w znacznej części miast) - Wysoka aktywność mieszkańców w sferze kultury i sportu Doświadczenia współpracy w różnych układach i strukturach (członkostwo miast w różnych związkach i stowarzyszeniach) Obecność społecznych ciał opiniotwórczych i organizacji aktywizujących społeczność (np. Uniwersytetów Trzeciego Wieku) - Wzrastająca dostępność do opieki żłobkowej i przedszkolnej - Wysokie walory przyrodnicze w postaci dużego potencjału terenów przyrodniczo cennych w znacznej części miast (w części mających potencjał terapeutyczny) oraz wysokiego poziomu lesistości obszarów sąsiadujących z miastami - Potencjał do rozwoju turystyki aktywnej (pieszej i rowerowej), a w części miast do rozwoju unikatowych form turystyki (np. zdrowotna w tym uzdrowiska) co może przekładać się na rozwój gospodarczy całej sieci - Możliwy do wykorzystania potencjał do rozwoju IS Dziedzictwo kulturowe i walory architektoniczne wszystkich miast - Relatywnie dobra dostępność miast sieci Cittaslow do dróg o charakterze ponadlokalnym (krajowych i wojewódzkich),	Depopulacja w większości miast (związana zarówno z ruchem naturalnym, jak i migracyjnym) Starzejące się społeczeństwo Deficyt usług w zakresie opieki długoterminowej nad osobami chorymi i starszymi; Wysoki udział osób bezrobotnych wśród osób w wieku produkcyjnym - Niska aktywność organizacji pozarządowych - Niewystarczające wyposażenie mieszkańców w sieć kanalizacyjną - Okresowe zakłócenia w zaopatrzeniu w wodę pitną - Potencjał turystyczny miast dedykowany raczej turystyce krótkoterminowej - Niski poziom przedsiębiorczości miast Niewielki napływ nowych przedsiębiorstw - Niedostateczne połączenia komunikacyjne miast w zakresie transportu zbiorowego ze stolicą województwa Niska dostępność komunikacyjna w relacjach z dużymi aglomeracjami Zróżnicowana gęstość sieci dróg - Wciąż niewielkie i niewystarczające wykorzystanie odnawialnych źródeł energii Zły stan techniczny większości obiektów zabytkowych Występujące w większości miast przekroczenia wskaźników czystości powietrza

Szanse	Zagrożenia
Konkurowanie o nowych mieszkańców dzięki stałej poprawie wskaźników jakości życia (zgodnie z ideą sieci Cittaslow) Rozwój turystyki w oparciu o kanał żeglugowy przez Mierzę Wiślaną, współpracę z miastami partnerskimi, stworzenie produktu Miasta Cittaslow, walory uzdrowiskowe i stworzenie sieci współpracy w zakresie oferty dla kuracjuszy - Szlaki turystyczne (piesze, rowerowe, wodne) o charakterze ponadregionalnym i międzynarodowym – otwarcie na turystów spoza regionu Polityka krajowa w zakresie postępującego procesu starzenia się społeczeństwa (działania w zakresie tzw. srebrnej gospodarki w tym wspieranie różnych form rehabilitacji) Polityka regionalna ukierunkowana na miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze (część sieci Cittaslow) oraz OSI Cittaslow Zmiany przepisów krajowych w zakresie OZE - Ogólnokrajowy trend tzw. „turystyki powolnej” i turystyki zrównoważonej Wzrost świadomości ekologicznej ogólnokrajowym trendem	Bliskość większych miast jako czynnik oddziałujący na decyzje mieszkaniowe i konkurencję o pracowników Konkurencja o inwestorów zewnętrznych Konkurencja o turystów przez obszary o teoretycznie wyższym potencjale turystycznym na terenie województwa (np. WJM, KE) - Teoretycznie mniejszy od innych obszarów na terenie W-M potencjał do rozwoju IS Nadmierna polityka socjalna państwa jako czynnik utrudniający wejście lub powrót na rynek pracy Starzenie się społeczeństwa jako proces ogólnokrajowy (wyzwania m.in. w zakresie srebrnej gospodarki)

Tabela 7. Analiza SWOT – szanse i zagrożenia

5. CELE PROGRAMU

5.1. CEL GŁÓWNY

Cel główny Programu określono następująco:

Efektywne wykorzystanie współpracy w celu wzrostu jakości życia mieszkańców oraz wzmacniania roli sieci Cittaslow w rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego.

W ogólnym założeniu realizacja celu pozwoli na stworzenie takich warunków życia, które wzmocnią pozycję miast sieci Cittaslow w zakresie konkurencyjności nie tylko o mieszkańców, ale także przedsiębiorców i turystów. Jakość życia ma być kluczową przewagą miast CITTA względem dużych aglomeracji.

Cel główny Programu realizowany będzie przez 5 celów operacyjnych:

- A. Integracja i mobilizacja zasobów;
- B. Promocja i ekspansja współpracy;
- C. Wysokiej jakości nowoczesne usługi;
- D. Aktywna gospodarka;
- E. Wysokiej jakości przestrzeń.

Tak sformułowane cele nawiązują do wyznaczonej wizji rozwoju oraz do wskazań zasygnalizowanych przez mieszkańców w konsultacjach ankietowych, są także zgodne z głównymi założeniami ruchu Cittaslow oraz z określonymi w SRWW-M 2030 oczekiwanymi efektami interwencji Obszaru Strategicznej Interwencji Cittaslow (Tabela)²¹.

Tabela 8. Cele strategiczne SRWW-M 2030 a OSI Miasta Cittaslow – perspektywa 2030

Cel strategiczny	Oczekiwane efekty interwencji	Oczekiwana zmiana przestrzenna
Kompetencje przyszłości	Rozwinięte relacje edukacja – rynek pracy Rozwinięte kompetencje kluczowe i programy podnoszące kwalifikacje mieszkańców Rozwinięta e-administracja Rozwinięte nowoczesne usługi w obszarze srebrnej ekonomii	Rozwinięte funkcje miast – ośrodków lokalnych (edukacyjne i usługi społeczne)
Inteligentna produktywność	Dobrze przygotowana oferta inwestycyjna Rozwinięta przedsiębiorczość kreatywnie wykorzystująca dziedzictwo gospodarcze wielokulturowej społeczności regionu	Rozwinięte funkcje miast – ośrodków lokalnych (warunki dla prowadzenia biznesu)
Kreatywna aktywność	Korzystne warunki dla włączenia społecznego	Rozwinięte funkcje miast – ośrodków lokalnych (kultura, opieka medyczna, usługi zdrowotne)
Fundamenty rozwoju	Silny kapitał społeczny wspierany licznymi projektami współpracy Wysoki udział OZE w bilansie energetycznym miasteczek Wysoka jakość środowiska przyrodniczego	Dobrze rozwinięte połączenia komunikacyjne miast i ich najbliższego otoczenia

Źródło: Warmińsko-Mazurskie 2030 – Strategia.

²¹ Szerzej w rozdziale dotyczącym spójności Programu z dokumentami wyższego rzędu.

5.2. CELE OPERACYJNE I KIERUNKI DZIAŁAŃ

5.2.1. COP A. INTEGRACJA I MOBILIZACJA ZASOBÓW

Realizacja celu ma służyć **usprawnieniu funkcjonowania istniejącej sieci**, dzięki czemu możliwe będzie właściwe wdrażanie pozostałych kierunków interwencji. Ponadto mobilizacja zasobów oznacza takie działania sieci Cittaslow, które będą przyczyniały się do **aktywizacji środowisk biznesowych, organizacji społecznych i grup mieszkańców w celu zwiększenia ich wpływu na rozwój lokalny**. Cel ma więc charakter nadrzędny i horyzontalny. Tak sformułowany przyczyni się do właściwego rozpoznania potrzeb poszczególnych miast, wymiany doświadczeń oraz usystematyzowania wspólnych inicjatyw.

5.2.1.1. KIERUNEK DZIAŁAŃ A1. AKTYWIZACJA I INTEGRACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

Kierunek działań	A1. Aktywizacja i integracja społeczności lokalnej
Bariery ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Niska aktywność organizacji pozarządowych 2. Depopulacja w większości miast (związana zarówno z ruchem naturalnym, jak i migracyjnym) 3. Starzejące się społeczeństwo
Przykłady działań	➤ inicjowanie i promocja działań na rzecz włączenia społecznego; ➤ wsparcie działań NGO, w tym budowanie i wspieranie sieci NGO w ramach obszaru CITTASLOW, działalności gospodarczej NGO jako podmiotów ekonomii społecznej w obszarze usług społecznych, turystyki, rozwijania ofert slowfood, slowlife”; ➤ wspieranie oddolnych inicjatyw społecznych; ➤ stworzenie systemu informacji o odbywających się w miastach wydarzeniach kulturalnych i sportowych przy wykorzystaniu portalu Cittaslow (utworzenie kalendarza imprez Cittaslow); ➤ programy zajęć edukacyjnych o charakterze warsztatowym uwzględnieniem tematyki dziedzictwa kulturowego; ➤ stworzenie warunków do aktywizacji i integracji osób starszych; ➤ wprowadzenie innowacyjnych metod aktywizacji osób wykluczonych np. poprzez streetworking; ➤ tworzenie lokalnych centrów aktywności społecznej; ➤ cyfryzacja społeczeństwa; ➤ szkolenia i programy wspierające tworzenie i funkcjonowanie lokalnych organizacji pozarządowych; ➤ promowanie budżetów obywatelskich; ➤ włączanie NGO-sów w realizację działań szczególnie w zakresie usług społecznych.
Beneficjenci	organizacje pozarządowe, samorządy lokalne
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Zwiększenie aktywności społeczności lokalnej we własnym środowisku m.in. poprzez zapewnienie jej właściwych warunków spędzania wolnego czasu, a także zapobieganie wykluczeniu społecznemu grup najbardziej na to narażonych. Działania na rzecz aktywizacji i integracji mają ponadto przyczynić się do wykreowania tożsamości kulturowej i społecznej, czyli pewnego poczucia wspólnoty.

Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Inspirująca twórczość 2. Ukształtowana tożsamość 3. Silny kapitał społeczny
Wpływ na rozwój IS Warmii i Mazur	Kierunek działań o znikomym wpływie na rozwój inteligentnych specjalizacji

5.2.1.2. KIERUNEK DZIAŁAŃ A2. WZROST KOMPETENCJI ADMINISTRACJI LOKALNEJ

Kierunek działań	A2. Wzrost kompetencji administracji lokalnej
Bariery ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Niski poziom kapitału ludzkiego i społecznego 2. Niedostateczne przygotowanie administracji lokalnej na postępującą cyfryzację i rozwój e-usług
Przykłady działań	➤ rozwój kompetencji administracji publicznej; ➤ cyfryzacja samorządów; ➤ stworzenie wspólnego portalu miast Cittaslow.
Beneficjenci	samorządy lokalne
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Usprawnienie zarówno działań Stowarzyszenia, jak i jednostek administracji poszczególnych miast. Omawiany kierunek ma prowadzić do zmian systemowych, które przyczynią się do podniesienia kompetencji zawodowych ww. jednostek.
Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Profesjonalne organizacje 2. Nowoczesne usługi
Wpływ na rozwój IS Warmii i Mazur	Kierunek działań o pośrednim potencjalnym na rozwój inteligentnych specjalizacji, w zależności od specyfiki miasta.

5.2.2. COP B. PROMOCJA I EKSPANSJA WSPÓŁPRACY

Efektywna współpraca na rzecz rozwoju jest podstawą funkcjonowania sieci, dlatego wskazana została jako jeden z dwóch celów nadrzędnych Programu. Efektem zawiązanego partnerstwa i wspólnych działań marketingowych ma być m.in. zwiększone zainteresowanie miastami przez turystów, przedsiębiorców i potencjalnych nowych mieszkańców. Ekspansja współpracy pozwoli natomiast na pozyskanie nowych partnerów, a dzięki temu wymianę doświadczeń, powiększanie potencjału w zakresie wspólnych przedsięwzięć, wdrażanie dobrych praktyk oraz przygotowywanie kolejnych jednostek do przyłączenia się do sieci. Cel ten ma (podobnie jak cel pierwszy) charakter przekrojowy i jest bezpośrednio powiązany z realizacją wszystkich pozostałych założeń rozwojowych.

5.2.2.1. KIERUNEK DZIAŁAŃ B1. KREACJA I ROZWÓJ MARKI CITTASLOW

Kierunek działań	B1. Kreacja i rozwój marki Cittaslow
Bariery ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Niewielki napływ nowych przedsiębiorstw 2. Depopulacja w większości miast (związana zarówno z ruchem naturalnym, jak i migracyjnym) 3. Potencjał turystyczny miast dedykowany raczej turystyce krótkoterminowej 4. Brak kapitału inwestycyjnego ukierunkowanego na inwestycje w tym obszarze
Przykłady działań	➤ rozwój wspólnej witryny internetowej (nacisk na większą promocję); ➤ tworzenie wspólnych pakietów ofertowych dot. imprez rekreacyjnych, kulturalnych itp.; ➤ uczestnictwo w targach, np. promujących lokalne produkty i wyroby; ➤ wspólne działania na rzecz promocji dziedzictwa kulturowego obszaru; ➤ zintegrowanie sieci informacji turystycznej; ➤ <i>Dobre życie w miasteczku Cittaslow</i> – kampania promocyjna ukierunkowana na nowych mieszkańców; ➤ inicjowanie współpracy i wspieranie funkcjonowania rynków zbytu, sieci sprzedażowych produktów i usług lokalnych wpisujących się w ideę skowlife, slowfood; ➤ współpraca przy tworzeniu nowoczesnych materiałów promocyjnych.
Beneficjenci	społeczności lokalne, samorządy lokalne, organizacje pozarządowe;
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Wykreowanie marki Cittaslow ukierunkowanej na różne płaszczyzny przekazu, zarówno na polu poszukiwań nowych turystów, inwestorów, mieszkańców, jak i dotarcia z informacją do osób już odwiedzających i zamieszkujących miasta. Marka Cittaslow powinna opierać się na idei łączącej wszystkie miasta, a jednocześnie kojarzyć się z unikatowym potencjałem i dziedzictwem każdego z nich.
Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Wysoka konkurencyjność 2. Ukształtowana tożsamość 3. Inteligentna specjalizacja
Wpływ na rozwój IS Warmii i Mazur	Kierunek szerokim oddziaływaniem na rozwój każdej z inteligentnych specjalizacji, w zależności od specyfiki miasta.

5.2.2.2. KIERUNEK DZIAŁAŃ B2. PROMOCJA GOSPODARCZA

Kierunek działań	B2. Promocja gospodarcza
Bariery ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Niski poziom przedsiębiorczości obszaru 2. Niewielki napływ nowych przedsiębiorstw 3. Niska dostępność komunikacyjna w relacjach z dużymi aglomeracyjnymi 4. Zróżnicowana gęstość sieci dróg 5. Niska aktywność organizacji pozarządowych
Przykłady działań	➤ udział w targach inwestycyjnych i gospodarczych (pod szyldem miast Cittaslow); ➤ utworzenie bazy zasobów inwestycyjnych sieci Cittaslow; ➤ utworzenie wspólnych standardów w zakresie obsługi inwestorów i przedsiębiorców; ➤ utworzenie wspólnych standardów przygotowania, zagospodarowania oraz promocji terenów inwestycyjnych; ➤ inicjowanie współpracy środowisk gospodarczych oraz współpracy tych środowisk z innymi organizacjami np. tworzenie sieci tworzenie sieci NGO w tym PES (podmiotów ekonomii społecznej) i IOB funkcjonujących w obszarze, platformy tworzenia produktów/pakietów dla przedsiębiorców (szczególnie w zakresie turystyki i żywności lokalnej); ➤ organizacje spotkań służących integracji różnych środowisk z różnych miast (np. utworzenie forum gospodarczego miast sieci Cittaslow).
Beneficjenci	Organizacje pozarządowe, klastry, samorządy gospodarcze (i inne formy współpracy środowisk biznesowych), samorządy lokalne
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Przedmiotowe OSI obejmuje jednostki zlokalizowane w różnych częściach regionu, o różnej specyfice, z tego względu tworzenie wspólnej oferty inwestycyjnej może być utrudnione. Jednak ze względu na specyfikę miast (niewielkie obszary, duży udział walorów przyrodniczych i kulturowych) możliwe jest wypracowanie wspólnych standardów dla inwestorów i przedsiębiorców, które uwzględniać mają spokojny charakter i naturalne walory miast sieci Cittaslow.
Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Wysoka konkurencyjność 2. Efektywna współpraca
Wpływ na rozwój IS Warmii i Mazur	Wpływ na każdą inteligentną specjalizację, ze względu na szeroki zakres promocji gospodarczej i przewidywane włączające działania. Szczególne oddziaływanie na IS Żywność wysokiej jakości

5.2.2.3. KIERUNEK DZIAŁAŃ B3. ROZWÓJ WSPÓŁPRACY Z OTOCZENIEM SIECI CITTASLOW

Kierunek działań	B3. Rozwój współpracy z otoczeniem sieci Cittaslow
Bariery ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Niska aktywność organizacji pozarządowych 2. Niski poziom kapitału społecznego 3. Niski poziom przedsiębiorczości obszaru
Przykłady działań	➤ rozwój współpracy z miastami partnerskimi – współpraca międzynarodowa z miastami przynależącymi do sieci CITTASLOW; ➤ organizacja wizyt studyjnych dla przedstawicieli różnych środowisk w celu wymiany doświadczeń i poznawania dobrych praktyk; ➤ współpraca i wsparcie miast (w regionie i kraju), które planują przyłączyć się do sieci.
Beneficjenci	samorządy lokalne
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Jedną z wartości dodanych współpracy jest wiedza, jaką przekazują sobie poszczególni partnerzy. W ramach tego kierunku partnerstwa zawiązane zostaną zarówno z jednostkami, które mogą służyć jako dobry przykład (dobra praktyka) wdrażania idei <i>slow life</i> , ale także z tymi, które dopiero planują przyłączyć się do sieci.
Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Efektywna współpraca
Wpływ na rozwój IS Warmii i Mazur	Wpływ pośredni na każdą inteligentną specjalizację ze względu na zwiększanie atrakcyjności i poprawę warunków prowadzenia biznesu na skutek wymiany doświadczeń i rozszerzania samej sieci Cittaslow w województwie.

5.2.3. COP C. WYSOKIEJ JAKOŚCI NOWOCZESNE USŁUGI

Realizacja celu przyczynić się ma przede wszystkim do **polepszenia codziennych warunków życia** społeczności obecnie zamieszkującej miasta, ale także do przyciągania nowych mieszkańców. Działania (miękkie i infrastrukturalne) prowadzić mają zarówno do zaspokajania podstawowych potrzeb mieszkańców, jak i wprowadzania unikalnych, nowoczesnych rozwiązań w tej sferze. Wdrożenie przewidzianych kierunków powinno prowadzić do wykreowania **aktywnej, zintegrowanej, otwartej i wykształconej społeczności**, co w konsekwencji przełoży się na wizerunek miasta sieci Cittaslow jako enklawy dobrego życia.

5.2.3.1. KIERUNEK DZIAŁAŃ C1. ROZWÓJ USŁUG DLA SPOŁECZEŃSTWA W OPARCIU O NOWOCZESNE ROZWIĄZANIA

Kierunek działań	C1. Rozwój usług dla społeczeństwa w oparciu o nowoczesne rozwiązania
Barierę ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Depopulacja w większości miast (związana zarówno z ruchem naturalnym, jak i migracyjnym) 2. Starzejące się społeczeństwo 3. Deficyt usług w zakresie opieki długoterminowej nad osobami chorymi i starszymi; 4. Niedostateczne środki publiczne na poprawę dostępności do usług uzdrowiskowych i rehabilitacyjnych 5. Wysoki udział osób bezrobotnych wśród osób w wieku produkcyjnym 6. Niska aktywność organizacji pozarządowych 7. Niewystarczające wyposażenie mieszkańców w sieć kanalizacyjną 8. Okresowe zakłócenia w zaopatrzeniu w wodę pitną 9. Niedostateczne połączenia komunikacyjne części miast (głównie w północnej części obszaru) w zakresie transportu zbiorowego ze stolicą województwa
Przykłady działań	➤ rozwój nowoczesnych e-usług (w tym także edukacja mieszkańców z zakresu nowoczesnych technologii); ➤ wzrost bezpieczeństwa (doposażenie służb ratowniczych, wprowadzenie nowoczesnych systemów monitoringu); ➤ rozbudowa i unowocześnienie infrastruktury społecznej, edukacyjno-kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej (m.in. projekty z zakresu rozwoju komunalnego budownictwa mieszkaniowego oraz modernizacji budynków użyteczności publicznej z wykorzystaniem nowoczesnych, innowacyjnych technologii budowlanych, tworzenia specjalnych przestrzeni dla rozwoju kreatywności mieszkańców, pozwalających na wykorzystanie efektów tych działań, rozwoju obiektów edukacyjno-sportowo-rekreacyjnych m.in. poprzez dostosowanie ich do codziennego stosowania technik internetowych i cyfrowych, rozwoju sieci informatycznej); ➤ rozbudowa i unowocześnienie usług leczniczych o charakterze uzdrowiskowym i rehabilitacyjnym.
Beneficjenci	placówki oświatowe, oświatowo-opiekuńcze, instytucje świadczące usługi edukacyjne i szkoleniowe, podmioty świadczeń opieki zdrowotnej, organizacje pozarządowe, instytucje społeczne, stowarzyszenia, wspólnoty mieszkańców, ochotnicze straże pożarne, kluby sportowe, samorządy lokalne
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Komfort miejsca zamieszkania bezpośrednio wiąże się z dostępem do usług publicznych (m.in. w zakresie zdrowia, opieki społecznej, bezpieczeństwa, edukacji, mieszkalnictwa). Chcąc przyciągnąć nowych mieszkańców miasta sieci Cittaslow w ramach tego celu powinny nie tylko zaspokoić podstawowe potrzeby mieszkańców, ale także wprowadzić nowe, inteligentne rozwiązania w zakresie usług publicznych i oferty nowych atrakcyjnych miejsc pracy, które wzmocnią konkurencyjność miast jako ośrodków do życia.
Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Nowoczesne usługi 2. Inspirująca twórczość 3. Ukształtowana tożsamość 4. Silny kapitał społeczny

**Wpływ na
rozwój IS
Warmii i
Mazur**

Szczególny potencjał dla rozwoju obszaru wspomagającego IS, czyli sektora IT, a także bardzo duży potencjał wpływu na wyłaniającą się nową IS województwa – „Zdrowie”.

5.2.4. COP D. AKTYWNA GOSPODARKA

Właściwy rozwój lokalnej gospodarki i przedsiębiorczości miast powinien opierać się na potencjale ich mieszkańców (w tym także seniorów i osób dotychczas wykluczonych z rynku pracy), wzmacnianym napływem kapitału zewnętrznego. Cel ukierunkowany jest przede wszystkim na działania służące poprawie poziomu **kapitału ludzkiego** miast Cittaslow, co związane jest zarówno z rozwojem kompetencji miękkich, jak i zdobyciem odpowiednich kwalifikacji zawodowych. Rozwój aktywności gospodarczej powinien być wspierany także przygotowaniem odpowiedniej **oferty dla potencjalnych inwestorów**, generujących nowe miejsca pracy.

5.2.4.1. KIERUNEK DZIAŁAŃ D1. ROZWÓJ KAPITAŁU LUDZKIEGO

Kierunek działań	D1. Rozwój kapitału ludzkiego
Bariery ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Wysoki udział osób bezrobotnych wśród osób w wieku produkcyjnym 2. Niski poziom przedsiębiorczości obszaru 3. Niewielki napływ nowych przedsiębiorstw 4. Niski poziom kapitału społecznego
Przykłady działań	➤ wsparcie edukacji na wszystkich szczeblach (rozwój narzędzi edukacyjnych, warsztaty z kreatywności, nauka języków obcych); ➤ programy rozwijające kompetencje miękkie na rynku pracy; ➤ profesjonalne doradztwo zawodowe w szkołach; ➤ organizacja targów pracy sieci Cittaslow; ➤ szkolenia i programy z zakresu utworzenia własnej działalności gospodarczej; ➤ programy dedykowane wsparciu osób 50+ na rynku pracy ➤ tworzenie i rozwój ośrodków wspierania przedsiębiorczości, w tym centrów małej przedsiębiorczości tradycyjnej wdrażającej współczesne rozwiązania, przestrzeni coworkingowej dla mieszkańców i osób przyjezdnych umożliwiającej pracę zdalną; ➤ programy mające na celu aktywizację osób długotrwale bezrobotnych.
Beneficjenci	placówki oświatowe, oświatowo-opiekuńcze, instytucje świadczące usługi edukacyjne i szkoleniowe, przedsiębiorcy, samorządy lokalne
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Kluczowe z punktu widzenia rozwoju kapitału ludzkiego działania powinny dotyczyć sfery powiązań edukacji i rynku pracy. Dopasowanie kompetencji pozwoli na większą konkurencyjność na lokalnym rynku i zwiększy możliwość sukcesu na polu rozwoju własnej działalności gospodarczej. Działania powinny dotyczyć wszystkich szczebli edukacji młodzieży, jak i wykraczać poza system szkolnictwa i odpowiadać na potrzeby osób starszych czy długotrwale bezrobotnych.
Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Użyteczne kwalifikacje i kompetencje 2. Satysfakcjonująca praca
Wpływ na rozwój IS Warmii i Mazur	Potencjał do rozwoju wszystkich IS w zależności od struktury gospodarczej danego miasta, ale również od charakteru podejmowanych nowych rodzajów działalności.

5.2.4.2. KIERUNEK DZIAŁAŃ D2. KREOWANIE OFERTY INWESTYCYJNEJ

Kierunek działań	D2. Kreowanie oferty inwestycyjnej
Bariery ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Niski poziom przedsiębiorczości obszaru 2. Niewielki napływ nowych przedsiębiorstw 3. Niska dostępność komunikacyjna w relacjach z dużymi aglomeracyjnymi 4. Zróżnicowana gęstość sieci dróg
Przykłady działań	➤ przygotowanie strategii pozyskiwania inwestorów; ➤ wypracowanie wspólnych standardów w zakresie obsługi inwestorów i przedsiębiorców ➤ wypracowanie wspólnych standardów przygotowania, zagospodarowania oraz promocji terenów inwestycyjnych dotyczących inwestycji o zróżnicowanym charakterze w tym w usługi turystyczne, uzdrowiskowe, drobną działalność wytwórczą; ➤ szkolenie kadr w obsłudze inwestora; ➤ aktywne poszukiwanie inwestorów (wspólna platforma sieci, aktywna wymiana informacji pomiędzy miastami); ➤ przygotowanie materiałów uzupełniających ofertę inwestycyjną (np. oferta edukacyjna, możliwości spędzania czasu wolnego, oferty nieruchomości).
Beneficjenci	samorządy lokalne
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Odpowiednio ukierunkowana polityka proinwestycyjna samorządów jest kluczowa z punktu widzenia rozwoju przedsiębiorczości obszaru. Podjęte działania mają na celu kompleksową odpowiedź na oczekiwania potencjalnych inwestorów, w zakresie utworzenia odpowiedniego zaplecza infrastrukturalnego, ale również w szerszym rozumieniu oferty inwestycyjnej.
Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Wysoka konkurencyjność 2. Satysfakcjonująca praca
Wpływ na rozwój IS Warmii i Mazur	Potencjał do rozwoju wszystkich IS w zależności od struktury gospodarczej danego miasta, ale również od charakteru podejmowanych nowych rodzajów działalności.

5.2.4.3. KIERUNEK DZIAŁAŃ D3. WSPÓŁPRACA NA RZECZ ROZWOJU TURYSTYKI

Kierunek działań	D3. Współpraca na rzecz rozwoju turystyki
Bariery ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Potencjał turystyczny miast dedykowany raczej turystyce krótkoterminowej 2. Zły stan techniczny większości obiektów zabytkowych 3. Niedostateczne połączenia komunikacyjne części miast (głównie w północnej części obszaru) w zakresie transportu zbiorowego ze stolicą województwa 4. Niska dostępność komunikacyjna w relacjach z dużymi aglomeracjami 5. Występujące w większości miast przekroczenia wskaźników czystości powietrza
Przykłady działań	➤ pakietowanie przedsięwzięć organizowanych w poszczególnych miastach (m.in. imprezy kolarskie, biegowe, wodniackie, kulturalne, strzeleckie, łucznicze); ➤ współpraca w zakresie utworzenia wspólnych produktów turystycznych (np. wycieczki dla seniorów po sieci Cittaslow, sieć imprez ekologicznych i zdrowotnych, tworzenie szlaków tematycznych); ➤ współpraca w zakresie promocji oferty uzdrowiskowej i szerzej usług zdrowotnych; ➤ rozszerzenie katalogu wydarzeń kulturalnych i turystycznych miast; ➤ wykorzystanie narzędzi informatycznych i nowoczesnych technologii do rozwoju turystyki; ➤ system szkoleń dla przewodników sieci Cittaslow; ➤ utworzenie karty turysty sieci Cittaslow (system zniżek dla odwiedzających).
Beneficjenci	samorzędy lokalne, stowarzyszenia i kluby sportowe, organizacje pozarządowe
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Współpraca na rzecz rozwoju turystyki została wyeksponowana ze względu na znaczenie sektora turystyki w rozwoju miast (<i>slow tourism</i>). Ze względu na wciąż niewystarczający poziom rozwoju sektora turystycznego w miastach, istotna jest wspólna wizja rozwoju i podejmowanie partnerskich inicjatyw, które wzmocnią atrakcyjność turystyczną obszaru.
Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Efektywna współpraca 2. Inteligentna specjalizacja
Wpływ na rozwój IS Warmii i Mazur	Możliwość rozwoju IS Ekonomia wody oraz potencjalnej specjalizacji Zdrowie.

5.2.5. COP E. WYSOKIEJ JAKOŚCI PRZESTRZEŃ

Wysokiej jakości przestrzeń to element, który wpływa na codzienne warunki życia społeczności lokalnej, ale także wzmacnia, a w pewnych aspektach wręcz determinuje potencjał turystyczny miast. Zagadnienia przestrzeni szczególnie te, powiązane z bazą infrastrukturalną (komunikacyjną i techniczną) znacząco wpływają także na atrakcyjność inwestycją miast. Kształtowanie odpowiednich warunków przestrzennych jest wyzwaniem dla miast sieci Cittaslow ze względu na relatywnie duży (jak na obszary miejskie) udział walorów przyrodniczych. Działania prorozwojowe w tym aspekcie będą musiały być więc realizowane z poszanowaniem środowiska. Na kreowanie wysokiej jakości przestrzeni znaczący wpływ będzie miała polityka przestrzenna władz samorządowych.

5.2.5.1. KIERUNEK DZIAŁAŃ E1. POPRAWA DOSTĘPNOŚCI KOMUNIKACYJNEJ

Kierunek działań	E1. Poprawa dostępności komunikacyjnej
Barьеры ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Niedostateczne połączenia komunikacyjne części miast (głównie w północnej części obszaru) w zakresie transportu zbiorowego ze stolicą województwa 2. Niska dostępność komunikacyjna w relacjach z dużymi aglomeracyjnymi 3. Zróżnicowana gęstość sieci dróg
Przykłady działań	➤ budowa, rozbudowa i modernizacja dróg (na potrzeby mieszkańców, turystów i przedsiębiorców); ➤ budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury towarzyszącej – oświetlenie, parkingi; ➤ rozwój transportu zbiorowego w miastach sieci Cittaslow z wykorzystaniem środków transportu niskoemisyjnego; ➤ utworzenie punktów przesiadkowych łącznie z zapleczem techniczno-sanitarnym; ➤ rozwój sieci ścieżek pieszo-rowerowych; ➤ stworzenie sieci roweru miejskiego wraz z oznakowaniem spójnym dla sieci Cittaslow; ➤ opracowanie zintegrowanych danych o dostępności komunikacyjnej (mapy, rozkłady jazdy, aplikacje mobilne).
Beneficjenci	samorządy lokalne
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Poprawa dostępności komunikacyjnej ma za zadanie usprawnić systemy transportowe miast oraz dostępność miejscowości. W ramach kierunku przewidywany jest rozwój infrastruktury drogowej, ale także usprawnienie publicznego transportu zbiorowego zarówno w skali lokalnej, jak i regionalnej m.in. połączenia z większymi ośrodkami miejskimi, które umożliwią mieszkańcom szybki dostęp do usług wyższego rzędu. Istotne jest także uwzględnienie inwestycji, które ułatwią potencjalnym turystom dojazd do miast sieci Cittaslow.
Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Optymalna infrastruktura rozwoju
Wpływ na rozwój IS Warmii i Mazur	Kierunek działań o szerokim wpływie na wszelkie rodzaje działalności gospodarczej.

5.2.5.2. KIERUNEK DZIAŁAŃ E2. ROZWÓJ ATRAKCYJNYCH I BEZPIECZNYCH PRZESTRZENI PUBLICZNYCH

Kierunek działań	E2. Rozwój atrakcyjnych i bezpiecznych przestrzeni publicznych
Barierne ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Zły stan techniczny większości obiektów zabytkowych 2. Potencjał turystyczny miast dedykowany raczej turystyce krótkoterminowej 3. Starzejące się społeczeństwo 4. Występujące w większości miast przekroczenia wskaźników czystości powietrza
Przykłady działań	➤ rozbudowa infrastruktury podnoszącej atrakcyjność turystyczną, uwzględniającej wymogi ochrony środowiska i niepowodującej nadmiernej antropopresji (w tym infrastruktury uzdrowskiej, ekoturystycznej, rozbudowa istniejących szlaków turystycznych, tworzenie ścieżek edukacyjnych); ➤ prowadzenie sieciowych (w ramach Cittaslow) punktów informacji turystycznej; ➤ opracowywanie atrakcji turystycznych wykorzystujących systemy informatyczne – aplikacje typu gry miejskie, przewodnicy miejscy itp.; ➤ oparcie działań poprawiających stan przestrzeni publicznej na istniejącym potencjale kulturowym miast (np. poprzez nadanie nowych funkcji istniejącym elementom krajobrazu kulturowego); ➤ rewitalizacja przestrzeni publicznej i obiektów zabytkowych o dużej wartości historycznej; ➤ tworzenie nowych przestrzeni dla aktywnego spędzania czasu wolnego dedykowanych różnym grupom mieszkańców i turystów (np. młodzież, seniorzy, osoby niepełnosprawne, uczestnicy turystyki zdrowotnej w tym uzdrowskiej); ➤ poprawa estetyki miasta poprzez wprowadzanie zieleni miejskiej i elementów małej architektury; ➤ likwidacja barier architektonicznych w przestrzeni publicznej; ➤ zagospodarowanie linii brzegowej oraz obszarów cennych przyrodniczo (dla wybranych miast); ➤ wprowadzanie systemów monitoringu miejskiego, ich rozbudowa i modernizacja
Beneficjenci	samorządy lokalne
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Działania skupione będą na polepszeniu funkcjonalności i estetyki przestrzeni publicznych (parki, skwery, place, tereny zielone, nabrzeża jezior i rzek, obiektów lecznictwa uzdrowskiego jak parki i ścieżki ruchowe) miast sieci Cittaslow. Obejmą zarówno tworzenie nowych, jak i ulepszanie już istniejących przestrzeni. Większe otwarcie obszaru Cittaslow i wzrost jego popularności jako destynacji turystycznej wymaga także rozwoju infrastruktury, która pozwoli na lepszą organizację obsługi ruchu turystycznego, przy jednoczesnym poszanowaniu walorów przyrodniczych oraz dziedzictwa kulturowego miast. Warto podkreślić, że omawiany kierunek działań jest silnie skorelowany z aktywizacją społeczeństwa. Właściwie kształtowana przestrzeń publiczna powinna uwzględniać potrzeby wszystkich grup wiekowych, a także odpowiadać na potrzeby społeczności marginalizowanej (osoby starsze, niepełnosprawne).
Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Nowoczesne usługi 2. Efektywna współpraca 3. Optymalna infrastruktura rozwoju
Wpływ na rozwój IS Warmii i Mazur	Możliwość rozwoju IS Ekonomia wody oraz potencjalnej specjalizacji Zdrowie.

5.2.5.3. KIERUNEK DZIAŁAŃ E3. ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TURYSTYCZNEJ

Kierunek działań	E3. Rozwój infrastruktury turystycznej
Barierne ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Zły stan techniczny większości obiektów zabytkowych 2. Potencjał turystyczny miast dedykowany raczej turystyce krótkoterminowej 3. Starzejące się społeczeństwo 4. Występujące w większości miast przekroczenia wskaźników czystości powietrza
Przykłady działań	➤ rozbudowa infrastruktury podnoszącej atrakcyjność turystyczną, uwzględniającej wymogi ochrony środowiska i niepowodującej nadmiernej antropopresji (w tym infrastruktury uzdrowskiej, ekoturystycznej, rozbudowa istniejących szlaków turystycznych, tworzenie ścieżek edukacyjnych, miejsc noclegowych dla turystyki krótko i długo okresowej); ➤ prowadzenie sieciowych (w ramach Cittaslow) punktów informacji turystycznej; ➤ opracowywanie atrakcji turystycznych wykorzystujących systemy informatyczne – aplikacje typu gry miejskie, przewodnicy miejscy itp.; ➤ oparcie działań poprawiających stan przestrzeni publicznej na istniejącym potencjale kulturowym miast (np. poprzez nadanie nowych funkcji istniejącym elementom krajobrazu kulturowego); ➤ rewitalizacja przestrzeni publicznej; ➤ tworzenie nowych przestrzeni dla aktywnego spędzania czasu wolnego dedykowanych różnym grupom mieszkańców (np. młodzież, seniorzy, osoby niepełnosprawne); ➤ poprawa estetyki miasta poprzez wprowadzanie zieleni miejskiej i elementów małej architektury; ➤ likwidacja barier architektonicznych w przestrzeni publicznej; ➤ zagospodarowanie linii brzegowej, obszarów cennych przyrodniczo oraz obszarów ochrony uzdrowskiej (dla wybranych miast); ➤ kompleksowe wykorzystanie naturalnych surowców leczniczych (dla wybranych miast) ➤ wprowadzanie systemów monitoringu miejskiego.
Beneficjenci	samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Działania skupione będą na wzroście funkcjonalności i estetyki przestrzeni publicznych (parki, skwery, place, tereny zielone, nabrzeża jezior i rzek) miast sieci Cittaslow. Obejmą zarówno tworzenie nowych, jak i ulepszanie już istniejących przestrzeni. Większe otwarcie obszaru Cittaslow i wzrost jego popularności jako destynacji turystycznej wymaga także rozwoju infrastruktury, która pozwoli na lepszą organizację obsługi ruchu turystycznego, przy jednoczesnym racjonalnym wykorzystywaniu walorów przyrodniczych (w tym o charakterze leczniczym) oraz dziedzictwa kulturowego miast. Warto podkreślić, że omawiany kierunek działań jest silnie skorelowany z aktywizacją społeczeństwa. Właściwie kształtowana przestrzeń publiczna powinna uwzględniać potrzeby wszystkich grup wiekowych, a także odpowiadać na potrzeby społeczności marginalizowanej (osoby starsze, niepełnosprawne).
Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Wysoka konkurencyjność 2. Optymalna infrastruktura rozwoju 3. Wyjątkowe środowisko przyrodnicze 4. Inteligentna specjalizacja
Wpływ na rozwój IS Warmii i Mazur	Możliwość rozwoju IS Ekonomia wody oraz IS Zdrowie.

5.2.5.4. KIERUNEK DZIAŁAŃ E4. OCHRONA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

Kierunek działań	E3. Ochrona środowiska przyrodniczego
Bariery ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Występujące w większości miast przekroczenia wskaźników czystości powietrza 2. Utrudniony dostęp do środków pomocowych na inwestycje z zakresu gospodarki wodno-kanalizacyjnej 3. Niewystarczające wyposażenie mieszkańców w sieć kanalizacyjną 4. Niski poziom kapitału ludzkiego i społecznego
Przykłady działań	➤ rozwój infrastruktury komunalnej (infrastruktura wodno-kanalizacyjna, kanalizacja deszczowa i systemy zagospodarowania wód opadowych, oczyszczalnie ścieków, PSZOK ze szczególnym uwzględnieniem możliwości odzysku i ponownego użycia niektórych odpadów, stacje uzdatniania wody); ➤ budowa i rekultywacja zbiorników retencyjnych i rekreacyjnych; wykorzystanie wód z naturalnych zbiorników do systemów nawadniania; ➤ opracowanie MPZP dla wybranych terenów; ➤ program racjonalnego gospodarowania odpadami; ➤ ochrona bioróżnorodności; ➤ edukacja ekologiczna mieszkańców; ➤ wprowadzanie nowoczesnych rozwiązań w zakresie ochrony środowiska (np. inteligentne śmietniki, drony monitorujące stan powietrza, inteligentne oświetlenie miejskie).
Beneficjenci	samorządy lokalne
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Środowisko przyrodnicze jest istotną składową jakości życia mieszkańców oraz atrakcyjności turystycznej miast. Coraz częściej stanowi także czynnik warunkujący lokalizację inwestycji. Z tego względu ważne jest odpowiednie poszanowanie walorów przyrodniczych między innymi poprzez wprowadzenie proekologicznych rozwiązań oraz stworzenie odpowiedniej infrastruktury chroniącej środowisko przed degradacją. Inwestycje te będą wprowadzane nie tylko w miejscach użyteczności publicznej. Stworzony zostanie także odpowiedni system zachęt dla mieszkańców i przedsiębiorców, którzy podejmą się wprowadzania proekologicznych rozwiązań.
Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Optymalna infrastruktura rozwoju 2. Wyjątkowe środowisko przyrodnicze
Wpływ na rozwój IS Warmii i Mazur	Możliwość rozwoju IS Ekonomia wody oraz potencjalnej specjalizacji Zdrowie.

5.2.5.5. KIERUNEK DZIAŁAŃ E5. CZYSTA ENERGIA

Kierunek działań	E5. Czysta energia
Bariery ważne z punktu widzenia realizacji kierunku	1. Wciąż niewielkie i niewystarczające wykorzystanie odnawialnych źródeł energii 2. Niski poziom kapitału ludzkiego i świadomości ekologicznej mieszkańców 3. Występujące w większości miast przekroczenia wskaźników czystości powietrza
Przykłady działań	➤ rozwój OZE w ramach inwestycji publicznych; ➤ termomodernizacje budynków, w tym użyteczności publicznej i mieszkalnych; ➤ rozwój e-mobilności opartej o przyjazne dla środowiska źródła energii oraz redukujące zanieczyszczenie środowiska przyrodniczego; ➤ system zachęt dla mieszkańców wdrażających proekologiczne rozwiązania np. programy grantów dla mieszkańców na wymianę starych pieców lub podłączenie się do systemów zbiorowego ogrzewania.
Beneficjenci	samorządy lokalne, wspólnoty mieszkaniowe, mieszkańcy
Zasięg	Miasta sieci Cittaslow
Efekty interwencji	Środowisko przyrodnicze jest istotną składową jakości życia mieszkańców oraz atrakcyjności turystycznej miast. Coraz częściej stanowi także czynnik warunkujący lokalizację inwestycji. Z tego względu ważne jest odpowiednie poszanowanie walorów przyrodniczych między innymi poprzez wprowadzenie proekologicznych rozwiązań oraz stworzenie odpowiedniej infrastruktury chroniącej środowisko przed degradacją. Inwestycje te będą wprowadzane nie tylko w miejscach użyteczności publicznej. Stworzony zostanie także odpowiedni system zachęt dla mieszkańców i przedsiębiorców, którzy podejmą się wprowadzania proekologicznych rozwiązań.
Zgodność ze Strategią Warmińsko-Mazurskie 2030	Kierunek wpisuje się tematycznie w następujące cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030: 1. Optymalna infrastruktura rozwoju 2. Wyjątkowe środowisko przyrodnicze 3. Inteligentna specjalizacja
Wpływ na rozwój IS Warmii i Mazur	Możliwość rozwoju potencjalnej specjalizacji Zdrowie.

6. SYSTEM WDRAŻANIA

6.1. SYSTEM ORGANIZACYJNY

Dokument „Miasta dobrego życia 2030. Program rozwoju miast sieci Cittaslow województwa warmińsko-mazurskiego” jest dokumentem ponad kadencyjnym, określającym cele i przedsięwzięcia do realizacji na kilka lat i w związku z tym wymaga systematycznej pracy nad jakością i spójnością realizowanych zadań. Realizacja programu obejmującego 20 gmin wymaga określenia zasad wdrażania wynikających z niego projektów i przedsięwzięć inwestycyjnych.

Proces wdrażania programu jest zadaniem złożonym, wymagającym dobrego przygotowania informacyjnego i stałej komunikacji z interesariuszami. Wdrożeniu dokumentu „Miasta dobrego życia 2030. Program rozwoju miast sieci Cittaslow województwa warmińsko-mazurskiego” towarzyszyć będzie jego ewaluacja, która będzie się opierać na pozyskiwaniu obiektywnej informacji o przebiegu jego realizacji, skutkach i publicznym odbiorze.

Zgodnie z uchwałą Walnego Zgromadzenia Członków Stowarzyszenia „Polskie Miasta Sieci Cittaslow” pełnić będzie ono rolę Koordynatora Programu. Koordynator będzie odpowiadał za wdrożenie całego Programu. Zadania Koordynatora wypełniać będzie Zarząd Stowarzyszenia przy pomocy Biura Zarządu. Do jego obowiązków będzie należało w szczególności:

- ustalenie szczegółowych zasad i kryteriów realizacji Programu,
- zapewnienia zgodności realizacji Programu z poszczególnymi dokumentami programowymi
- wyższego rzędu,
- monitorowanie realizacji Programu,
- dokonywanie ewaluacji Programu,
- dokonywanie wszelkich czynności niezbędnych do prawidłowej realizacji założeń Programu,
- podpisanie porozumienia partnerskiego umożliwiającego realizację Zintegrowanych Przedsięwzięć Inwestycyjnych (wiązek projektów) wynikających z Programu,
- w przypadku konieczności – dokonywanie okresowej aktualizacji Programu.
- co najmniej raz na pół roku zebranie od gmin informacji dotyczących stopnia realizacji poszczególnych Zintegrowanych Przedsięwzięć Inwestycyjnych przyjętych do realizacji.

Za realizację projektów dotyczących poszczególnych miast sieci Cittaslow odpowiedzialni będą Burmistrzowie. Do zadań gmin będzie należało w szczególności:

- zapewnienie udziału społeczeństwa na każdym etapie wdrażania zintegrowanych przedsięwzięć inwestycyjnych. Właściwy proces wdrażania Programu wymaga połączenia wysiłków wielu instytucji, organizacji i osób;
- przygotowanie dokumentów aplikacyjnych zgodnie z wytycznymi do danego konkursu oraz realizacja poszczególnych projektów;
- nadzorowanie procesu aplikowania o środki i realizację projektów w przypadku, gdy o ośrodki aplikować będą inni wnioskodawcy niż gminy;

- zgłaszanie do koordynatora programu konieczności aktualizacji Programu;
- bieżąca analiza stopnia realizacji zintegrowanych przedsięwzięć inwestycyjnych;
- przekazywania raz na pół roku do koordynatora programu informacji dotyczących stopnia realizacji poszczególnych projektów wchodzących w skład zintegrowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Za ostateczny kształt dokumentu „Miasta dobrego życia 2030. Program rozwoju miast sieci Cittaslow województwa warmińsko-mazurskiego” odpowiada Walne Zgromadzenie Stowarzyszenia „Polskie Miasta Cittaslow”, dla którego rolę wykonawczą pełni Biuro Stowarzyszenia.

W Urzędach Miast/Urzędach Gmin zostaną wyznaczeni w ciągu miesiąca od uchwalenia dokumentu „Miasta dobrego życia 2030. Program rozwoju miast sieci Cittaslow województwa warmińsko-mazurskiego” pracownicy urzędu, którzy będą odpowiedzialni za zbieranie informacji od podmiotów (kierowników projektów) realizujących projekty. Kierownicy projektów zarządzają poszczególnymi projektami.

6.2. RAMY FINANSOWE I PRZEWIDYWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA

Realizacja Programu będzie finansowana ze środków pochodzących z różnych źródeł, jak:

- budżety samorządów lokalnych sieci Cittaslow;
- publiczne środki zagraniczne – w tym przypadku najważniejszym źródłem będzie program Fundusze Europejskie dla Warmii i Mazur 2021-2027, ale również inne linie budżetowe dostępne dla inicjatyw Cittaslow;
- budżet województwa warmińsko-mazurskiego;
- inne publiczne środki krajowe – w tym głównie programy rządowe;
- środki prywatne.

Program zakłada efektywne zrealizowanie następujących przedsięwzięć:

1. Miasta Cittaslow atrakcyjne dla turystów przez cały rok (szacunkowa wartość: 130 650 000 PLN);
2. Nie ma dobrego życia bez czystego powietrza (szacunkowa wartość: 274 918 000,00 PLN);
3. Daj rzeczom drugie życie – sieć punktów selektywnej zbiórki odpadów wraz z ośrodkami napraw i ponownego użytkowania (szacunkowa wartość: 12 600 000 PLN);
4. Zintegrowani z kulturą (szacunkowa wartość: 21 000 000 PLN);
5. Mieszkańcy miast Cittaslow aktywni, zintegrowani, korzystający z nowoczesnych usług społecznych (szacunkowa wartość: 31 500 000 PLN);
6. Aktywność fizyczna przez cały rok (szacunkowa wartość: 76 600 000 PLN);
7. Cittaslow to dobra marka (projekt promocji gospodarczej) (szacunkowa wartość: 10 500 000 PLN);
8. Projekty dotyczące rozwoju infrastruktury uzdrowiskowej (Gołdap, Lidzbark Warmiński) w zakresie wynikającym z Ustawy o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych (szacunkowa wartość 34 000 000 PLN).

6.3. ZAŁOŻENIA MONITOROWANIA I AKTUALIZACJI PROGRAMU

Program rozwoju miast sieci Cittaslow podlegać będzie ciągłemu procesowi monitorowania postępów jego realizacji oraz procesowi raportowania w cyklu 3-letnim:

Monitoring – dane monitoringowe zbierane będą w cyklu rocznym i uwzględniać będą wskaźniki kontekstowe, ogólnie charakteryzujące zmiany w obszarach tematycznych poszczególnych celów (Tabela 9) oraz informacje o zrealizowanych wspólnych przedsięwzięciach (w tym wskaźniki nakładów i produktów oraz źródła finansowania).

Raporty – wydawane będą w cyklu 3-letnim. Obejmować będą m.in. wskaźniki kontekstowe, listę zrealizowanych wspólnych przedsięwzięć (wskaźniki nakładów i produktów oraz źródła finansowania), szczegółowy opis najważniejszych inicjatyw podjętych w badanym czasie oraz wnioski i rekomendacje dotyczące dalszego wdrażania Programu.

Tabela 9. Wskaźniki monitorowania Programu

Wskaźnik	Miara	Źródło danych
Wskaźniki celu głównego: Efektywne wykorzystanie współpracy w celu wzrostu jakości życia mieszkańców oraz wzmacniania roli sieci Cittaslow w rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego		
Liczba ludności (zmiana względem roku bazowego; rok bazowy=100)	%	BDL GUS
Nowo zarejestrowane podmioty gospodarki narodowej na 10 tys. mieszkańców	liczba	BDL GUS
Wskaźniki celu A. Integracja i mobilizacja zasobów		
Liczba podjętych wspólnych inicjatyw w ramach współpracy miast	liczba	badanie własne
Liczba odsłon portalu Cittaslow w ciągu roku*	liczba	badanie własne
Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców	liczba	BDL GUS
Liczba uczestników imprez na 1000 osób	liczba	BDL GUS
Wskaźniki celu B. Promocja i ekspansja współpracy		
Liczba wizyt studyjnych (pod szyldem Cittaslow)	liczba	badanie własne
Liczba wizyt na targach promocyjnych (pod szyldem Cittaslow)	liczba	badanie własne
Liczba pozyskanych nowych partnerów (gmin i Cittaslow ogółem)	liczba	badanie własne
Wskaźniki celu C. Wysokiej jakości nowoczesne usługi		
Liczba członków klubów sportowych na 1000 osób	liczba	BDL GUS
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na osobę	m ²	BDL GUS
Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym oraz opieką żłobkową	%	BDL GUS
Wskaźniki celu D. Aktywna gospodarka		
Udział podmiotów zaliczanych do IS w liczbie tych podmiotów w regionie	%	BDL GUS
Zmiana liczby rzemieślników i producentów lokalnych (wartość bazowa =100)	%	badanie własne
Udział bezrobotnych wśród os. w wieku produkcyjnym	%	BDL GUS
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców	liczba	BDL GUS
Wskaźniki celu E. Wysokiej jakości przestrzeń		
Liczba obiektów, w których zastosowano instalacje OZE	liczba	badanie własne
Odsetek osób korzystających z sieci kanalizacyjnej	%	BDL GUS
Odsetek osób korzystających z oczyszczalni ścieków	%	BDL GUS
Czas dojazdu samochodem z poszczególnych miast do Olsztyna/ do miasta powiatowego	min	badanie własne
Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków	liczba	badanie własne
Ilość zaoszczędzonej energii elektrycznej	MWh	badanie własne
Roczna liczba użytkowników infrastruktury rowerowej	liczba	badanie własne
Liczba wspartych urządzeń leczenia uzdrowiskowego	liczba	badanie własne
Liczba osób odwiedzających obiekty leczenia uzdrowiskowego	liczba	badanie własne

*monitoruje także realizację celu B

Źródło: Opracowanie własne

W przypadku stwierdzenia zmian warunków i bieżącej sytuacji podczas monitorowania i ewaluacji Programu, konieczna jest aktualizacja dokumentu. W tym celu niezbędne jest zaangażowanie m.in. mieszkańców, przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych poprzez organizację spotkań/warsztatów mających na celu zaktualizowanie celów i kierunków działań określonych w Programie. Działania te powinny być zsynchronizowane z działaniami podejmowanymi przez poszczególne gminy. Materiały powinny być na bieżąco analizowane i uwzględniane w trakcie ewaluacji.

7. SPÓJNOŚĆ Z REGIONALNYMI I KRAJOWYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

Cele i kierunki działań określone w Programie zostały przeanalizowane pod kątem spójności założeń względem celów zapisanych w dokumentach określających założenia dla polityki krajowej i regionalnej. Obecnie są to:

A) Na poziomie krajowym:

1. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR) wprowadzająca nowy model rozwojowy kraju;
2. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR) rozwijająca założenia określone w SOR i określająca podstawy polityki regionalnej w kraju;

B) Na poziomie województwa:

3. Warmińsko-Mazurskie 2030. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego.

7.1. STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU I KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO 2030

Krajowa Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju definiuje trzy cele szczegółowe i każdy z nich (pośrednio lub bezpośrednio) będzie realizowany przez część celów określonych dla sieci Cittaslow (Tabela 10):

- ❖ **Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną** – tak zdefiniowanemu celowi SOR odpowiada zwłaszcza cel Aktywna gospodarka, który wspomaga realizację celu krajowego poprzez działania na rzecz rozwoju przedsiębiorczości, a dodatkowo także cel Wysokiej jakości przestrzeń w zakresie rozwoju infrastruktury dla inwestorów;
- ❖ **Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony** – odpowiada tym celom sieci Cittaslow, które służą wsparciu wszelkich aktywności rozwojowych wewnątrz sieci;
- ❖ **Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu** – cel jest skorelowany zwłaszcza z tymi założeniami sieci Cittaslow, które zdefiniowane zostały w ramach rozwoju (i podnoszenia jakości) współpracy oraz cyfryzacji usług.

Tabela 10. Cele operacyjne Programu a Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (cele szczegółowe)	Program rozwoju miast sieci Cittaslow (cele operacyjne)				
	Integracja i mobilizacja zasobów	Promocja i ekspansja współpracy	Wysokiej jakości nowoczesne usługi	Aktywna gospodarka	Wysokiej jakości przestrzeń
Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną				+	+
Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	+	+	+	+	+
Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu	+	+	+		

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Cele określone dla sieci Cittaslow w znacznym stopniu bazują na integracji i wzmacnianiu aktywności rozwojowych obszaru poprzez działania wspólne miast. Specyfika ta powoduje (co pokazuje rozbieżność)

celów SOR na poszczególne obszary), że cele operacyjne sieci Cittaslow są spójne z celami strategii krajowej na wybranych płaszczyznach rozwoju (Tabela 11).

Tabela 11. Cele operacyjne Programu a Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (cele szczegółowe i obszary strategiczne)	Program rozwoju miast sieci Cittaslow (cele operacyjne)				
	A	B	C	D	E
Cel szczegółowy I					
Reindustrializacja					
Rozwój innowacyjnych firm				+	+
Małe i średnie przedsiębiorstwa				+	+
Kapitał dla rozwoju				+	
Ekspansja zagraniczna					
Cel szczegółowy II					
Spójność społeczna			+	+	+
Rozwój zrównoważony terytorialnie	+	+	+	+	+
Cel szczegółowy III					
Prawo w służbie obywatelom i gospodarce					
Instytucje prorozwójowe i strategiczne zarządzanie rozwojem	+	+			
E-państwo	+		+		
Finanse publiczne					
Efektywność wykorzystania środków UE					
Obszary wspierające					
Kapitał ludzki i społeczny	+	+	+	+	
Cyfryzacja	+		+		
Transport					+
Energia					+
Środowisko					+
Bezpieczeństwo narodowe					+

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

W Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego także zapisane zostały trzy cele szczegółowe odpowiadające założeniom przyjętym dla sieci Cittaslow (Tabela 12):

- ❖ **Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym** – ten cel KSRR 2030 opiera się na działaniach wielowymiarowych (w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego), dlatego będzie realizowany przez trzy cele sieci Cittaslow służące wsparciu aktywności rozwojowych na różnych płaszczyznach;
- ❖ **Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych** – ten cel w największym stopniu skorelowany jest z działaniami odpowiadającymi rozwojowi kapitału ludzkiego i wzmacnianiu potencjału gospodarczego, a pośrednio także z celem 2 i 5;
- ❖ **Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk kierunkowanych terytorialnie** – cel ma charakter przekrojowy i pośrednio odpowiada wszystkim celom operacyjnym miast sieci Cittaslow, ale szczególna spójność występuje w zakresie celów dedykowanych rozwojowi współpracy w sieci.

Tabela 12. Cele operacyjne Programu a Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030	Program rozwoju miast sieci Cittaslow (cele operacyjne)				
	Integracja i mobilizacja zasobów	Promocja i ekspansja współpracy	Wysokiej jakości nowoczesne usługi	Aktywna gospodarka	Wysokiej jakości przestrzeń
Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym			+	+	+
Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych		+		+	+
Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk kierunkowanych terytorialnie	+	+			

Źródło: opracowanie własne na podstawie KSRR 2030.

7.2. WARMIŃSKO-MAZURSKIE 2030

Sieć miast Cittaslow ze względu na swój specyficzny charakter i założenia rozwojowe służące przede wszystkim zapewnieniu mieszkańcom wysokiej jakości życia stanowi istotny wyróżnik obszaru województwa. Ponadto potencjał miast, w tym zwłaszcza kulturowy i turystyczny, predestynuje sieć do wzmacniania konkurencyjności całego regionu. Cele określone dla obszaru Cittaslow wpisują się w cele rozwojowe województwa (Tabela 13):

- ❖ **Integracja i mobilizacja zasobów** – tak zapisany cel dla sieci Cittaslow powinien przysłużyć się do wsparcia regionu zwłaszcza w zakresie poprawy funkcjonowania administracji publicznej i rozwoju kultury współpracy, a także podnoszenia poziomu włączenia społecznego i aktywności lokalnej społeczności;
- ❖ **Promocja i ekspansja współpracy** – cel szczególnie silnie skorelowany jest z celem trzecim strategii W-M w zakresie rozwoju sieci partnerstw, ale widoczny jest także jego wpływ na poprawę konkurencyjności regionu;
- ❖ **Wysokiej jakości nowoczesne usługi** – cel jest spójny z założeniami województwa dotyczącymi zwłaszcza rozwoju usług (w tym e-usług);
- ❖ **Aktywna gospodarka** – wpisuje się w te cele strategii rozwoju województwa, które dotyczą wsparcia i rozwoju przedsiębiorczości regionu;
- ❖ **Wysokiej jakości przestrzeń** – koresponduje z celem województwa dotyczącym rozwoju różnego typu infrastruktury przestrzennej.

Tabela 13. Cele operacyjne Programu a Strategia Warmińsko-Mazurskie 2030

Strategia Warmińsko-Mazurskie 2030 (cele strategiczne)	Program rozwoju miast sieci Cittaslow (cele operacyjne)				
	Integracja i mobilizacja zasobów	Promocja i ekspansja współpracy	Wysokiej jakości nowoczesne usługi	Aktywna gospodarka	Wysokiej jakości przestrzeń
Kompetencje przyszłości	+		+	+	+
Inteligentna produktywność	+	+		+	+
Kreatywna aktywność	+	+		+	
Mocne fundamenty	+				+

Źródło: opracowanie własne na podstawie Warmińsko-Mazurskie 2030 – Strategia.

Zestawienie celów i kierunków działań sieci Cittaslow 2030 z celami operacyjnymi Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030 (Tabela 14) pokazuje, że wszystkie szczegółowe zagadnienia podejmowane w ramach poszczególnych kierunków interwencji znajdują odzwierciedlenie w założeniach rozwojowych regionu.

Tabela 14. Cele operacyjne i kierunki działań Programu a cele operacyjne Strategii Warmińsko-Mazurskie 2030

Strategia Warmińsko-Mazurskie 2030 (cele operacyjne)	Program rozwoju miast sieci Cittaslow (cele operacyjne i kierunki działań)														
	A		B			C	D			E					
	1	2	1	2	3	1	1	2	3	1	2	3	4	5	
Cel strategiczny: Kompetencje przyszłości															
Użyteczne kwalifikacje i kompetencje							+								
Nowoczesne usługi		+				+					+				
Profesjonalne organizacje		+													
Cel strategiczny: Inteligentna produktywność															
Satysfakcjonująca praca							+	+							
Inteligentna specjalizacja			+						+			+		+	
Wysoka konkurencyjność			+	+				+				+			
Cel strategiczny: Kreatywna aktywność															
Inspirująca twórczość	+					+					+				
Efektywna współpraca				+	+				+						
Ukształtowana tożsamość	+		+			+									
Cel strategiczny: Mocne fundamenty															
Sinny kapitał społeczny	+					+									
Optymalna infrastruktura rozwoju										+	+	+	+	+	
Wyjątkowe środowisko przyrodnicze												+	+		

Źródło: opracowanie własne na podstawie Warmińsko-Mazurskie 2030 – Strategia.

Sieć miast Cittaslow stanowi jeden z obszarów strategicznej interwencji określonych w strategii rozwoju województwa. Cele i kierunki działań określone dla sieci nie tylko przyczynią się do realizacji celów strategicznych województwa, jak również wspomogą realizację oczekiwanych efektów interwencji na obszarze miast (Tabela 15).

Tabela 15. Cele strategiczne SRWW-M 2030 a OSI Miasta Cittaslow – perspektywa 2030

Cel strategiczny	Oczekiwane efekty interwencji	Kierunki działań Cittaslow
Kompetencje przyszłości	- Rozwinięte relacje edukacja – rynek pracy - Rozwinięte kompetencje kluczowe i programy podnoszące kwalifikacje mieszkańców - Rozwinięta e-administracja - Rozwinięte nowoczesne usługi w obszarze srebrnej ekonomii	- Rozwój kapitału ludzkiego - Wzrost kompetencji administracji lokalnej - Rozwój usług dla społeczeństwa w oparciu o nowoczesne rozwiązania - Rozwój atrakcyjnych i bezpiecznych przestrzeni publicznych
Inteligentna produktywność	- Dobrze przygotowana oferta inwestycyjna - Rozwinięta przedsiębiorczość kreatywnie wykorzystująca dziedzictwo gospodarcze wielokulturowej społeczności regionu	- Kreacja i rozwój marki Cittaslow - Promocja gospodarcza - Kreowanie oferty inwestycyjnej - Rozwój kapitału ludzkiego - Rozwój infrastruktury turystycznej - Współpraca na rzecz rozwoju turystyki - Czysta energia
Kreatywna aktywność	Korzystne warunki dla włączenia społecznego	- Aktywizacja i integracja społeczności lokalnej - Kreacja i rozwój marki Cittaslow - Rozwój współpracy z otoczeniem Cittaslow - Promocja gospodarcza - Współpraca na rzecz rozwoju turystyki - Rozwój usług dla społeczeństwa w oparciu o nowoczesne rozwiązania - Kreacja i rozwój marki Cittaslow - Rozwój atrakcyjnych i bezpiecznych przestrzeni publicznych
Mocne fundamenty	- Silny kapitał społeczny wspierany licznymi projektami współpracy - Wysoki udział OZE w bilansie energetycznym miasteczek - Wysoka jakość środowiska przyrodniczego	- Poprawa dostępności komunikacyjnej - Aktywizacja i integracja społeczności lokalnej - Rozwój infrastruktury turystycznej - Rozwój usług dla społeczeństwa w oparciu o nowoczesne rozwiązania - Rozwój atrakcyjnych i bezpiecznych przestrzeni publicznych - Ochrona środowiska przyrodniczego - Czysta energia

Źródło: opracowanie własne na podstawie Warmińsko-Mazurskie 2030 – Strategia.

Niektóre z miast lub ich gmin włączone są ponadto w następujące obszary strategicznej interwencji:

- ❖ OSI Tygrys warmińsko-mazurski – gminy miejsko-wiejskie Barczewo, Biskupiec, Nidzica, Olsztynek, Ryn; gmina miejska Lubawa
- ❖ OSI Obszary marginalizacji – gminy miejsko – wiejskie Bisztynek, Lidzbark, Orneta, Reszel, Ryn, Sępólno;
- ❖ OSI EGO – gmina miejsko-wiejska Gołdap;
- ❖ OSI Wielkie Jeziora Mazurskie – gmina miejsko-wiejska Ryn;
- ❖ OSI Niebieski Zachód – miasto Braniewo;
- ❖ OSI Miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze – Bartoszyce, Braniewo, Działdowo i Lidzbark Warmiński. Realizacja celów zapisanych w Programie posłuży do skutecznej realizacji oczekiwanych efektów interwencji na obszarze miast, które w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju zostały wskazane jako miasta średniej wielkości tracące funkcje społeczno-gospodarcze (zob. *Warmińsko-Mazurskie 2030*). W tym przypadku należy mieć na uwadze szerokie działania służące wzmocnieniu poszczególnych aktywności rozwojowych, czemu odpowiadają w zasadzie wszystkie cele zapisane w niniejszym Programie.

8. PARTYCYPACYJNE TWORZENIE DOKUMENTU

Partycypacja społeczna stanowi niezbędny element w tworzeniu dokumentów o charakterze strategicznym dla obszarów miast, gmin czy też sieci tych jednostek, ponieważ zmiany, jakie te dokumenty mogą spowodować dotykają bezpośrednio zamieszkałą na ich terenach społeczność. Bezpośrednie włączenie społeczności lokalnej w proces opracowywania takich dokumentów stwarza możliwość dyskusji na otwartym forum, wymianę poglądów czy zaproponowanie rozwiązań dla obszarów problematycznych każdego programu.

Warunkiem dobrej dyskusji jest jednak świadomość społeczeństwa znaczenia tego procesu i skutków, jakie za sobą niesie. Dlatego tak istotna jest rola jednostek samorządów jako realizatorów i częściowo wykonawców zapisów dokumentów, które zapewniają mieszkańcom odpowiednią informację o działaniach i krokach, jakie zamierzają podjąć w stosunku do obszarów i zjawisk problemowych.

Partycypacja przedstawicieli otoczenia społeczno-gospodarczego w trakcie opracowywania programu rozwoju miast Cittaslow przejawiała się wielowątkowo.

Stowarzyszenie "Polskie Miasta Cittaslow" podjęło uchwałę o przystąpieniu do opracowywania strategii rozwoju ponadlokalnego 04.10.2018r. i po wybraniu wykonawcy rozpoczęło w drugim kwartale 2019 prace nad dokumentem. Z pomocą gmin przeprowadzono badania ankietowe wśród przedsiębiorców, instytucji i organizacji pozarządowych. W dniach 30-31.10. 2019r odbyły się warsztaty dla przedstawicieli gmin oraz instytucji zajmujących się usługami komunalnymi i społecznymi w gminach.

Ze względu na przedłużające się prace nad nowelizacją ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju zawieszono działania na etapie opracowania wersji roboczej. Do prac powrócono pod koniec 2020r. po zapoznaniu się z nowymi rozwiązaniami prawnymi. Ze względu na fakt, że miasta Cittaslow nie stanowią wspólnoty obszarowej, po konsultacjach z ekspertami, uznano, dokument nie może mieć charakteru typowej strategii. Dlatego zaproponowano opracowanie dokumentu „Miasta dobrego życia 2030. Program rozwoju miast sieci Cittaslow województwa warmińsko-mazurskiego” jako innego instrumentu terytorialnego. Był on opracowywany zgodnie z metodologią wskazaną dla strategii rozwoju.

Przed wszystkim dokument ten jest kompatybilny ze strategiami rozwoju społeczno-gospodarczego miast członkowskich Stowarzyszenia „Polskie Miasta Cittaslow”. Opracowywanie jego projektu w większości przypadków odbywało się równolegle z aktualizacjami lub opracowywaniem nowych strategii poszczególnych gmin. Prace w gminach prowadzono w latach 2021-2022. W związku z tym naturalne było wykorzystanie efektów uspołeczniania prac nad strategiami rozwoju społeczno-gospodarczego miast aby nie dublować części działań. Tym bardziej, że projekty, które są wskazane w programie jako działania realizujące jego cele operacyjne wynikają z indywidualnych strategii poszczególnych gmin.

Miasta członkowskie przygotowując swoje strategie stosowały następujące działania:

1. Przeprowadzenie badań ankietowych (on-line lub w wersji papierowej za pośrednictwem urzędów i jednostek organizacyjnych jednostek samorządu terytorialnego); badania skierowane były do mieszkańców gminy, informacje o badaniu były dystrybuowane przez media społecznościowe i strony www jednostek organizacyjnych urzędów gmin, poprzez profile organizacji pozarządowych,

szkół, firm oraz inne lokalne profile zrzeszające mieszkańców. Badania dotyczyły zarówno potrzeb jak i pomysłów mieszkańców na rozwój miejscowości.

2. W każdym mieście powołano grupę roboczą (zaproszenie do udziału w grupie roboczej było skierowane do kierowników wydziałów urzędów gmin/miast i jednostek organizacyjnych jednostek samorządu terytorialnego, przedstawicieli organizacji pozarządowych, przedsiębiorców, przedstawicieli środowiska seniorów np. Uniwersytetu Trzeciego Wieku, przedstawicieli służb tj. straży pożarnej, policji; radnych, przedstawicieli lasów państwowych, parafii); grupa robocza zazwyczaj złożona była z 10-5 osób reprezentujących różne środowiska. W trakcie prac nad strategiami grupy robocze spotykały się z różną częstotliwością.

3. Przeprowadzenie spotkań otwartych konsultacyjno - warsztatowych (w trakcie spotkań konsultowane były potrzeby mieszkańców i założenia strategii, w niektórych gminach spotkania były organizowane oddzielne dla mieszkańców, przedsiębiorców); informacja o spotkaniach była dystrybuowana podobnie jak informacja o badaniu ankietowym. W dobie pandemii spotkania prowadzone były w formule on line, np. w Lidzbarku Warmińskim spotkanie on line zostało nagrane a zapis został udostępniony na social mediach);

4. W niektórych przypadkach, kiedy zaangażowanie interesariuszy było niewystarczające przeprowadzone zostały wywiady pogłębione z kluczowymi osobami reprezentującymi różne środowiska mieszkańców np. seniorów, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych).

5. Komunikacja dotycząca działań prowadzonych w trakcie procesu powstania Strategii poprzez portale miejskie, social media jednostek miejskich/profile zrzeszające mieszkańców.

W ramach prac nad dokumentem „Miasta dobrego życia 2030. Program rozwoju miast sieci Cittaslow województwa warmińsko-mazurskiego” w I kwartale 2021r. powtórzono badania ankietowe. W maju 2021 przeprowadzono spotkania on-line z reprezentantami poszczególnych interesariuszy.

W dniach 21-22.07.2021r. na spotkaniu roboczym odbyła się prezentacja i dyskusja nad pierwszą wersją dokumentu.

Ze względu na fakt, że główne prace nad stworzeniem jego założeń trwały na przełomie lat 2020-2021 czyli w czasie największych obostrzeń związanych z walką z epidemią COVID znaczna część zbierania opinii i procesów konsultacyjnych odbywała się w trybie on-line. Informacja o tworzeniu Programu była dystrybuowana przez portale miejskie, BIP, social media, gazety lokalne, tablice ogłoszeń w urzędzie, dokumenty były również przysyłane bezpośrednio do konkretnych środowisk – organizacje biznesowe, seniorskie, pozarządowe zrzeszające różne grupy społeczne, związki gmin w których uczestniczą samorządy będące członkami sieci Cittaslow.

Sam projekt dokumentu Programu Rozwoju Miast Cittaslow przeszedł w dn. 15.11.2021 - 20.12. 2021r proces konsultacji społecznych w zakresie przeprowadzenia projektów diagnozy i Programu w trybie przewidzianym Ustawą. Dokument „Miasta dobrego życia 2030. Program rozwoju miast sieci Cittaslow województwa warmińsko-mazurskiego” został udostępniony wszystkim zainteresowanym w formie elektronicznej na stronie internetowej www.cittaslowpolska.pl oraz na stronach internetowych gmin. Wpłynęło wówczas 6 uwag uwzględnionych przez autorów opracowania. Kolejnym krokiem było uzupełnienie dokumentu o proponowane wiązki projektów wpisujących się w realizację celów wskazanych w Programie. Ostateczna wersja projektu Programu została zaprezentowana w dn. 28.06-02.08.2024r. W ramach zaangażowania partnerów działających na rzecz ochrony środowiska po uzyskaniu opinii RDOŚ dla programu został opracowany Raport z oceny oddziaływania na środowisko.

W 2025r. na wniosek miast Gołdap i Lidzbark Warmiński przeprowadzono korektę zapisów programu doprecyzowując kwestie związane z rolą walorów uzdrowiskowych miast Cittaslow w rozwoju całej sieci. Korekta została oparta o zapisy aktualnych strategii rozwoju miast wnioskodawców, konsultacje przeprowadzone ze wszystkimi miastami członkowskimi Stowarzyszenia oraz jednostkami samorządu terytorialnego i administracji publicznej powiązanymi merytorycznie ze sprawą. Uzyskano opinię RDOŚ o odstąpieniu od konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Wprowadzone korekty w dokumencie obejmują rozszerzenie już istniejących opisów i ich doprecyzowanie oraz wyszczególnienie na odrębną listę projektów służących rozwojowi uzdrowisk.

9. UZGODNIONA LISTA PROJEKTÓW

UZGODNIONA LISTA PROJEKTÓW

wchodzących w skład przedsięwzięcia strategicznego „*Nie ma dobrego życia bez czystego powietrza*”, wynikających ze *strategii terytorialnej „Miasta dobrego życia 2030. Program rozwoju miast Cittaslow województwa warmińsko-mazurskiego”*, przygotowanej dla Obszaru Strategicznej Interwencji *Miasta Cittaslow*, ustalonych jako podstawowe i planowanych do realizacji w ramach programu regionalnego na lata 2021-2027 *Fundusze Europejskie dla Warmii i Mazur*

Ip	Tytuł projektu	Skrócony opis zakresu projektu	Priorytet/Działanie FEWiM	Planowana wartość projektu/udział środków UE (maks. 85%) PLN/charakter wsparcia UE	Udział środków UE w EUR	Cel operacyjny i kierunek działania programu IIT
Beneficjent: Gmina Barczewo						
1	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Barczewie	Inwestycje dotyczą dwóch budynków: - budynku będącego siedzibą Zakładu Budynków Komunalnych, - budynku przedszkola miejskiego.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	9.000.000,00 7.650.000,00 dotacja	1.700.000,00	E5
Beneficjent: Gmina Miasta Bartoszyce						
2.	Termomodernizacja budynku Urzędu Miasta w Bartoszycach	Termomodernizacja budynku użyteczności publicznej.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	2.500.000,00 2.125.000,00 dotacja	472.222,22	E5
3.	Termomodernizacja Szkoły Podstawowej nr 3 i budynku hali sportowej w Szkole Podstawowej nr 1 w Bartoszycach	Termomodernizacja obiektów oświatowych	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.500.000,00 2.975.000,00 dotacja	661.111,11	E5
4.	Energooszczędne oświetlenie w mieście Bartoszyce	Instalacja w mieście Bartoszyce punktów świetlnych z energooszczędnymi oprawami w technologii LED.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.4	2.000.000,00 1.700.000,00 IF-pożyczka	377.777,78	E5

5.	Budowa ścieżek rowerowych w Bartoszycach - I etap	Budowa ścieżek rowerowych w mieście Bartoszyce.	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	3.200.000,00 2.720.000,00 dotacja	604.444,44	E1
Beneficjent: Gmina Biskupiec						
6.	Poprawa jakości powietrza na terenie Biskupca etap I	Budowa ciągów pieszo-jezdnych w centrum Biskupca umożliwiającej bezpieczną i komfortową jazdę rowerem oraz bezpieczne przemieszczanie się pieszych	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	9.372.771,36 5.787.093,6* dotacja	1.286.020,8	E1
7.	Poprawa jakości powietrza na terenie Biskupca etap II	Budowa ciągów pieszo-jezdnych na terenie miasta oraz zakup pojazdu niskoemisyjnego	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	3.843.477,76 3.266.956,1* dotacja	787.038,53	E1
8.	Poprawa jakości powietrza na terenie Biskupca – etap III	Zakup pojazdu niskoemisyjnego na potrzeby komunikacji miejskiej	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	1.198.146,83 1.018.424,81* dotacja *wnioskodawca zamierza wnioskować o dofinansowanie niższe niż 85%	165.274,00	E1
Beneficjent: Gmina Bisztynek						
9.	Termomodernizacja budynku Urzędu Stanu Cywilnego w Bisztyнку	Termomodernizacja obiektu administracji publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.000.000,00 2.550.000,00 dotacja	566.666,67	E5
10.	Termomodernizacja budynku Urzędu Miejskiego w Bisztyнку	Termomodernizacja obiektu administracji publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.000.000,00 2.550.000,00 dotacja	566.666,67	E5
11.	Termomodernizacja budynku publicznego ośrodka zdrowia w Bisztyнку	Termomodernizacja obiektu administracji publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	4.000.000,00 3.400.000,00 dotacja	755.555,56	E5
12.	Termomodernizacja budynku Zespołu Szkolno – Przedszkolnego w Bisztyнку	Termomodernizacja obiektu oświatowego	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	4.000.000,00 3.400.000,00 dotacja	755.555,56	E5
Beneficjent: Gmina Miasta Braniewo						
13.	Zakup niskoemisyjnych autobusów dla komunikacji miejskiej w Braniewie	Zakup niskoemisyjnych autobusów dla komunikacji miejskiej (2 szt.)	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	4.000.000,00 3.400.000,00 dotacja	755.555,56	E5

14.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Braniewie: - Przedszkole Miejskie nr 2,	Termomodernizacja obiektu oświatowego	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	6.000.000,00 5.100.000,00 dotacja	1.133.333,33	E5
15.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Braniewie: - Urząd Miasta	Termomodernizacja obiektu administracji publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	10.400.000,00 8.840.000,00 dotacja	1.964.444,44	E5
Beneficjent: Gmina Dobre Miasto						
16.	Termomodernizacja sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej nr 2 w Dobrym Mieście	Termomodernizacja obiektu oświatowego	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	650.000,00 552.500,00 dotacja	122.777,78	E5
17.	Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej nr 3 w Dobrym Mieście	Termomodernizacja obiektu oświatowego	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	5.000.000,00 4.250.000,00 dotacja	944.444,44	E5
18.	Termomodernizacja budynku Stacji Uzdatniania Wody na potrzeby mieszkańców Dobrego Miasta wraz z instalacją paneli fotowoltaicznych	Termomodernizacja obiektu użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	1.500.000,00 1.275.000,00 dotacja	283.333,33	E5
19.	Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej nr 1 w Dobrym Mieście	Termomodernizacja obiektu oświatowego	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.000.000,00 2.550.000,00 dotacja	566.666,67	E5
20.	Lokalne Centrum Aktywności Społecznej	Termomodernizacja obiektu użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.200.000,00 2.720.000,00 dotacja	604.444,44	E5
Beneficjent: Gmina Miasta Działdowo						
21.	Zwiększenie efektywności energetycznej oświetlenia ulicznego w mieście Działdowo	Modernizacja i rozbudowa oświetlenia ulicznego na oświetlenie typu LED	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.4	5.500.000,00 4.675.000,00 IF- pożyczka	1.038.888,89	E5
22.	Budowa ścieżki pieszo-rowerowej wzdłuż Kanału Młyńskiego	Budowa ścieżki pieszo-rowerowej wzdłuż Kanału Młyńskiego obejmująca wykonanie odcinków ścieżki pieszo – rowerowej.	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	4.500.000,00 3.825.000,00 dotacja	850.000,00	E1

23.	Stworzenie węzła przesiadkowego	Utworzenie lokalnego centrum przesiadkowego	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	7.000.000,00 5.950.000,00 dotacja	1.322.222,22	E1
Beneficjent: Gmina Gołdap						
24.	Modernizacja oświetlenia na inteligentne i energooszczędne w Gołdapi	Modernizacja oświetlenia ulicznego i parkowego na energooszczędne	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.4	6.610.000,00 5.618.500,00 pożyczka	1.248.555,56	E5
25.	Zwiększenie efektywności energetycznej budynków komunalnych w Gołdapi	Zwiększenie efektywności energetycznej dwóch budynków komunalnych poprzez termomodernizację	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	2.000.000,00 1.700.000,00 dotacja	377.777,78	E5
Beneficjent: Gmina Miejska Górowo Iławeckie						
26.	Termomodernizacja budynku Przedszkola Miejskiego przy ul. Sikorskiego 34A w Górowie Iławeckim	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku przedszkola miejskiego	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	5.400.000,00 4.590.000,00 dotacja	1.020.000,00	E5
27.	Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej przy ul. Sikorskiego 22 w Górowie Iławeckim	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku szkoły podstawowej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	6.000.000,00 5.100.000,00 dotacja	1.133.333,33	E5
28.	Zakup pojazdu elektrycznego na potrzeby transportu publicznego	Zakup pojazdu elektrycznego na potrzeby transportu publicznego	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	96.000,00 81.600,00 dotacja	18.133,00	E1
Beneficjent: Gmina Miasta Lidzbark Warm.						
29.	Termomodernizacja budynku szkoły podstawowej nr 1 - etap I	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku szkoły podstawowej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	17.981.274,95 11.390.000,00 dotacja	2.531.111,11	E5
30.	Budowa ścieżek rowerowo – pieszych jako element systemu komunikacyjnego Lidzbarka Warmińskiego	Budowa ciągu komunikacyjnego jakim będzie ścieżka rowerowo-piesza między dużym osiedlem mieszkalnym na ul. Astronomów a centrum miasta.	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	3.000.000,00 2.571.297,84 dotacja	566.666,67	E1
Beneficjent: Gmina Lidzbark						
31.	Utworzenie szkolnego transportu autobusowego	Zakup ekologicznych środków transportu na potrzeby przewozu młodzieży szkolnej.	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	6.000.000,00 5.100.000,00 dotacja	1.133.333,33	E5

32.	Instalacja odnawialnych źródeł energii w obiektach użyteczności publicznej	Obiekty użyteczności publicznej zostaną doposażone w instalacje fotowoltaiczne wraz z magazynami energii.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 ii, działanie 2.6	4.300.000,00 3.655.000,00 Pożyczka IIF	812.222,22	E5
33.	Termomodernizacja budynku szkoły podstawowej nr 2 w Lidzbarku	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku szkoły podstawowej.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.700.000,00 3.145.000,00 dotacja	698.888,89	E5
Beneficjent: Gmina Miasta Lubawa						
34.	Poprawa efektywności energetycznej budynku szkoły podstawowej przy ul. Św. Barbary 45 w Lubawie	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku oświatowego	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	9.000.000,00 7.650.000,00 dotacja	1.700.000,00	E5
35.	Bliżej Centrum Miasta - rozbudowa ścieżek pieszo-rowerowych w Lubawie - etap I	Budowa ścieżek pieszo-rowerowych w Lubawie - ul. Pielgrzyma, ul. Jesionowa, ul. Kopernika.	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	4.150.000,00 3.527.500,00 dotacja	783.888,89	E1
Beneficjent: Gmina Miasta Nowe Miasto Lub.						
36.	Poprawa komunikacji w pd-wsch części Nowego Miasta Lub.	Budowa ciągu pieszo- rowerowego	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	5.000.000,00 4.250.000,00 dotacja	944.444,44	E1
37.	Termomodernizacja budynku SP-1	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku szkoły podstawowej.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	8.000.000,00 6.800.000,00 dotacja	1.511.111,11	E5
38.	Termomodernizacja Urzędu Miasta	Termomodernizacja obiektu administracji publicznej.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	5.000.000,00 4.250.000,00 dotacja	944.444,44	E5
Beneficjent: Gmina Nidzica						
39.	Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej nr 1	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku szkoły podstawowej.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	4.000.000,00 3.400.000,00 dotacja	755.555,56	E5
40.	Termomodernizacja budynku kina Wenus	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku kina miejskiego.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.500.000,00 2.975.000,00 dotacja	661.111,11	E5
41.	Termomodernizacja budynku przedszkola nr 2	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku przedszkola	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	2.500.000,00 2.125.000,00 dotacja	472.222,22	E5

42.	Modernizacja systemu ciepłowniczego w Nidzicy.	Projekt obejmuje m.in. budowę kotła biomasowego o mocy 5MW wraz z instalacjami (uwaga: w przypadku tego projektu beneficjentem będzie Przedsiębiorstwo Usługowe Gospodarki Komunalnej sp. z o.o.)	priorytet 2, cel szczegółowy 2 ii, działanie 2.6	16.000.000,00 13.600.000,00 Pożyczka IIF	3.022.222,22	E5
Beneficjent: Gmina Olsztyn						
43.	Budowa ścieżki pieszo-rowerowej w Parku Miejskim w Olsztynku	Budowa ciągu komunikacyjnego jakim będzie ścieżka rowerowo-piesza o dł. 1000 m łącząca obrzeża Olsztynka z centrum miasta.	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	2.500.000,00 2.125.000,00 dotacja	472.222,22	E1
44.	Budowa ścieżki pieszo-rowerowej na trasie centrum miasta - jezioro Jemiołowskie w Olsztynku	Budowa ciągu komunikacyjnego jakim będzie ścieżka rowerowo-piesza o dł. 2500 m łącząca obrzeża Olsztynka zlokalizowane przy jeziorze Jemiołowskim z centrum miasta (przystanek autobusowy).	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	5.500.000,00 4.675.000,00 dotacja	1.038.888,89	E1
Beneficjent: Gmina Orneta						
45.	Termomodernizacja budynku użyteczności publicznej – budynek przy ul. Mickiewicza 1	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku publicznego.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.000.000,00 2.550.000,00 dotacja	566.666,67	E5
46.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Gminie Orneta – PRZEDSZKOLE NR 2 - UL.1-GO MAJA 54	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku przedszkola miejskiego.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	4.000.000,00 3.400.000,00 dotacja	755.555,56	E5
47.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Gminie Orneta – SZKOŁA PODSTAWOWA NR 4 UL. KOPERNIKA 13	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku szkoły podstawowej.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.000.000,00 2.550.000,00 dotacja	566.666,67	E5
48.	Rozwój infrastruktury dla ruchu niezmotoryzowanego w Orniecie budowa ciągów pieszo-rowerowych wraz z infrastrukturą towarzyszącą	Rozwój infrastruktury dla ruchu niezmotoryzowanego - ciągi pieszo-rowerowe, infrastruktura towarzysząca.	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	4.000.000,00 3.400.000,00 dotacja	755.555,56	E1
Beneficjent: Gmina Pasym						
49.	Budowa instalacji fotowoltaicznej w Pasymiu	Wykonanie instalacji fotowoltaicznej zasilającej budynki gminne oraz oświetlenie drogowe na terenie miasta	priorytet 2, cel szczegółowy 2 ii, działanie 2.6	4.956.000,00 3.906.600,00 Pożyczka IIF	868.133,33	E5

50.	Termomodernizacja budynku Ośrodka Zdrowia w Pasymiu	Poprawa jakości energetycznej budynku.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.872.000,00 3.291.000,00 dotacja	731.333,33	E5
51.	Termomodernizacja budynku szkoły podstawowej w Pasymiu	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku użyteczności publicznej.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	4.965.000,00 4.212.600,00 dotacja	936.133,33	E5
Beneficjent: Gmina Reszel						
52.	Poprawa efektywności energetycznej budynków Zespołu Szklono Przedszkolnego przy ul. B. Chrobrego w Reszlu.	Zwiększenie efektywności energetycznej budynków zespołu szkolno-przedszkolnego.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	6.000.000,00 5.100.000,00 dotacja	1.133.333,33	E5
53.	Poprawa efektywności energetycznej budynku Ratusza w Reszlu	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku administracji publicznej.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	9.000.000,00 7.650.000,00 dotacja	1.700.000,00	E5
Beneficjent: Gmina Ryn						
54.	Termomodernizacja budynku użyteczności publicznej – Urząd Miasta	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku administracji publicznej.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	5.000.000,00 4.250.000,00 dotacja	944.444,44	E5
55.	Termomodernizacja budynku zespołu szkolno-przedszkolnego	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku szkolno-przedszkolnego.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	2.300.000,00 1.955.000,00 dotacja	434.444,44	E5
56.	Budowa ścieżki rowerowo – pieszej.	Budowa ciągu komunikacyjnego jakim będzie ścieżka rowerowo-piesza łącząca ul. Ratuszową z centrum miasta.	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	2.500.000,00 2.125.000,00 dotacja	472.222,22	E1
Beneficjent: Gmina Sępól						
57.	Zakup taboru samochodowego elektrycznego wraz ze stacją ładowania.	Wymiana taboru do przewozu młodzieży szkolnej na nowoczesny, bardziej przyjazny otoczeniu i środowisku naturalnemu.	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	2.000.000,00 1.700.000,00 dotacja	377.777,78	E5
58.	Termomodernizacja budynku miejsko-gminnego ośrodka kultury	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku instytucji kultury.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	5.500.000,00 4.675.000,00 dotacja	1.038.888,89	E5
59.	Termomodernizacja budynku użyteczności publicznej – Urząd Miasta	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku administracji publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	5.000.000,00 4.250.000,00 dotacja	944.444,44	E5

--	--	--	--	--	--	--

9A. LISTA PROJEKTÓW Z OBSZARU DZIAŁALNOŚCI UZDROWISKOWEJ

Lp	Tytuł projektu	Skrócony opis zakresu projektu	Priorytet/Działanie FEWiM	Planowana wartość projektu/udział środków UE (maks. 85%) PLN/charakter wsparcia UE	Cel operacyjny i kierunek działania programu IIT
Beneficjent: Gmina Gołdap					
1.	Poprawa jakości usług lecznictwa uzdrowiskowego poprzez remont, rozbudowę i doposażenie oraz zwiększenie dostępności istniejącej infrastruktury w Uzdrowisku Gołdap.	Projekt zakłada remont, rozbudowę oraz doposażenie tężni, pijalni wód mineralnych oraz parku zdrojowego wraz z utworzeniem ścieżki ruchowej w celu poprawy jakości i dostępności infrastruktury uzdrowiskowej w Gołdapi. (zakres zgodny z zapisami Ustawy o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych).	priorytet 12, szczegółowy działanie 12.02	cel 5.1, 15.000.000,00 20.400.000,00 dotacja	E5
2.	Odbudowa Leśnego Parku Uzdrowiskowego Doliny Symsarny w Lidzbarku Warmińskim	Projekt obejmuje odbudowę powstałego już parku uzdrowiskowego Doliny Symsarny w Lidzbarku Warmińskim (zakres zgodny z zapisami Ustawy o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych).	priorytet 12, szczegółowy działanie 12.02	cel 5.1, 5.000.000,00 4.250.000,00 dotacja	E5
3.	Uzupełnienie strefy uzdrowiskowej w Lidzbarku Warmińskim poprzez budowę ścieżek ruchowych	Projekt zakłada budowę nowych tras pieszo-rowerowych o nawierzchni utwardzonej w strefie uzdrowiskowej (zakres zgodny z zapisami Ustawy o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i	priorytet 12, szczegółowy działanie 12.02	cel 5.1, 5.000.000,00 4.250.000,00 dotacja	E5

		obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych).			
--	--	--	--	--	--

10. LISTA PROJEKTÓW REZERWOWYCH DLA PRZEDSIĘWZIĘCIA STRATEGICZNEGO

LISTA PROJEKTÓW REZERWOWYCH

wchodzących w skład przedsięwzięcia strategicznego „*Nie ma dobrego życia bez czystego powietrza*”, wynikających ze *strategii terytorialnej „Miasta dobrego życia 2030. Program rozwoju miast Cittaslow województwa warmińsko-mazurskiego”*, przygotowanej dla Obszaru Strategicznej Interwencji *Miasta Cittaslow*, ustalonych jako rezerwowe

Ip	Tytuł projektu	Skrócony opis zakresu projektu	Priorytet/Działanie FEWiM	Planowana wartość projektu/udział środków (maks.85%) PLN/charakter wsparcia UE	Cel operacyjny i kierunek działania programu IIT
Beneficjent: Gmina Miasta Bartoszyce					
1.	Budowa ścieżek rowerowych w Bartoszycach - II etap	Budowa ścieżek rowerowych w mieście Bartoszyce.	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	5.000.000,00 4.250.000,00 dotacja	E5
Beneficjent: Gmina Barczewo					
2.	Rozwój infrastruktury dla ruchu niezmotoryzowanego na terenie gminy Barczewo	Rozbudowa ścieżek rowerowych na terenie Barczewa, przebudowa pętli autobusowej na ul. Wojska Polskiego wraz z budową parkingu typu P&R	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	10.000.000,00 8.500.000,00 dotacja	E5
3.	Termomodernizacja budynku Przychodni Miejskiej w Barczewie	Termomodernizacja obiektu użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	1.500.000,00 1.275.000,00 dotacja	E 5
4.	Termomodernizacja budynku Przedszkola w Łęgajnach	Termomodernizacja obiektu oświatowego	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	1.500.000,00 1.275.000,00 dotacja	E 5
5.	Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej nr 1 w Barczewie	Termomodernizacja obiektu oświatowego	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	7.000.000,00 5.950.000,00 dotacja	E 5
Beneficjent: Gmina Biskupiec					
6.	Poprawa jakości powietrza na terenie Biskupca – etap III	Zakup pojazdu niskoemisyjnego na potrzeby komunikacji miejskiej	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	1.198.146,83 1.018.484,80	E 5
7.	Poprawa jakości powietrza na terenie Biskupca – etap IV	Termomodernizacja budynków komunalnych/socjalnych, instytucji na terenie Biskupca.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	10.000.000,00 8.500.000,00	E5

				dotacja	
Beneficjent: Gmina Bisztynek					
8.	Budowa ścieżki pieszo – rowerowej	Budowa ścieżki pieszo - rowerowej o długości około 2km, która połączy ze sobą dwa końce miasta	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	6.000.000,00 5.100.000,00 dotacja	E1
9.	Zakup autobusu elektrycznego na potrzeby transportu komunalnego	Zakup autobusu elektrycznego na potrzeby transportu Komunalnego	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	2.000.000,00 1.700.000,00 dotacja	E5
Beneficjent: Gmina Miasta Braniewo					
10.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Braniewie: - SP-3	Termomodernizacja obiektu oświatowego, ostatni etap	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.000.000,00 2.550.000,00 dotacja	E5
11.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Braniewie: - basen	Termomodernizacja obiektu użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	7.000.000,00 5.100.000,00 dotacja	E5
Beneficjent: Gmina Dobre Miasto					
12.	Termomodernizacja basenu „Na Fali” w Dobrym Mieście	Termomodernizacja obiektu użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	6.200.000,00 5.270.000,00 dotacja	E5
13.	Termomodernizacja budynku użyteczności publicznej przy ul. Warszawskiej 7 w Dobrym Mieście	Termomodernizacja obiektu użyteczności publicznej – urząd miasta.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	5.000.000,00 4.250.000,00 dotacja	E5
Beneficjent: Gmina Miasta Działdowo					
14.	Instalacje OZE na budynkach użyteczności publicznej	Instalacje OZE na budynkach użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.6	3.000.000,00 2.550.000,00 IF-pożyczka	E5
15.	Budowa ścieżek rowerowych na terenie miasta Działdowa	Budowa ścieżek rowerowych na terenie miasta Działdowa	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	5.000.000,00 4.250.000,00 dotacja	E1
16.	Zakup zeroemisyjnych autobusów na potrzeby publicznego transportu zbiorowego	Poprawa funkcjonowania komunikacji publicznej	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	6.000.000,00 5.100.000,00 dotacja	E5
17.	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku komunalnego w Działdowie	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku mieszkalnego przy ul. Leśnej 28 będącego w zasobie komunalnym Gminy-Miasto Działdowo poprzez termomodernizację i podłączenie do miejskiej sieci ciepłowniczej.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.500.000,00 2.975.000,00 dotacja	E5
Beneficjent: Gmina Gołdap					

18.	Zwiększenie efektywności energetycznej budynków publicznych oraz budynków komunalnych w Gołdapi	Zwiększenie efektywności energetycznej budynków publicznych oraz budynków komunalnych poprzez termomodernizację i montaż OZE	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	9.000.000,00 7.650.000,00 dotacja	E5
Beneficjent: Gmina Jeziorany					
19.	Termomodernizacja budynku Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Jezioranach	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.000.000,00 2.550.000,00 dotacja	E5
20.	Termomodernizacja budynku Miejskiego Ośrodka Kultury w Jezioranach	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.000.000,00 2.550.000,00 dotacja	E5
21.	Termomodernizacja budynku Urzędu Miejskiego w Jezioranach	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	4.000.000,00 3.400.000,00 dotacja	E5
Beneficjent: Gmina Miasta Lidzbark Warm.					
22.	Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej NR 1 – etap II	Głównym celem projektu będzie wyposażenie budynku w nowe instalacje wewnętrzne: elektryczne, instalacje sanitarne. Obiekt ogrzewany wraz z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii w postaci projektowanej mikroinstalacji fotowoltaicznej o mocy 45Kw.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	15.000.000,00 12.750.000,00 dotacja	E5
23.	Termomodernizacja dawnego dworca kolejowego w Lidzbarku Warmińskim – etap II	Termomodernizacja obiektu użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	5.000.000,00 4.250.000,00 dotacja	E5
Beneficjent: Gmina Lidzbark					
24.	Utworzenie transportu publicznego	Zakup ekologicznych środków transportu na potrzeby przewozu publicznego.	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	10.000.000,00 8.500.000,00 dotacja	E5
Beneficjent: Gmina Miasta Lubawa					
25.	Poprawa efektywności energetycznej budynku Miejskiego Ośrodka Zdrowia	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	9.000.000,00 7.650.000,00 dotacja	E5
26.	Bliżej Centrum Miasta - rozbudowa ścieżek pieszo-rowerowych w Lubawie - etap II-VII	Budowa systemu ścieżek pieszo-rowerowych w Lubawie	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	15.875.000,00 13.493.750,00 dotacja	E1
Beneficjent: Gmina Nidzica					
27.	Termomodernizacja budynku MOPS	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	4.500.000,00 3.825.000,00 dotacja	E5
28.	Termomodernizacja Szkoły Podstawowej nr 3 im. Janusza Korczaka w Nidzicy	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku szkoły podstawowej.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	3.000.000,00 2.550.000,00 dotacja	E5

28.	Poprawa efektywności energetycznej dawnego budynku Archiwum Państwowego – XIV wiecznego klasztoru w Nidzicy	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	10.000.000,00 8.500.000,00 dotacja	E5
Beneficjent: Gmina Miasta Nowe Miasto Lub.					
29.	Budowa węzła przesiadkowego	Budowa nowoczesnego węzła przesiadkowego	priorytet 3, cel szczegółowy 2 (viii), działanie 3.3,	5.000.000,00 4.250.000,00 dotacja	E1
30.	Poprawa efektywności energetycznej budynku SP-3	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku szkoły podstawowej.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	4.500.000,00 4.050.000,00 dotacja	E5
31.	Termomodernizacja budynku biurowego Miejskiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej w Nowym Mieście Lubawskim	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku biurowego Miejskiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej w Nowym Mieście Lubawskim	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	2.000.000,00 1.800.000,00 dotacja	E5
Beneficjent: Gmina Orneta					
32.	Termomodernizacja budynku szkoły podstawowej nr 1	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku szkoły podstawowej.	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	800.000,00 680.000,00 dotacja	E5
Beneficjent: Gmina Pasym					
33.	Termomodernizacja budynku nr 25 przy ul. Dworcowej w Pasymiu	Projekt polega na wykonaniu termomodernizacji budynku oświatowego	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	4.956.000,00 4.220.250,00 dotacja	E 5
Beneficjent: Gmina Reszel					
34.	Poprawa efektywności energetycznej budynku Miejskiej Biblioteki Publicznej w Reszlu.	Zwiększenie efektywności energetycznej budynku użyteczności publicznej	priorytet 2, cel szczegółowy 2 i, działanie 2.3	6.000.000,00 5.100.000,00 dotacja	E5

11. LISTA PROJEKTÓW ISTOTNYCH DLA REALIZACJI CELÓW PROGRAMU

wynikających ze strategii terytorialnej „Miasta dobrego życia 2030. Program rozwoju miast Cittaslow województwa warmińsko-mazurskiego”, przygotowanej dla Obszaru Strategicznej Interwencji Miasta Cittaslow, ustalonych jako istotne dla realizacji celów operacyjnych (poza projektem strategicznym w ramach FEWiM 2021-2027).

Ip	Tytuł projektu	Skrócony opis zakresu projektu	Cel operacyjny i kierunek działania programu IIT	Planowana wartość projektu
Beneficjent: Gmina Barczewo				
1.	Utworzenie Centrum Rekreacyjno - Aktywizacyjnego etap II - rewitalizacja Spichlerza	Adaptacja budynku byłego spichlerza zbożowego wraz z terenami przyległymi na potrzeby tworzonego Centrum Aktywizacji (zmiana sposobu użytkowania z zagospod. i infrastr. towarzyszącą).		12.000.000,00
2.	Rewitalizacja wieży ciśnień	Dostosowanie istniejących obiektów do funkcji obiektów do standardów umożliwiających realizację zadań służących zapobieganiu wykluczeniu społecznemu, podnoszeniu kompetencji i kwalifikacji użytkowników.		5.000.000,00
3.	Rozwijanie e-usług publicznych	Cyfryzacja procesów administracyjnych na terenie działalności gminy.		2.500.000,00
4.	Zagospodarowanie brzegów rzeki Pisa (II etap) w celu ochrony miejsc różnorodności biologicznej na terenie gminy Barczewo	Zagospodarowanie brzegów rzeki Pisy w kierunku ul. Warmińskiej i do drogi serwisowej DK 16 poprzez utworzenie ekoparku „Pisa”, posiadającego przeważające powierzchnie biologicznie czynne, a jednocześnie pełniącego funkcje edukacyjne i rekreacyjno-wypoczynkowe		5.500.000,00
5.	Rozwijanie szlaków turystycznych na terenie gminy Barczewo	budowa, przebudowa, wytyczenie ciągów turystycznych (pieszych, wodnych, rowerowych, konnych) wraz z małą architekturą i niezbędnym oznakowaniem,		5.000.000,00
Beneficjent: Gmina Miasta Bartoszyce				
6.	Adaptacja do zmian klimatu poprzez małą retencję w mieście Bartoszyce	Likwidacja przyczyn i skutków pogorszenia naturalnych stosunków wodnych, poprzez spowalnianie odpływu wody, minimalizację skutków suszy, przeciwdziałanie powodzi.		2.500.000,00
Beneficjent: Gmina Biskupiec				

7.	Rewitalizacja Wieży Ciśnień wraz z infrastrukturą w Biskupcu	Rewitalizacja budynku Wieży Ciśnień wraz z infrastrukturą towarzyszącą i utworzenie w nim miejsca atrakcyjnego dla turystów.		10.000.000,00
8.	Poprawa oferty kulturalnej i rekreacyjnej na terenie rewitalizowanym miasta Biskupiec (Etap V)	Zagospodarowanie terenów publicznych (skateparku i pumptrack) oraz budowę toru kolarskiego. Projekt ma na celu stworzenie bazy do aktywnego spędzania wolnego czasu oraz nowe możliwości wypoczynku i rekreacji.		15.500.000,00
9.	Budowa zbiornika retencyjnego przy ulicy Mickiewicza w Biskupcu	Wykonanie zbiornika retencyjnego przy ulicy Mickiewicza w Biskupcu wspomagającego oczyszczanie wód dopływających do jeziora Kraks		3.500.000,00
10.	Budowa i przebudowa sieci kanalizacji sanitarnej oraz budowa sieci wodociągowej wraz z przebudową oczyszczalni ścieków na terenie miasta i gminy Biskupiec.	Przebudowa oczyszczalni ścieków na terenie miasta i gminy Biskupiec oraz budowa sieci kanalizacji sanitarnej oraz budowa sieci wodociągowej na terenie obszaru rewitalizacji Miasta Biskupiec.		25.000.000,00
11.	Przebudowa koryta rzeki Dymer w Biskupcu	Przebudowa koryta rzeki Dymer wraz z urządzeniami inżynieryjnymi dopływającej do jeziora Kraks		15.000.000,00
Beneficjent: Gmina Bisztynek				
12.	MODERNIZACJA I ROZBUDOWA OCZYSZCZALNI ŚCIEKÓW W BISZTYNKU	Modernizacja obejmuje część mechaniczną oraz biologiczną istniejącej oczyszczalni		3.000.000,00
13.	BUDOWA ŚCIEŻKI ROWEROWEJ WRAZ Z INFRASTRUKTURĄ TOWARZYSZĄCĄ I ZIELENIĄ URZĄDZONĄ UWZGLĘDNIAJĄCĄ MAŁĄ RETENCJĘ WODY.	W ramach projektu przewiduje się budowę ścieżki rowerowej, spacerowej wraz z infrastrukturą rekreacyjną i małą architekturą, sceną letnią, placem zabaw i skateparkiem. Projekt zakłada również budowę zbiorników małej retencji, nasadzenia zieleni oraz energooszczędne oświetlenie		8.000.000,00
14.	BUDOWA NOWEGO UJĘCIA WODY WRAZ Z MODERNIZACJĄ STACJI UZDATNIANIA WODY I SIECI WODOCIĄGOWEJ	Budowa nowego ujęcia wody na terenie miasta Bisztynek, modernizacja istniejącej stacji uzdatniania wody oraz modernizacja sieci wodociągowej w obrębie inwestycji.		5.000.000,00
15.	BUDOWA ZBIORNIKA RETENCYJNEGO WRAZ Z KANALIZACJĄ DESZCZOWĄ I INFRASTRUKTURĄ TOWARZYSZĄCĄ	Projekt będzie polegał na budowie zbiornika retencyjnego na obszarze około 2-3ha, budowie sieci kanalizacji deszczowej w celu odprowadzenia nadmiaru wód opadowych z terenu miasta oraz budowie infrastruktury towarzyszącej niezbędnej do prawidłowego funkcjonowania zbiornika retencyjnego.		7.000.000,00
16.	ADAPTACJA BUDYNKU POEWANGELICKIEGO KOŚCIOŁA I TERENU WOKÓŁ NA CELE SPOŁECZNE	Projekt będzie polegał na zaadaptowaniu na cele turystyczne budynku po dawnym kościele ewangelickim.		5.000.000,00

17.	ADAPTACJA ZABYTOWEJ SUBSTANCJI RATUSZA MIEJSKIEGO NA CELE SPOŁECZNE	Projekt będzie polegać na adaptacji zabytkowej substancji w centrum miasta, który będzie mógł mieścić zarówno siedzibę urzędu miejskiego, siedzibę rady miejskiej jak i lokale użytkowane przez różne społeczne grupy.		15.000.000,00
Beneficjent: Gmina Miasto Braniewo				
18.	Kompleksowa inwentaryzacja sieci deszczowej	Kompleksowa inwentaryzacja sieci deszczowej ze zdiagnozowaniem problemów i koncepcją rozwiązań.		9.000.000,00
19.	Utworzenie stref rekreacji i wypoczynku na terenie Parku Botaniczno-Zoologicznego przy ulicy Botanicznej	Utworzenie stref rekreacji i wypoczynku na terenie Parku Botaniczno-Zoologicznego przy ulicy Botanicznej		7.000.000,00
20.	Adaptacja zabytków na funkcje społeczne: etap I – dom dziennego pobytu dla osób starszych w budynku dawnej kuźni na terenie stadniny koni	Adaptacja zabytków na funkcje społeczne: etap I – dom dziennego pobytu dla osób starszych w budynku dawnej kuźni na terenie stadniny koni		14.000.000,00
21.	Rewitalizacja fosi miejskiej: Etap IV - modernizacja amfiteatru na terenie fosi miejskiej	Rewitalizacja fosi miejskiej: Etap IV - modernizacja amfiteatru na terenie fosi miejskiej		6.000.000,00
Beneficjent: Gmina Dobrze Miasto				
22.	Infrastruktura techniczna wraz z zagospodarowaniem terenu wokół budowanego stadionu	Planuje się m.in. wykonanie boiska piłkarskiego o nawierzchni z trawy naturalnej lub nawierzchni syntetycznej (sztuczna trawa) zgodnie ze standardami PZPN w zakresie infrastruktury stadionowej.		14.300.000,00
23.	Budowa gminnej placówki edukacyjno-wychowawczej z przeznaczeniem na funkcjonowanie oddziałów żłobkowych i przedszkolnych	Budowa obiektu przeznaczonego na funkcjonowanie oddziałów żłobka i oddziałów przedszkola (łącznie min. 5 oddziałów)		6 221 015,00
24.	Rewitalizacja Parku Przyjaciół Kultury w Dobrym Mieście	Przedsięwzięcie obejmie swym zakresem m.in. - budowę muszli koncertowej wraz z wyposażeniem, zapleczem sceny, toaletami itp. - budowę/modernizację ścieżek pieszych oraz ciągów pieszo-jezdnym o różnorodnej szerokości, aby umożliwić przejazd osobom niepełnosprawnym; - dostosowanie istniejącego placu zabaw do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, poprawa jego dostępności oraz doposażenie.		2.000.000,00
25.	Modernizacja zdegradowanych dróg na terenie Gminy Dobrze Miasto	Inwestycja obejmuje modernizację czterech odcinków dróg na terenie Gminy Dobrze Miasto o łącznej długości ok. 3,9 km		5.000.000,00

26.	Budowa Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych w Dobrym Mieście	Budowa PSZOK o przepustowości do 6000 ton odpadów segregowanych rocznie wraz z punktami umożliwiającymi pozostawienie przedmiotów do ponownego użycia (tzw. punkty „drugie życie”) wyposażonego w wagę, kontenery na odpady cięższe i wolumenowo obszerne (meble, gruz itp.), łżejsze (tekstylia, szkło itp.), boksy gromadzenia odpadów luzem oraz magazyn odpadów niebezpiecznych.		5.000.000,00
27.	Konserwacja i restauracja pozostałości baszty narożnej wraz z fragmentami przylegających średniowiecznych murów obronnych w Dobrym Mieście	Konserwacja i restauracja pozostałości baszty narożnej wraz z fragmentami przylegających średniowiecznych murów obronnych w Dobrym Mieście		1.500.000,00
Beneficjent: Gmina Miasto Działdowo				
28.	Zagospodarowanie terenu pomiędzy Kanałem Młyńskim a ul. Mławską na cele rekreacyjno-sportowe – etap II	Realizacja projektu będzie polegała na wykorzystaniu warunków przyrodniczych w celu stworzenia mieszkańcom miejsca dla rekreacji i wypoczynku, poprawa środowiska miejskiego poprzez zwiększenie skali zielonej infrastruktury wykorzystywanej przez mieszkańców, ochrona walorów przyrodniczo-krajobrazowych.		5.000.000,00
29.	Retencja w przestrzeni miejskiej	Projekt polega na realizacji działań zwiększających retencję miejską poprzez zagospodarowanie wód opadowych oraz zapobieganie niekontrolowanemu zalewaniu miasta.		5.000.000,00
30.	Budowa boiska piłkarskiego z nawierzchnią sztuczną	Budowa boiska piłkarskiego z nawierzchnią sztuczną		2.500.000,00
31.	Rewaloryzacja budynku pokoszarowego - etap III	Realizacja projektu będzie kolejnym etapem rewaloryzacji budynku i będzie miała na celu przeprowadzenie prac remontowo-adaptacyjnych budynku byłego obozu.		20.000.000,00
32.	Odnowa przestrzeni miejskiej starówki w Działdowie	Odnowa przestrzeni miejskiej starówki w Działdowie		20.000.000,00
33.	Budowa żłobka wraz z infrastrukturą techniczną	Projekt obejmuje budowę miejskiego żłobka wraz z infrastrukturą.		8.000.000,00
Beneficjent: Gmina Gołdap				
34.	Zagospodarowanie przestrzeni Parku Kinezyterapeutycznego.	Zagospodarowanie Parku Kinezyterapeutycznego w Gołdapi w celu rozwoju oferty turystyki uzdrowskiej.		10.000.000,00
35.	Zagospodarowanie plaż w Parku Zdrojowym nad jeziorem Gołdap wraz z infrastrukturą towarzyszącą i sprzętem.	Projekt obejmuje urządzenie, zagospodarowanie i wyposażenie plaż w Parku Zdrojowym w dzielnicy uzdrowskiej nad jeziorem Gołdap oraz remont istniejącej infrastruktury.		5.000.000,00
Beneficjent: Gmina Miejska Górowo Ił.				

36.	Modernizacja zabudowy socjalnej przy ul. Kościuszki 14A, B i C w Górowie Iławeckim	Modernizacja obiektów infrastruktury socjalnej (3 budynki mieszkalne) wraz z poprawą funkcjonalności otoczenia.		3.000.000,00
37.	Stworzenie plaży w Górowie Iławeckim	Stworzenie plaży w Górowie Iławeckim		1.500.000,00
Beneficjent: Gmina Miasto Lidzbark Warm.				
38.	Poszerzenie oferty uzdrowiska o miejsce aktywnej rekreacji w Lidzbark Warmińskim	Projekt obejmuje wykonanie zadaszania pod lodowisko sezonowe wraz z zapleczem, budowę nowego stepark'u (ul. Ogrodowa).		6.000.000,00
39.	Rehabilitacja poprzez aktywność fizyczną w uzdrowisku Lidzbark Warmińskim	Projekt obejmuje rozbudowę obecnej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej oraz budowę pełnowymiarowego boiska ze sztuczną trawą oraz lodowiskiem na ul. Polnej.		20.000.000,00
Beneficjent: Gmina Lidzbark				
40.	Budowa boiska ze sztuczną murawą i oświetleniem w kompleksie stadionowym	Budowa boiska ze sztuczną murawą i oświetleniem w kompleksie stadionowym		2.000.000,00
41.	Centrum sportów zimowych – lodowisko, tor saneczkowy i mini wyciąg	Budowa obejmuje lodowisko, tor saneczkowy i mini wyciąg		800.000,00
42.	Modernizacja oczyszczalni ścieków w Lidzbarku	Zadanie obejmuje m.in.: dostosowanie możliwości technologicznych do wielkości ilości dostawców ścieków, automatyzację systemu technologicznego, zbiornik retencyjny na wejściu zabezpiecz. oczyszczalnię przed skażeniem.		14.000.000,00 f.krajowe
43.	Rewitalizacja terenów nad rzeką Wel	W ramach realizacji projektu przewiduje się zagospodarowanie kilku tysięcy metrów kwadratowych obecnie niewykorzystanego terenu nad rzeką Wel:		2.000.000,00
44.	Utworzenie Kompleksu Muzealnego	W ramach projektu utworzone zostanie Interaktywne W-M Muzeum Pożarnictwa		3.000.000,00
Beneficjent: Gmina Miasto Lubawa				
45.	Rozbudowa i nadbudowa Lubawskiego Centrum Aktywności Społecznej	Projekt przewiduje rozbudowę i nadbudowę obiektu użyteczności publicznej – Lubawskiego Centrum Aktywności Społecznej o kolejną kondygnację i poddasze.		12.000.000,00
46.	Modernizacja przestrzeni publicznej po południowej stronie Starego Miasta	Projekt zakłada modernizację przestrzeni publicznej terenów zlokalizowanych po południowej stronie zabytkowych murów obronnych Lubawy. Z uwagi na dużą powierzchnię terenów objętych modernizacją planuje się etapowanie procesu inwestycyjnego.		13.000.000,00

47.	Modernizacja terenów zieleni po byłej „Strzelnicy” w Lubawie	W ramach projektu przewiduje się kompleksowe zagospodarowanie terenów zielonych zlokalizowanych pomiędzy tzw. „Strzelnicą” a „Karczmą nad Sandelą” poprzez utworzenie zielonej infrastruktury.		9.000.000,00
48.	Uporządkowanie gospodarki wodnej - wód opadowych oraz dostosowanie do zmiany klimatu terenów przy „Zalewie” w Lubawie	Projekt ten jest projektem dwuetapowym. Etap I zakłada uporządkowanie gospodarki wodnej - wód opadowych oraz dostosowanie do zmiany klimatu terenów przy „Zalewie” obok ul. Kopernika w Lubawie. W ramach projektu przewiduje się prace związane z utworzeniem zbiornika retencyjnego na istniejącym „Zalewie” w sąsiedztwie nowopowstającego osiedla domów jednorodzinnych. Etap II zakłada zagospodarowanie wokół utworzonego zbiornika terenów na cele związane ze zmianami klimatu.		10.000.000,00
49.	Unowocześnienie oferty MOK w Lubawie	Unowocześnienie oferty MOK w Lubawie obejmuje prace remontowe oraz zakup wyposażenia.		1.500.000,00
Beneficjent: Gmina Nidzica				
50.	Rewitalizacja Parku Gregoriovusa w Nidzicy	Projekt polegać będzie na przewróceniu parkowi Gregoriovusa w Nidzicy należnych mu funkcji rekreacyjnych i społecznych oraz podniesienie jego atrakcyjności funkcjonalnej i estetycznej z zachowaniem jego regionalnego dziedzictwa naturalnego.		8.000.000,00
51.	Urządzenie terenów zielonych w sąsiedztwie parku (II etap)	Przedmiotem inwestycji jest zagospodarowanie terenu parku oraz terenów zielonych w sąsiedztwie parku nad Jeziorkiem w Nidzicy.		3.000.000,00
52.	Rewitalizacja dawnego budynku Archiwum Państwowego - XIV wiecznego klasztoru w Nidzicy	W ramach projektu planowane jest wykorzystanie infrastruktury kulturalnej do tworzenia trwałych warunków dla działalności kulturalnej, a zarazem ochrony dziedzictwa historycznego i kulturowego jakim jest adaptacja dawnego budynku Archiwum Państwowego w Nidzicy (klasztór gotycki) na potrzeby społeczno-kulturalne.		10.000.000,00
Beneficjent: Gmina Miasto Nowe Miasto Lubawskie				
53.	Zagospodarowanie terenów nabrzeżnych rzeki Drwęcy w rejonie centrum Nowego Miasta Lubawskiego	Odnowienie i rozbudowa alejek wzdłuż rzeki Drwęcy o łącznej długości ok. 2 km wraz z oświetleniem, monitoringiem wizyjnym i infrastrukturą rekreacyjną		20.000.000,00
54.	Rewitalizacja średniowiecznych baszt obronnych przy ul. 3-go Maja i 19-go Stycznia w Nowym Mieście Lubawskim	Odnowienie pozostałości średniowiecznych obiektów obronnych tj. Baszta Lubawska (Łąkowska) przy ul. 3-go Maja, Baszta Brodnicka (Kurzętnicka) wraz z fragmentami murów przy ul. 19-go Stycznia i zaadaptowanie tych obiektów na cele turystyczne.		10.000.000,00
55.	Budowa efektywnego energetycznie oświetlenia przejść dla pieszych na terenie Nowego Miasta Lubawskiego	Poprawa warunków komunikacyjnych w Nowym Mieście Lubawskim poprzez efektywne doświetlenie przejść dla pieszych.		1.500.000,00

Beneficjent: Gmina Olsztynek				
56.	Porządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na ulicy Zielonej w Olsztynku	Zadanie obejmuje wykonanie kanalizacji sanitarnej i deszczowej, wymianę sieci wodociągowej oraz przebudowę kolizji z istniejącą infrastrukturą techniczną.		5.000.000,00
57.	Porządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w ulicach Niepodległości i Mickiewicza wraz z modernizacją nawierzchni ulic.	Zadanie obejmuje wykonanie rozdziału kanalizacji ogólnospławnej na kanalizację sanitarną i deszczową, wymianę sieci wodociągowej, przebudowy kolizji z infrastrukturą techniczną a następnie wykonanie nowej nawierzchni ulic z dostosowaniem jej do obowiązujących przepisów.		10.000.000,00
58.	Budowa ulicy Sienkiewicza	W ramach zadania zaplanowano: budowę kanalizacji deszczowej wraz z zbiornikiem retencyjnym oraz pompownią wód deszczowych, budowę kanalizacji sanitarnej grawitacyjno-tłocznej z przepompownią ścieków, budowę sieci wodociągowej, budowę nawierzchni ulicy z kostki betonowej, budowę nawierzchni jednostronnego chodnika z kostki betonowej.		2.800.000,00
59.	Budowa ulicy Owocowej w Olsztynku	Zadanie ma na celu podłączenie ul. Owocowej z drogą gminną (ul. Leśna) oraz drogą krajową nr 58 (ul. Mrongowiusza). W ramach przedsięwzięcia planowane jest wykonanie chodnika oraz ścieżki rowerowej.		1 893 190,94
60.	Budowa ulic: Złotej, Srebrnej, Platynowej, Diamentowej, Perłowej i Szmaragdowej	Zadanie swym zakresem obejmować będzie budowę ulic o nawierzchni utwardzonej, budowę kanalizacji deszczowej, przebudowę kolizji z infrastrukturą techniczną.		10.000.000,00
61.	Adaptacja pomieszczeń po byłym dworcu PKP na siedzibę Miejskiego Domu Kultury w Olsztynku	Zadanie będzie obejmowało adaptację pomieszczeń budynku po byłym dworcu PKP w Olsztynku na potrzeby Miejskiego Domu Kultury.		2.300.700,00
Beneficjent: Gmina Orneta				
62.	Modernizacja sieci uzbrojenia na terenie Starego Miasta w Ornie (ulice: Pionierów, Placu Wolności, Sienkiewicza).	Wymiana istniejących w ciągach pasów drogowych sieci infrastruktury technicznej (m.in. ponad 100 -letniej sieci wodociągowo-kanalizacyjnej, c.o. i technicznej), przyłączy wod-kan., odwodnienie drogi, modernizacja jezdni i chodników, wymiana nawierzchni, oświetlenia ulicznego na energooszczędne.		3.000.000,00
63.	Termomodernizacja, remont i modernizacja Ratusza w Ornie	Kompleksowe uporządkowanie gospodarki energetycznej budynku użyteczności publicznej poprzez zmniejszenie zapotrzebowania na energię ciepłą		3.000.000,00
Beneficjent: Gmina Pasym				
64.	Budowa skateparku w Pasymiu	W ramach projektu wykonane zostanie płyta betonowa wraz z przeszkodami.		2.800.000,00
65.	Uporządkowanie gospodarki wodno-kanalizacyjnej w Pasymiu	1. Wykonanie kanalizacji na Osiedlu Ptasim. 2. Uzbrojenie terenów inwestycyjnych w sieć wodociągową i kanalizacyjną między drogą krajową nr 53 a ulicą Polną w Pasymiu wraz z budową magistrali wodnej łączącej SUW Pasym z nowo uzbrojonymi terenami. 3. Budowa kanalizacji na półwyspie Korea w Pasymiu		5.700.000,00
66.	Budowa dróg osiedlowych w Pasymiu	Wykonanie utwardzonych nawierzchni wraz z budową chodników.		4.280.000,00

Beneficjent: Gmina Reszel				
67.	Budowa budynku mieszkalnego wielorodzinnego przy ul. Podmiejskiej w Reszlu	Budowa budynku mieszkalnego wielorodzinnego przy ul. Podmiejskiej w Reszlu.		6.000.000,00
68.	Budowa kanalizacji deszczowej na terenie miasta Reszel.	Budowa sieci kanalizacji deszczowej na odcinku ok. 5 km		8.000.000,00
69.	Termomodernizacja budynku Stadionu Miejskiego w Reszlu wraz z modernizacją trybun i towarzyszącej infrastruktury sportowej.	Termomodernizacja budynku Stadionu Miejskiego w Reszlu wraz z modernizacją trybun i towarzyszącej infrastruktury sportowej.		6.000.000,00
Beneficjent: Gmina Ryn				
70.	Budowa lub przebudowa dróg gminnych miasta Ryn	Budowa lub przebudowa dróg gminnych na terenie miasta Ryn		25.000.000,00
71.	Budowa sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej na terenie miasta Ryn	Budowa sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej w nieuzbrojonej części miasta Ryn		3.000.000,00

12. WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA

Błażejczyk K., Kuchcik M., Baranowski J., Szmyd J., Milewski P., 2013, *Właściwości lecznicze klimatu Lidzbarka Warmińskiego*, IGiPZ PAN, Warszawa.

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Miasta i Gminy Ryn Na Lata 2019-2022 (2019), Urząd Miasta i Gminy Ryn, Ryn

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony (2019), Ministerstwo Rozwoju, Warszawa

Plan rozwoju lokalnego gminy miejskiej Lidzbark Warmiński na lata 2014-2020 (2014), Urząd Miasta Lidzbark Warmiński, Lidzbark Warmiński

Pawlak T., Bykowszczenko N., 2021, *Roczna ocena jakości powietrza w województwie warmińsko-mazurskim. Raport wojewódzki za rok 2020*, GIOŚ, Olsztyn

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko-Mazurskiego (2018), Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn

Ponadlokalny program rewitalizacji sieci miast Cittaslow województwa warmińsko-mazurskiego (2018), Stowarzyszenie „Polskie Miasta Cittaslow”, Olsztyn

Program ochrony powietrza dla strefy warmińsko-mazurskiej ze względu na przekroczenie poziomu dopuszczalnego pyłu PM₁₀ i poziomu docelowego benzo(a)pirenu zawartego w pyłe PM₁₀ wraz z planem działań krótkoterminowych, 2020, Biuro Studiów i Pomiarów Proekologicznych „EKOMETRIA”, Olsztyn.

Strategia Rozwoju Gminy Bisztynek na lata 2022-2030, Urząd Gminy i Miasta Bisztynek, Bisztynek.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 maja 2016 r. w sprawie nadania statusu obszaru ochrony uzdrowiskowej Osiedlu Uzdrowiskowemu Miasta Lidzbark Warmiński i sołectwom: Medyny i Łabno położonym na obszarze gminy Lidzbark Warmiński, 2016.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r. (2017), Ministerstwo Rozwoju, Warszawa

Strategia Rozwoju Gminy Barczewo na lata 2015-2022 (2014), Urząd Miasta i Gminy Barczewo, Barczewo

Strategia Rozwoju Gminy Biskupiec na lata 2014 – 2020 (2014), Urząd Gminy Biskupiec, Biskupiec

Strategia Rozwoju Gminy-Miasto Działdowo do roku 2030 (2022, ostatnia zmiana 2025), Urząd Miasta Działdowo, Działdowo

Strategia Rozwoju Gminy Jeziorany na lata 2014-2024 (2016), Urząd Miasta Jeziorany, Jeziorany

Strategia Rozwoju Gminy Nowe Miasto Lubawskie na lata 2016-2025 (2015), Urząd Miasta Nowe Miasto Lubawskie, Nowe Miasto Lubawskie

Strategia Rozwoju Miasta Bartoszyce na lata 2016-2022 (2016), Urząd Miasta Bartoszyce, Bartoszyce

Strategia Rozwoju Miasta Braniewa do 2020 roku (2008), Urząd Miasta Braniewo, Braniewo

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Orneta na lata 2016-2023 (2016), Urząd Miasta i Gminy Orneta, Orneta

Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarcza Gminy Lidzbark na lata 2015-2022 (2016), Urząd Miasta i Gminy Lidzbark, Lidzbark

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Gołdap do roku 2025

Warmińsko-Mazurskie 2030. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego, 2020, Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn

Bank Danych Lokalnych GUS

<http://atlas.warmia.mazury.pl>

<http://bartoszyce.pl/> <http://bartoszyce.pl/>

<https://biskupiec.pl/>

<http://braniewo.pl/>

<https://cittaslowpolska.pl/index.php/pl/o-cittaslow>

<http://www.goldap.pl/>

<http://gorowoilaweckie.pl/>

<http://itnowemiasto.pl/>

<http://lubawa.pl/>

<http://miastoryn.pl/>

<https://www.nidzica.pl/>

<https://olsztynek.pl/>

<http://pasym.pl/>

<http://reszel.pl/>

<https://sepopol.pl/>

<http://uzdrowiskogoldap.pl/>

<http://www.it.braniewo.pl/warto-zobaczyc>

<http://braniewo.pl/dla-turystow/zabytki-braniewa>

<https://cittaslowpolska.pl/index.php/pl/wydarzenia/50-inne/1324-tydzien-pod-znakiem-pomaranczowego-slimaka>

<https://www.dobremiasto.com.pl/dla-turysty/atracje-turystyczne>

13. SPIS TABEL I WYKRESÓW

TABELA 1. CZAS DOJAZDU I LICZBA POŁĄCZEŃ DO OLSZTYNA*	18
TABELA 2. CZAS DOJAZDU I LICZBA POŁĄCZEŃ DO MIASTA POWIATOWEGO*	18
TABELA 3. OBSZARY PRZEKROCZEŃ EMISJI ZANIECZYSZCZEŃ POWIETRZA W MIASTACH (LUB GMINACH) SIECI CITTASLOW W 2018 ROKU	25
TABELA 4. NAJWIĘKSZE PODMIOTY GOSPODARCZE W OŚRODKACH SIECI CITTASLOW	26
TABELA 5. WYBRANE ATRAKCJE TURYSTYCZNE NA OBSZARZE MIAST SIECI CITTASLOW	28
TABELA 6. ANALIZA SWOT – MOCNE I SŁABE STRONY	36
TABELA 7. ANALIZA SWOT – SZANSE I ZAGROŻENIA	37
TABELA 8. CELE STRATEGICZNE SRWW-M 2030 A OSI MIASTA CITTASLOW – PERSPEKTYWA 2030	38
TABELA 9. WSKAŹNIKI MONITOROWANIA PROGRAMU	56
TABELA 10. CELE OPERACYJNE PROGRAMU A STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU (SOR)	58
TABELA 11. CELE OPERACYJNE PROGRAMU A STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU (SOR)	59
TABELA 12. CELE OPERACYJNE PROGRAMU A KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO	59
TABELA 13. CELE OPERACYJNE PROGRAMU A STRATEGIA WARMIŃSKO-MAZURSKIE 2030	60
TABELA 14. CELE OPERACYJNE I KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU A CELE OPERACYJNE STRATEGII WARMIŃSKO-MAZURSKIE 2030	61
TABELA 15. CELE STRATEGICZNE SRWW-M 2030 A OSI MIASTA CITTASLOW – PERSPEKTYWA 2030	61
WYKRES 1. ZMIANA LICZBY LUDNOŚCI W LATACH 2016-2022, 2016=100	10
WYKRES 2. SALDO MIGRACJI I PRZYRÓST NATURALNY W LATACH 2016-2022 NA 1000 OSÓB	11
WYKRES 3. LUDNOŚĆ WEDŁUG EKONOMICZNYCH GRUP WIEKU W LATACH 2016 I 2022 (%)	12
WYKRES 4. AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA W LATACH 2016-2022	13
WYKRES 5. ZDAWALNOŚĆ EGZAMINÓW MATURALNYCH ŚREDNIA DLA LAT 2013-2018	13
WYKRES 6. AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA	14
WYKRES 7. FUNDACJE, STOWARZYSZENIA I ORGANIZACJE SPOŁECZNE NA 1000 OSÓB	15
WYKRES 8. OPIEKA PRZEDSZKOLNA I ŻŁOBKI 2016-2022	15
WYKRES 9. PRZYCHODNIE NA 10 TYS. W LATACH 2016-2022	16
WYKRES 10. WYDATKI NA POMOC SPOŁECZNĄ W WYDATKACH OGÓŁEM (%)	16
WYKRES 11. STAN ŚRODOWISKA MIASTA SIECI CITTASLOW W 2021 ROKU	20
WYKRES 12. STAN ŚRODOWISKA – OBSZARY WIEJSKIE W 2021 ROKU	21
WYKRES 13. UDZIAŁ OBSZARÓW CHRONIONYCH W POWIERZCHNI OGÓŁEM (DANE DLA GMIN)	22
WYKRES 14. LUDNOŚĆ KORZYSTAJĄCA Z INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ	24
WYKRES 15. WSKAŹNIKI POZIOMU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	25
WYKRES 16. WSKAŹNIKI ROZWOJU TURYSTYKI W MIASTACH SIECI CITTASLOW W LATACH 2016-2022	31
WYKRES 17. UDZIAŁ PODMIOTÓW ZALICZANYCH DO IS W LICZBIE PODMIOTÓW OGÓŁEM (%)	32
WYKRES 18. ILORAZ LOKALIZACJI PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH (LEWA OŚ) DLA INTELIGENTNYCH SPECJALIZACJI WARMII I MAZUR ORAZ JEGO ZMIANA W LATACH 2017-2022 (PRAWA OŚ) ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE GUS BDL.	33
WYKRES 19. DOCHODY WŁASNE PER CAPITA (ZŁ)	34
WYKRES 20. FUNDUSZE UE – ŚREDNIA WARTOŚĆ DOCHODÓW W ZŁ PER CAPITA (LEWA OŚ) W LATACH 2016-2021 ORAZ UDZIAŁ POSZCZEGÓLNYCH GMIN (%) W ŚRODKACH SIECI CITTASLOW W LATACH 2016-2021 (PRAWA OŚ)	35
MAPA 1. SIĘĆ MIAST CITTASLOW W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM	9
MAPA 2. INFRASTRUKTURA KOMUNIKACYJNA – INWESTYCJE DROGOWE	17
MAPA 3. REGIONALNY SYSTEM OBSZARÓW CHRONIONYCH	22
MAPA 4. TURYSTYKA – UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE	28
MAPA 5. SZLAKI I TRASY TURYSTYCZNE	30